Vijay Prashad

Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız

İngilizceden Çeviren: Deniz Tuna

Yordam Kitap

VIJAY PRASHAD • ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜZERİNDE KIZIL YILDIZ

Vijay Prashad

Hintli yazar, gazeteci ve akademisyen. Trinity College'da (ABD) profesördür. Aynı zamanda Hindistan'da faaliyet gösteren Marksist yayınevi LeftWord'ün yayın yönetmenidir. *Arap Baharı, Libya Kışı* (çev. Şükrü Alpagut, 2012), *Ulusun Ölümü ve Arap Devriminin Geleceği* (çev. Senem Erdoğan, 2017) eserleri Yordam Kitap tarafından yayımlanan yazarın *Esmer Milletler* adlı kitabı da 2019 sonbaharında yine Yordam Kitap tarafından yayımlanacaktır.

Eserin Orijinal Adı:

Red Star Over the Third World
(LeftWord Books, Delhi, 2017)

Yordam Kitap: 349 • Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız • Vijay Prashad
ISBN 978-605-172-353-2 • *Çeviri:* Deniz Tuna • *Redaksiyon:* Ümit Şenesen
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Eylül 2019
© Vijay Prashad, 2017 © Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna / Bahçelievler - İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜZERİNDE KIZIL YILDIZ

Vijay Prashad

İngilizceden Çeviren:
Deniz Tuna

Bu kitap,
en başından beri rehberim olan ve
hâlâ rehberlik etmeye devam eden
Brinda Karat'a
adanmıştır.

İÇİNDEKİLER

DOĞU'NUN MEZARLARI 13

KIZIL EKİM 19

RUSLARIN YOLUNDAN GİDİN! 33

RUSYA'NIN CİĞERLERİ 45

KÖYLÜ SOVYETLERİ 55

SOVYET ASYA 63

EMPERYALİZMİN DÜŞMANI 79

DOĞU MARKSİZMİ 89

ŞAFAĞI GÖRMEK 99

SÖMÜRGECİ FAŞİZM 109

ÇOK-MERKEZLİ KOMÜNİZM 123

KOMÜNİZM HATIRALARI 133

Daha sonra Ho Şi Min olarak tanınacak olan Nguyễn Ái Quốc, Tours'da Fransız Komünist Partisi'nin kuruluş konferansında. (Aralık 1920)

Önsöz

1917 yılının başlarında Çarlık İmparatorluğu'nun bir ucundan öbürüne gerilim hüküm sürüyordu. Sonu nereye varacağı belli olmayan bir savaşta, cephedeki askerler silahları kendi egemenlerine çevirmek üzereydi. Kıt kanaat geçinmeye çalışan işçiler ve köylüler, orak ve çekiçlerini patronlarının ve toprak sahiplerinin tepesine indirmeye hazırdı. Muhtelif sosyalist gruplar ve bunların gizli örgütleri, giderek yönünü kaybeden ve zalimleşen Çar rejimine karşı halk arasında bir hareket yaratmaya çalışıyordu.

8 Mart 1917'de, Petrograd yakıt kıtlığıyla karşı karşıyaydı. Fırınlar çalışmıyordu. Ekmek kuyruğundaki işçi kadınlar evlerine ve fabrikalarına eli boş dönmek zorunda kalmışlardı. Dokuma işçisi kadınlar, içinde bulundukları koşulların yarattığı hiddetle greve gittiler. Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü'ydü. Sloganlardan biri "çocuklarımız için ekmek", bir diğeri "kocalarımız cepheden dönsün" idi. Fabrika işçisi kadın ve erkekler de onlara katıldı ve Petrograd sokakları doldu taştı. Öfkeleriyle çar hükümetini felce uğrattılar. 1917 Ekim Devrimi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluşuyla sonuçlanan 1917 Şubat Devrimi'ni işte bu işçi kadınlar başlattı.

Ekim Devrimi'nin üzerinden yüzyıl geçti. Devrimle doğan SSCB, sadece yetmiş küsur yıl yaşadı. Çökeli çeyrek yüzyıl oldu. Ve Ekim Devrimi'nin izleri sadece SSCB topraklarında değil Üçüncü Dünya olarak bilinen topraklarda da kaldı. Ekim Devrimi, Küba'dan Vietnam'a, Çin'den Güney Afrika'ya, ilham ver-

meye devam ediyor. Her şeye karşın, Devrim işçi sınıfı ve köylülüğün sadece otokratik bir hükümeti devirmekle kalamayacağını aynı zamanda kendi hayalindeki hükümeti kurabileceğini de ortaya koydu. İşçi sınıfı ve köylülüğün müttefik olabileceğini kesin olarak kanıtladı. Ayrıca, kendiliğinden doğan huzursuzluk akımlarına açık ama devrimin tamamlanmasına kendi bildiği gibi önderlik edebilecek öncü parti zorunluluğunu da kanıtladı. Bu dersler, Moğolistan'dan Çin'e, Küba'dan Vietnam'a her yere yansıdı.

Ho Şi Min, o zamanki adıyla Nguyễn Ái Quốc, Paris'te genç bir göçmenken, Komünist Enternasyonal'in ulusal sorun ve sömürge sorunu üzerine tezlerini okuyunca gözyaşlarına boğuldu. Bunun, Hindiçin halkının mücadelesi için "mucizevi bir kılavuz" olduğunu düşünüyordu. "Rus Devrimi deneyiminden hareketle," diye yazıyordu Ho Şi Min, "mücadelemizin temelinde halk olmalıdır, hem işçi sınıfı hem de köylüler. Özünde, fedakârlık ve fikir birliği içinde çalışan güçlü bir partiye, güçlü bir iradeye ihtiyacımız var. Ekim Devrimi, tüm dünyadaki ezilen ve sömürülen milyonlarca insanı uyandırarak, beş kıtaya parlak bir ışık saçtı. İnsanlık tarihinde böylesine anlamlı, böylesine kapsamlı bir devrim hiçbir zaman yaşanmamıştır." Üçüncü Dünya'nın ortak yaklaşımı buydu; bu samimi duygular, 1917 sonrasında patlak veren anti-sömürgeci ve antifaşist mücadeleler açısından bu devrimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyuyordu.

Eylül 1945'te, Ho Şi Min Vietnam'ın özgürlüğünü ilan etmek üzere kürsüye çıktığında sadece şunu söyledi: "Özgürüz." Ve ardından, sanki aklına sonradan gelmiş gibi, "Bir daha asla kimse bizi aşağılayamayacak. Asla!" Bu, sıradışı bir tarih yazan sıradan halkın kendine olan güveninin sesiydi. Aşağılanmayı reddediyordu. Saygınlığına gölge düşmesin istiyordu. Ekim'in verdiği ders buydu.

Bu küçük kitap Ekim Devrimi'nin Üçüncü Dünya üzerindeki etkisini anlatmak üzere kaleme alındı. Kapsamlı bir çalışma değil, büyük bir umut taşıyan küçük bir kitap – öyle bir umut ki, yeni nesil, dünyanın sömürgeci tahakkümün çizmesi altındaki bu parçasında, Ekim Devrimi'nin işçi sınıfı ve köylülük için ne anlam ifade ettiğini görsün. Burada yer almayan ve henüz tamamlanmamış daha pek çok hikâye var. Böyle bir kitap için normaldir bu. Ama bunlar, duygu dolu, büyük özlemleri yansıtan hikâyelerdir. Bunu göz önünde bulundurarak okuyun lütfen.

Elinizdeki kitabın yazılmasına LeftWord Yayınevi Komünist Tarih grubu (Lisa Armstrong, Suchetana Chattopadhyay, Archana Prasad, Sudhanva Deshpande) ön ayak oldu. Aijaz Ahmad, Andrew Hsiao, Brinda Karat, Cosmas Musumali, Githa Hariharan, Irvin Jim, Jodie Evans, Marco Fernandes, Naeem Mohaiemen, P. Sainath, Pilar Troya, Prabir Purkayastha, Prakash Karat, Qalandar Memon, Robin D.G. Kelley, Roy Singham, Sara Greavu, Subhashini Ali, Vashna Jaganath ve Zayde Antrim'in rehberliğine ve dostluğuna minnettarım. Hindistan Komünist (Marksist) Partisi'ndeki yoldaşlarımın teorik ve pratik çalışmaları olmasaydı bu kitap ortaya çıkamazdı. Bu kitabın bir bölümünün Kalküta'da keyifle yazılmasını sağlayan Zalia Maya, Rosa Maya, Soni Prashad ve Rosy Samuel'e müteşekkirim.

Elinizdeki kitap büyük oranda ikincil okumalara ve aynı zamanda Hindistan Ulusal Arşivi, Nehru Müzesi ve Kütüphanesi, British Library, Birleşik Krallık Ulusal Arşivleri, Rusya Toplumsal ve Siyasi Tarih Devlet Arşivleri ve Kongre Kütüphanesi'nden derlenen malzemelere dayanıyor. Ayrıca, Marx-Engels, Lenin ve Mao'nun toplu eserlerinden de geniş ölçüde yararlandım. Şili'den Endonezya'ya kadar, komünistlerle ilgili önemli eserler üretmek üzere arşiv kayıtlarında derinlemesine araştırmalar yapan pek çok araştırmacıya müteşekkirim (Burada Komünist Tarih grubumuzu

ve Amar Farooqui, Ani Mukherji, Barbara Allen, Chirashree Dasgupta, Christina Heatherton, John Riddell, Marianne Kamp, Michelle Patterson, Rakhshanda Jalil, Rex Mortimer, Shoshana Keller, Sinan Antoon, Winston James gibi insanları kastediyorum).

Yaptığım alıntıların kaynaklarını ekleseydim kitabın hacmi aşırı büyüyecekti. Bu kitabın herhangi bir bölümünün kaynakları (vijay@leftword.com) adresinden istenebilir. Taslak üzerinde yaptığı dikkatli okuma için Nazif Molla'ya teşekkürler.

DOĞU'NUN MEZARLARI

Lenin, Moskova'da Kremlin Sarayı'ndaki çalışma odasında Pravda *okurken.*
(16 Ekim 1918)

Sovyet liderler, otokrasinin mimarisiyle bezeli ama şimdi sosyalist ideallerin heyecanıyla dolu Çarlık ofislerinde yerlerini aldı. Lenin, Nadejda Krupskaya'ya bir an bile boş kalamadığını söylüyordu. Alınması gereken bir karar ya da aşılması gereken bir kriz için sürekli birileri girip çıkıyordu. Haziran 1920'de iki Japon gazeteci K. Fussa ve M. Nakahira, yeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Asya bölgesini kateden uzun bir yolculuk sonunda Moskova'ya vardı. Lenin'i görmek için can atıyorlardı ama Lenin'in onlara zaman ayırıp ayıramayacağından emin değillerdi. Moskova'da kısa bir bekleyişten sonra Lenin'le görüşme imkânı doğdu. Nakahira, *Osaka Asahi*'nin Japon okurlarına gönderdiği kısa mesajda, bu görüşmeyi şöyle aktarıyordu: "Bay Lenin'le Kremlin'deki ofisinde görüştüm. Beklediğimin tersine odanın dekorasyonu çok sadeydi. Bay Lenin'in tavrı da sade ve nazikti, sanki eski bir arkadaşını karşılıyor gibiydi. En yüksek makamı işgal ediyor olmasına rağmen davranışlarında bunun en küçük bir izi bile sezilmiyordu."

Lenin, Japonya'yı merak ediyordu; Nakahira'ya Japon tarihi ve toplumu hakkında bir dizi soru sordu: "Japonya'da güçlü bir toprak sahibi sınıf var mı? Japonya çiftçisi kendi toprağına özgürce sahip olabiliyor mu? Japon halkı kendi ülkesinde ürettiği ürünlerle mi besleniyor yoksa bu ürünlerin çoğunu yabancı ülkelerden mi ithal ediyor?" Lenin, Nakahira'ya okuduğu bir kitaptaki gibi Japon anne-babaların çocuklarını dövüp dövmediğini sordu. "Bunun doğru olup olmadığını söyleyin bana. Bu çok ilginç bir konu." Nakahira istisnalar olabileceğini söyledi

ama genel olarak "Japonya'da anne-babalar çocuklarını dövmez" diye yanıt verdi. "Bu cevabımı duyduktan sonra," diye yazıyordu Nakahira 6 Haziran 1920'de, "memnuniyetini ifade etti ve Sovyet Hükümeti'nin politikasının bu koşulları ortadan kaldırmak olduğunu söyledi." Sovyetler bedensel cezalandırmayı 1917'de yasaklamıştı. 31 Ekim 1924'te SSCB'nin ceza yasası, daha ileri giderek çocuklara verilen cezanın, özellikle "fiziksel acı veren, aşağılayıcı veya onur kırıcı" olamayacağı kuralını koydu.

Başka yabancı gazetecilere göre Lenin çok bilgili, dürüst biriydi. Saklayacak hiçbir şeyi yokmuş gibi görünüyordu. Yeni SSCB'de birtakım sorunlar vardı; eski dönemdeki açlığın ve aşağılanmaların üstesinden tam gelinememişken bir de emperyalistlerin beyaz orduları, ülkenin sınırlarında dolanıyordu. Yeni rejime karşı bir sabırsızlık seziliyordu. Bu beklenir bir durumdu. Ama büyük beklentiler aynı zamanda derin hayal kırıklıklarına neden olabilirdi. Lenin, daha önce kendisini ziyaret eden Amerikalı, Britanyalı ve Fransız gazetecilere böyle söylüyordu. *Manchester Guardian*'dan W.T. Goode, Lenin'in "konuşurken hoş bir ifade tarzı var, tavrı gerçekten de belirgin bir biçimde etkileyici olarak tanımlanabilir," diyordu. Lenin'in ofisi, diye yazıyordu Goode, "her konuda yoğun bir çalışma havası taşıyor."

Almanlara göre, Lenin, 1918-19'daki Alman ayaklanmasının sosyal bir devrim yaratamamasına üzülüyordu. Ekim'de, bir milyon Alman işçisi greve gitti ve sovyetlerin Alman eşdeğeri *Räte*'yi (şûraları) kurdu. Wilhelmshaven'deki ana Alman filosunun denizcileri demir almayı reddetti. Denizcilerin bu isyanı emperyalist Alman monarşisini iliklerine kadar ürpertti. Sloganları, yine Sovyetler'den ilhamla, *Frieden und Brot* (Barış ve Ekmek) idi. Bu devrimin yayılması küçük Alman monarklarının ve en sonunda da imparatorun tahttan çekilmesine yol açtı. Sosyal demokratlar, cumhuriyet ilan etti ama devrimin ilerle-

yişini hile ve şiddet kullanarak engellediler. 1918'in sonlarında Almanya Komünist Partisi'nin kuruluşu, bu devrimci hamlenin ve sosyal demokratların ihanetinin sonucuydu. 5 Ocak 1919'da düzenlenen bir kitle gösterisi yüzbinlerce insanı Berlin'de, devrimci hükümet ilan etmek üzere bir araya getirdi. Almanya'daki askerler, Rusya'dakinin aksine, kitlelerin üstüne yürümedi. Friedrich Ebert'in sosyal demokrat hükümetine bağlı kaldılar. Komünist Partisi'nin iki önderi, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht on gün sonra öldürüldü. Devrim başarısızlığa uğradı.

Ocak 1919'da *Pravda*'da yayınlanan Avrupa ve Amerikalı işçilere hitaben yazılmış bir mektupta, Lenin, "dünya sosyalist devrim orduları yardımımıza gelmediği sürece SSCB kuşatılmış bir kaledir" diye yazıyordu. Lenin'in süssüz sade yazısı, "Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un" sosyal demokratlar tarafından "vahşice ve alçakça katledilmesini" lanetlerken sertleşiyordu. "Bu kasaplar", diyordu, "düşman saflarına geçmiştir. Sosyal demokratlar halkın davasına en başından ihanet etmeseydi Almanya'da devrim gerçekleşmiş olabilirdi." Lenin, Nakahira ve Fussa'ya, eğer bir başka Avrupa ülkesi daha kapitalist zincirlerini kırabilseydi SSCB bu kadar yalnızlaşmayacaktı diye dert yanıyordu.

Fussa, Lenin'e şu soruyu sordu: "Komünizmin nerede daha çok başarı şansı var, Batı'da mı, Doğu'da mı?" Lenin bu meseleye epey kafa yormuştu; en azından 1911 Çin, İran ve Meksika devrimlerinden bu yana. Bu devrimler, çeşitli hükümdarları devirmiş, Sun Yat Sen, İran Meclisi ve Porfiro Diaz'ınki gibi kırılgan cumhuriyetler üretmişti. Bu ayaklanmalar, Lenin'in 1913'te "Geri Kalmış Avrupa ve İleri Asya" başlıklı kışkırtıcı makalesine ilham kaynağı olmuştu. Birleşik Devletler'de ya da Büyük Britanya'da (İrlanda'daki 1916 Paskalya Ayaklanması hariç), Fransa ya da Almanya'da böylesi bir isyan enerjisi varmış gibi

görünmüyordu. Lenin Nakahira'ya, Batı Avrupa Marksizminin eski kesin kabullerini yansıtarak diyordu ki "şimdilik gerçek komünizm sadece Batı'da hayata geçirilebilir." Ama 1911 yılında Meksika'dan Çin'e kadar yaşanan ayaklanmalar, 1916 tarihli kendi emperyalizm çalışmaları ve 1914-18'deki Büyük Savaş'ta sömürge ordularının kullanılması düşünüldüğünde "Batı'nın, Doğu sayesinde yaşadığını unutmamak gerekir. Avrupa'nın emperyalist güçleri esas olarak Doğu'daki sömürgeleri sayesinde zenginleşiyor ama aynı zamanda sömürgelerini silahlandırıp onlara savaşmayı öğretiyor, böylece Batı, Doğu'da kendi mezarını kazıyor" diye ekliyordu.

KIZIL EKİM

Bolşevikler Petrograd'da (1917).
Mart ile Kasım arasında Bolşeviklere destek katlanarak arttı.

Rus Devrimi, zamanın dokusunu parçaladı. Asla mümkün olmayacağı düşünülen bir şey gerçekleşti: Bir işçi devleti, işçi sınıfı ve köylülüğün denetimi altında bir ülke doğdu. Çar'ı devirmek ve burjuvazinin egemenliğini kurmak yeterli değildi. Şubat 1917'de Çarlık düzenini alaşağı eden ayaklanmayla sonuçlanan isyanlarda halk çok kurban vermişti. Burjuva devrimi yetmezdi. Bu, işçilerin ve köylülerin, sloganlarında berraklaşan büyük rüyasını boğmak demekti. Burjuvazi savaşa son verip toprağı halka devretmeye razı olur muydu? Bir burjuva devlet halkın umutsuz ihtiyaçlarını gündeminin başına geçirmeye gönüllü olur muydu? Mümkün değildi. Bu nedenle aynı yılın Ekim-Kasım aylarında ikinci bir devrim yaşandı. Sovyetler, iktidarı ele geçirdi, tüm dünyada sefalet içinde yaşayan herkese bizzat emekçi halk tarafından yönetilen bir ülkenin mümkün olduğunu gösterdi.

Daha da dikkat çekici olanı, genç Sovyetler Birliği'nin, sadece Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği halkının ulusal çıkarlarını savunmak için kurulmadığını ilan etmesiydi. Lenin, Mayıs 1918'de Komünist Partisi Merkez Komitesine "Sosyalizmin çıkarları, dünya sosyalizminin çıkarları, ulusal çıkarlardan, devletin çıkarlarından önce gelir, diyoruz" diye sesleniyordu. Rus komünistlerini Komünist Enternasyonal'i (1919-1943) kurmaya iten sebep buydu. Bu Enternasyonal, yani Komintern, tüm dünyadaki devrimci güçlere yardım ve rehberlik etmeyi, aralarında ilişki kurmayı, şikâyet ve taleple-

rini duyurmayı kendine görev edindi. Ekim Devrimi hiç şüphesiz, Çar'ın hükmettiği halklarca gerçekleştirildi ama vaadi bütün dünyayaydı.

İnsanlık tarihinde yönetimin emekçilerin elinde olduğu çok az örnek vardır. Krallar ve kraliçeler hükmetmeyi ilahi hak olarak görür. 1789 Fransız Devrimi bu inancı boşa çıkarmıştır. Sıradan insanlar, ayaktakımı, egemenlik hakkı talep ederek açlıktan ve savaştan kurtuldu. Savaş sloganları "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" idi. 1917 Rus Devrimi gibi, Fransız Devrimi'nin sirenleri de dört bir yanda duyulmuştu. Doğuştan köle Toussaint L'Ouverture, Hispanyola Adası'nda, Fransız sömürgecilere karşı bir köle devrimi başlattı. Bu, devlet kuran ilk başarılı köle isyanıydı. Fransa ve Haiti'deki bu 18. yüzyıl sonu ayaklanmaları ile 1917 Rus Devrimi arasında doğrudan bir bağ vardır. Bunlar Ekim Devrimi'nin habercileridir. Bu isyanlar, egemenleri kuşatan ilahilik büyüsünü bozdu. Sıradan insanlar da yönetebilirdi. Fransız ve Haiti devrimlerinden çıkan ders buydu.

Ancak 18. yüzyıl isyanları, kapitalizmin ilk biçimlerine karşı, yani mülkiyetin sermaye biçimini aldığı, henüz olgunlaşan sanayi tarzlarına tacirlerin hâkim olduğu bir zamanda ortaya çıktı. Bu başkaldırılardan sonra onlarca yıl boyunca, sömürgecilikten, kölelikten, ticaretten sanayiciler ve bazı eski aristokratlar çıkar sağladı. Ticaret ve sömürgecilikten elde ettikleri kârı, mal ve hizmetlerin üretimini yeniden şekillendirmede kullandılar. Bilim ve teknolojiden çok iyi yararlanan sanayiciler, işçilerin tarımdan kopmasıyla birlikte, daha fazla zenginlik ve güç biriktirmek için fabrika temelli üretime geçtiler. Sanayiciler ve tacirler, özetle burjuvazi, sadece ekonominin değil siyasetin de denetimini ele geçirdi. Sıradan halk Fransız ve Haiti devrimlerinde monarşiyi devirdi ama kendi hayallerindeki öyküyü hayata geçiremedi. Fransa'nın devrimi burjuvaziyi do-

ğurdu. Haiti, 1959 sonrasındaki Küba'nın başına geldiği gibi, Birleşik Devletler'in sert ambargosuyla karşı karşıya kaldı. Birleşik Devletler hükümeti, siyahi cumhuriyetin Birleşik Devletler'deki kölelik düzeninin temellerini sarsmasından endişe ediyordu. Bu nedenle, 28 Şubat 1806'da ABD başkanı Thomas Jefferson, Haiti'yle ticareti yasakladı. Bu yasağın amacı özgür siyahlardan oluşan bu cumhuriyeti ortadan kaldırmaktı; Birleşik Devletler'in yüz elli yıl sonra Küba'ya uyguladığı ambargonun amacı ise, Amerikan yarıküresinde Ekim Devrimi'nden esinlenen ilk sosyalist cumhuriyete boyun eğdirmekti.

Rekabetçi kapitalizm, teknoloji ve üretim alanında hızlı gelişmeler sağladı. Burjuvazi, daha az paraya daha çok çalışmaları için işçiler üzerinde yoğun bir baskı uygulayarak büyük miktarlarda mal üretiyordu. Bu durum epey hızlıca bir aşırı üretim (gereğinden çok mal üretimi) ve eksik tüketim (gereğinden az mal alımı) sorununa yol açtı – işçiler gereğinden fazla mal üretmek için durmadan çalışıyordu ama ürettiklerini satın alabilecek kadar kazanmıyordu. Birbiri ardına gelen krizler, sistemi sıkıştırıyordu. Karl Marx'ın *Kapital*'i (1867) krizlerin sisteme özgü doğasını kusursuz biçimde saptıyordu. Marx, kapitalizmin hem şeytanca üretken hem de tehlikeli biçimde istikrarsız olduğunu görmüştü. Muazzam bir uygarlık yaratmak uğruna işçileri yoksullaştırıyor ve bu yoksulluk kapitalizmin hayatta kalma becerisini zayıflatıyordu. Bu krizlere bulunan çözümler, sömürgecilik ve pazar savaşları için ulusal orduların genişlemesinden geçiyordu. İşçiler için kıtlık, burjuvaziye ziyafet olarak yansıyordu. İşte bu bağlam içinde Fransız ve Haiti devrimlerinin mirasçıları, yani sanayi kuşağında işçi hareketi ve sömürgelerde sömürgecilik karşıtı köylü ve işçi hareketi meydana çıktı. Bu ikiz hareket daha sonra uluslararası komünizmin özünü oluşturacaktı.

Uluslararası komünizm için saatleri hızlandıran 1914-18 Büyük Savaş'ıydı. 1915'te İsviçre Zimmerwald'da yapılan küçük bir toplantıda, sosyalistler Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin benzerine az rastlanan bir –Marksist– açıklama getirdi. Lenin, Aleksandra Kollontay ve Karl Radek'in kaleme aldığı Zimmerwald Manifestosu'nda, "Savaşı başlatan doğrudan sorumluluğun arkasındaki gerçek ne olursa olsun, bir şey kesindir: *Bu kaosu üreten savaş, emperyalizmin sonucudur*; her ülkedeki kapitalist sınıfların, bütün yerkürenin doğal zenginliklerini ve insan emeğini sömürerek kendi kâr hırslarını besleme girişimlerinin sonucudur." Bu, halkın savaşı değil, halka karşı yürütülen bir savaştı. Zimmerwald Solu işçi sınıfını savaşa karşı direnmeye, kendi egemenlerine başkaldırmaya ve kendi hayallerindeki toplumu yaratmaya çağırıyordu.

Savaş konusundaki yepyeni çelişkiler emperyalist zincirin en zayıf halkası olan Çarlık Rusya'sında ciddi bir krizi tetikledi. 8 Mart 1917'deki Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü yürüyüşü, başlıca şehirlerde işçilerin büyük çaplı bir ayaklanmasını başlattı. Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü, Birinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nın bu çağrıyı yaptığı 1907'den beri dünya sosyalist hareketinin ayrılmaz bir parçası olmuştu. 1917'de, Petrograd Bölgelerarası Komite, kadın işçileri greve çağıran bir broşür yayımladı. Aşağıdaki paragraflardan da anlaşılacağı üzere çok ateşli bir metindi:

> Yoldaşlar, emekçi kadınlar, savaş kimin için çıkarıldı? Milyonlarca Avusturyalı ve Alman işçi ve köylüyü öldürmek zorunda mıyız? Alman işçiler de savaşmak istemediler. Yakınlarımız cepheye isteyerek gitmiyor. Zorla götürülüyorlar. Tıpkı Avusturyalı, İngiliz ve Alman işçilerin istemeyerek gittiği gibi. Bizde olduğu gibi onlar da ülkelerinde gözyaşlarıyla uğurlanıyor. Savaş, ondan kâr eden kapitalistlerin gözlerinde parıldayan altın uğruna çıkarıldı.

> Bakanlar, fabrika sahipleri ve bankacılar, bulanık suda balık avlamayı umuyorlar. Savaşla zenginleşiyorlar. Savaştan sonra askeri vergileri ödemeyecekler. Tüm fedakârlıklara işçiler ve köylüler katlanacak, tüm bedelleri onlar ödeyecek.
>
> Değerli kadın yoldaşlar, küçük esnafa karşı nadiren patlayan öfkemizle, buna uzun süre sessizce tahammül etmeyi sürdürecek miyiz? Aslında halkın başına gelen felaketlerde kusurlu olan bu esnaf değil. Onlar kendi kendilerini mahvetti. Suçlu olan hükümettir. Hükümet savaşa başladı ve bitiremiyor. Ülkeyi harap ediyor. Açlık çekmenizin sorumlusu onlardır. Suçlu olan kapitalistlerdir. Bu savaş onların çıkarı için yürütülüyor. Onlara haykırmanın tam zamanıdır: Yeter! Kahrolsun cani hükümet ve bütün hırsızlar ve katiller çetesi. Yaşasın barış!

Komite, emekçi kadınlardan böylesi canlı bir karşılık beklemiyordu. Binlerce işçi kadın fabrikaları terk etti. Erkek işçiler ve yavaş yavaş köylüler de onların yanında yer aldı. Bu sınıflara mensup askerler de onlara katıldı. Bu savaşın kendi savaşları olmadığına karar verdiler. Onların gerçek savaşı aristokrasiye ve onun otoriter devletine karşıydı. Doğrudan ona karşı çıkılmalıydı. Uluslararası Kadınlar Günü'nden iki gün sonra, St. Petersburg'da elli bin işçi greve gitti. Bu, Rusya'da o güne kadarki en güçlü işçi gösterisiydi. Çarlık düzeni, Uluslararası Kadınlar Günü gösterilerinden sadece bir hafta sonra 16 Mart'ta yıkıldı.

İşçilerin hükümet edebileceği konusunda güven oluşturulmalıydı. İşler yavaş ilerliyordu. İktidarı ele geçiren ilk hükümetin başında bir aristokrat, Prens Georgi Yevgenyeviç Lvov ve sonrakinde ise liberal bir avukat olan Aleksandr Kerenski vardı. İşçiler sokakları terk etmediler. Devrim enerjisi epey şiddetliydi. Geçici Hükümet kadınlara eşit haklar sağlamak konusunda duraksayınca Bolşevik lider Aleksandra Kollontay, *Pravda*'da "Sokaklara ilk çıkan biz kadınlar değil miydik? Şimdi neden hem kadın hem erkek işçilerden oluşan kahraman proletarya-

nın, askerler ve askerlerin karılarının kazandığı özgürlük, özgürleşmiş Rusya nüfusunun yarısını görmezden geliyor?" Poliksena Şişkina-Lavein'in önderlik ettiği Kadınlara Eşit Haklar Birliği ve diğer siyasi partiler, sadece kendi kararlı mücadeleleri sayesinde kazandıkları eşit hakları talep etmek için 19 Mart'ta bir kitle gösterisi düzenlediler. Bu enerjinin yarattığı heyecanla tüm siyasi partilerden işçiler, meşruiyetini halkın desteğinden alan kendi kurumlarını, sovyetleri ya da diğer adıyla şûraları kurup "ikili iktidar" yarattılar. Lenin bunu işçilerin yarattığı yeni bir durum olarak anlıyordu. Bu, kendi buluşlarıydı. "Devrimimizin en dikkat çekici özelliği" diye yazıyordu Nisan 1917'de, "*ikili iktidar* yaratmış olmasıdır. Her şeyden önce bu gerçek iyi kavranmalıdır: Bu anlaşılmadıkça ilerlememiz mümkün değil. Eski formülleri, mesela Bolşevizmin eski formüllerini düzenleyip iyileştirmeyi bilmek gerek çünkü bütün olarak hepsinin doğru olduğu görülmüşse de, somut uygulamalarının farklı *olduğu ortaya çıkmıştır*. Daha önce *hiç kimse* ikili bir iktidarı ne düşünmüştür ne de düşünebilmiştir."

"İkili iktidar" neydi? İşçiler, o dönem Kerenski ve burjuvazinin başında olduğu Geçici Hükümetin tek başına egemenliğini kabul edemezlerdi. Daha derinlerdeki özlemlerini hayata geçirmek için mevcut hükümetin yanı sıra kendi hükümetlerini, İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'ni kurdular. Bu, tacirlerin, sanayicilerin ve onlara hizmet eden sınıfın değil, işçi sınıfı ve köylülüğün parlamentosuydu. Lenin, sovyet denen bu yeni biçimin köklerinin 1871 Paris Komünü'nde yattığı kanısındaydı. Ama bilmediği şey, bu yeni egemenlik biçiminin Brezilya'da köle ayaklanması sonucunda kurulan komünler gibi (*quilombo*) başka öncelleri de olduğuydu. Bunlar, mülk sahipleri hiyerarşisine karşı kendi –çoğunlukla demokratik– egemenlik biçimlerini yaratan emekçi halkın tarihinden örneklerdir.

Burada büyük önem taşıyan şey, işçilerin kendi aydınları olarak, fabrikalarda ve sokaklarda ne olup bittiğini dikkatle dinleyip Bolşevikleri işçilerin ruh haline yaklaştıran Lenin'i görmesidir. Lenin 1890'lardan beri, Cecilia Bobrovskaya, Concordia Nikolayevna Gromova-Samoylova ve İvan Babuşkin gibi parti saflarından Bolşevik ajitatörlerle yakın temas halindeydi. Bu isimler, kendisine politikalarını zenginleştirmek için izlenmesi gereken yolların yanı sıra faaliyetlerinin sınırlarını da gösteriyordu. İşte bu karşılıklı etkileşim Lenin'e, Bolşevik teoriyi üretmesi için gerekli malzemeyi sundu; bu teori de, Şubat 1917 ile Ekim 1917 arasında çok hızlı gelişen olaylar karşısında, Bolşevikleri donanımlı kıldı.

Lenin'in kapitalizmin Rus tarımına nüfuz etmesine ilişkin çalışması (*Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, 1899) köylüler arasındaki sınıf çatlaklarını gösteriyordu ki bu, tarım reformu yanlısı Narodniklerin (Halkçılar) tam olarak kavrayamadığı bir şeydi. Lenin, köylülerin yüzde 81'inin, durumları sanayi proletaryasına benzeyen topraksız, yoksul köylülerden oluştuğunu ortaya koydu. Köylülük içinde böyle bir kesimin varlığı –Rusya nüfusunun büyük çoğunluğu– bu kesimin sanayi proletaryasının, işçi sınıfının siyasi müttefiki olduğunu akla getiriyordu. İşçi-köylü ittifakının teorik temeli burada yatıyordu. Bu, Bolşevik Parti'nin temel siyasi boyutunu oluşturacaktı. Lenin, sansür nedeniyle 1908'den 1918'e kadar basılamayan uzun bir broşürde *19. Yüzyılın Sonlarına Doğru Rusya'da Tarım Sorunu* görüldüğü gibi, bu bilgiyi güncellemeye devam edecekti.

Lenin'in iki büyük eseri, *Ne Yapmalı?* (1902) ve *Bir Adım İleri, İki Adım Geri* (1904), Bolşeviklere iki ders sunuyordu. Birinci ders, sınıfsal müttefikleriyle birlikte, disiplinli bir işçi sınıfı ve tarım proletaryası partisi kurmanın zorunlu olduğuydu. Böyle bir parti, kadrolarını halkın arasına karışıp güvenlerini kazan-

ması için eğitebilir ve kendiliğinden başgösteren kaçınılmaz karışıklığa hazırlayabilirdi. Halk tepkisini ortaya koyduğunda, bu hareketin devlet aygıtı tarafından –ve güven kaybı nedeniyle– alt edilmesinin önüne geçmek için parti deneyimi ve siyasi berraklık gerekir. İkincisi, sosyal demokrat partilerin kendi uzlaşmacı amaçları doğrultusunda işçi ve köylülerin enerjisini soğurmak üzere hazır beklemesidir. Sosyal demokratların çoğunlukla halkın dilinden konuştuğunu ama temellerinin işçi ve köylülerin sınıfsal içgüdülerine ve sınıfsal konumlarına dayanmadığını göstermek gerekiyordu. Sosyal demokratlar, bu nedenle, işçi ve köylülere kolayca ihanet ederlerdi. Bir işçi ve köylü partisi, işçi ve köylülerin kendiliğinden ayaklanması ihtimaline karşı hazırlıklı olmalıydı. 1896'da St. Petersburg fabrikalarında kendiliğinden grevler patlak verdiğinde, Lenin "devrimciler hem *teorileri* hem de faaliyetleri anlamında bu ayaklanmanın *gerisinde kaldılar*; hareketin bütününe *liderlik edebilecek* istikrarlı ve sürekli bir örgüt kuramadılar" diyordu. Bu gecikme telafi edilmeliydi. Bolşeviklerin partisi, kapitalizm, sosyalizm ve emperyalizm teorisi konusunda donanımlı, merkezileşmiş, disiplinli, "yeni tür" bir parti olmalıydı. "Bize bir devrimci örgüt verin," diye yazıyordu Lenin, gözü pek ve görünüşte çok hayalci biçimde "Rusya'yı altüst edelim".

Lenin'in elinden çıkan anahtar niteliğindeki metin, 1916'da yazdığı *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* idi. Lenin, bu eserde Çarlık devletinin dünya emperyalist sistemiyle iç içe geçtiğini ortaya koyuyordu. Tekelci kapitalizmin Çarlık toprakları dışından uzanan ahtapot kolları, devletin boğazına sarılmıştı. İşçi hükümeti iktidara geldiğinde, emperyalizmin görünür yüzü olan tekelci kapitalizmin devleti saran kollarına karşı koymadıkça alternatif bir gündem oluşturması mümkün olmazdı. Çar'ın devrilmesi elbette zorunluydu ama yeterli de-

ğildi. Yeni bir devlet, işçi devleti, emperyalizmin karşısına çıkmalı, o kolları kesip atmalı ve halkının iyiliği için kendi kayda değer kaynaklarını kullanmalıydı. Şubat Devrimi Çar'ı devirdi ama sendeleyip duran Kerenski hükümeti emperyalizme tavizler vermeye başladı. Bu, Kerenski hükümetinin devrimci sürecin özünü boğduğu anlamına geliyordu. Uzun ve kafa karıştıran 1917 yazında, Bolşeviklerin önündeki seçenek ya devrimin yenilgisine tanıklık etmek ya da devrimi emperyalizmle karşı karşıya gelmek istemeyen Rus burjuvazisinden kurtarmak için harekete geçmekti. Lenin, Nisan'da, meselenin iktidarın azınlık tarafından ele geçirilmesi olmadığını söylüyordu –bu, sadece arkasında halk desteği olmayan bir darbe olurdu. "Biz Marksistiz" diye yazıyordu, "küçük burjuva zehirlenmeye karşı, şovenizme-savunmacılığa, cafcaflı sözlere ve burjuvaziye bağımlılığa karşı proleter sınıf mücadelesinin yanındayız." Marksistlerin hedefi, işçilerin fiilî deneyiminden yararlanarak işçi ve köylü iktidarını toplumun iktidarına dönüştürecek bir gündemi işletmek olmalıydı. Bunun için, Şubat Devrimi, emperyalizmin hizmetindeki burjuvazi tarafından ele geçirilen azınlık iktidarından kurtarılmalıydı.

7 Nisan 1917'de, Bolşevik gazete *Pravda*, Lenin'in *Nisan Tezleri*'ni yayımladı. Bu on tez, Çar'ı deviren grev, ayaklanma ve gösterileri yapan kitlelerin hassasiyetlerini yakalamıştı. Bu kitleleri, Nisan'da sadece 10.000 üyesi olan ama Ekim itibariyle yarım milyon üyeye ulaşan Bolşevik Parti'ye çeken, *Nisan Tezleri* ile ortaya konulan bu teoriydi.

Bu tezler neydi? İşte benim özetim:

- Büyük Savaş emperyalist bir savaştır.
- Devrim devinim halindedir ve iktidar burjuvaziden işçi ve köylülere geçmelidir.
- Geçici hükümet, kapitalistlerin hükümeti desteklenmemelidir.

- Sovyetlerde azınlıkta olan Bolşevikler, diğer partilerin hata yaptığını ve bütün iktidarı sovyetlere devretmenin zamanı olduğunu sistematik olarak ve sabırla izah etmelidir.
- Yeni düzen, parlamentoya değil "İşçi, Kır Emekçileri ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyeti"ne dayalı olmalıdır. Polis, ordu ve bürokrasi dağıtılmalıdır.
- Bütün özel mülklere el konulmalı ve bütün toprak kamulaştırılmalıdır.
- Bütün bankalar Sovyet denetimindeki tek bir bankada birleştirilmelidir.
- Bütün toplumsal üretim ve ürün dağıtımı Sovyetlerin denetiminde olmalıdır.
- Parti bir Kongre yapmalı ve programını yenilemelidir.
- Yeni bir Enternasyonal kurulmalıdır.

Açık ve netti. İktidar egemen sınıftan egemen olması gereken yeni sınıfa, işçi sınıfı ve köylülüğe, yani çoğunluğa devredilmeliydi.

Ekim 1917'ye gelindiğinde, emekçi halk arasında iktidarı ele geçirmek konusunda sabırsızlık başgösterdi. Bu ayın başlarında, işçilerin ve köylülerin kendi sovyetlerinde etkili olması ve kendi hükümetlerini kurma kararı almasıyla birlikte Lenin "ayaklanma sanattır" diye yazdı. Şubat Devrimi'nin kazanımlarını korumak için ayaklanmanın tam zamanıydı. John Reed, *Dünyayı Sarsan On Gün*'de, işçi sınıfı ve köylülüğün enerjisini tarif eder.

> Konferanslar, tartışmalar, söylevler... Tiyatrolarda, sirklerde, okullarda, kulüplerde, sovyet toplantı salonlarında, sendika binalarında, garnizonlarda... cephelerdeki siperlerde, köy meydanlarında, fabrikalarda mitingler... Putilovski Zavod'un (Putilov Fabrikası) kırk bin işçisinin, Sosyal Demokratları, Sosyalist Devrimcileri, anarşistleri, anlatsınlar da ne anlatırlarsa anlatsınlar diye dinlemeye koştuklarını görmek müthiş bir şeydi!

Ama aynı zamanda belirli bir şeyi istiyorlar gibi görünüyorlardı: Bir Sovyet Cumhuriyeti. Ekim Devrimi'nin yolunu açan işte bu belirgin talepti.

Asker Temsilcileri Kongresi, 2. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'ne "Ülkenin, halk kitlelerine dayanan ve ona karşı sorumlu olan sağlam ve demokratik bir otoriteye ihtiyacı var. Yeterince söze, laf cambazlığına, parlamenter hokkabazlığa şahit olduk!" diye yazdı. İkinci bir devrim istiyorlardı. Ekim 1917'de, Bolşevik Parti'ye katılan Petrogradlı emekçi kadınlar bir toplantı düzenlediler. Salonda Aivas imalathanesinden Konkordiya "Nataşa" Samoylova, Emilya Solnin, Nitka Fabrikasından eğirici Vasina ve Bassili Adası Pipo Fabrikasından Vinogradova vardı. Bunlar ağır iş gören kadınlardı, fabrika işçisi ve militan devrimcilerdi. Kerenski hükümetini devirmek istiyorlardı. Lenin'i görmek için, yaşadığı ve çalıştığı yer olan Smolni'ye yürüdüler. "İktidarı alın Yoldaş Lenin: Biz işçi kadınların istediği şey budur," dediler Lenin'e. Lenin cevap verdi: "İktidarı alması gereken ben değilim, sizsiniz, siz işçiler. Fabrikalarınıza dönün ve işçilere bunu anlatın." Ne diyorsa onu yaptılar.

Ekim'de, Bolşeviklerin iteklemesiyle ikinci Rus Devrimi patlak verdi. Bu, iktidarın, burjuva parlamentoyu (Duma) azledip kendilerini, kendi toplumlarının yöneticisi olarak tayin eden sovyetler tarafından ele geçirilmesiydi. Lenin, iktidara el konmasını kutlamak üzere Petrograd Sovyeti'ne gitti. İşçi yoldaşlarına, bu devrimin anlamı nedir, diye sordu. "Bu devrimin anlamı, her şeyden önce, bir sovyet hükümetine, burjuvazinin her ne olursa olsun hiçbir surette parçası olamayacağı kendi iktidar organımıza sahip olmamızdır. Ezilen kitleler kendileri bir iktidar kuracak. Eski devlet aygıtı köklerine kadar sökülüp atılacak ve sovyet örgütlenmesi biçiminde yeni bir yönetim aygıtı kurulacak."

Lenin, Ağustos-Eylül 1917'de yazdığı ancak bir sonraki yıl basılan *Devlet ve Devrim* adlı çalışmasında ele aldığı bir konuyu, Sovyetler huzurunda yaptığı konuşmaya taşıdı. Marx'ın 1871 Paris Komünü'ne ilişkin bir değerlendirmesinin yanı sıra Engels'in sosyalist bir toplumda devlet üzerine yazdıklarını da dikkatle okumuştu. Engels, devletin havaya uçurulması (*sprengung*) gerektiğini, proletarya tarafından eski biçimiyle miras alınmasının mümkün olamayacağını söylüyordu. Eski devlet uygulamalarına ve kurumlarına sinmiş devlet idaresi gelenekleri, proletaryayı burjuva yönetimin alışkanlıklarına sürükleyen bir hastalık gibi etkileyecekti. Devlet "parçalanmalı", "havaya uçurulmalı", ne yapıp edip proletaryanın ve köylülerin sınıfsal hedeflerine uyacak kurumlara dönüştürülmeliydi. Devlet kurumlarına geçici bir süreliğine ihtiyaç vardı ancak dönüştürmeden sahiplenilmemeliydi. Lenin *Devlet ve Devrim*'de "Proletarya, eski devlet aygıtını yeni ellere aktararak devlet iktidarını elde edemez" diye yazıyordu. Devrim "bu aygıtı parçalamalı, kırmalı ve yerine yenisini koymalıdır."

Mayakovski, Lenin'in ölümünden sonra yazdığı bir şiirde şöyle sesleniyordu: "Kazandık ama gemimiz delik deşik, gövdesi paramparça, motorları durmak üzere, çürümüş zemini, tavanı, duvarları elden geçir. Gel, çekiçle döv, perçinle, tamir et, düzelt!"

RUSLARIN YOLUNDAN GİDİN!

"Düşmanlarımızı silahla yendik, ekmeğimizi alınterimizle kazanıyoruz – Yoldaşlar, çalışmak için kolları sıvayın" (1920).
Nikolay Kogout'un (1891-1959) hazırladığı poster.

1917-18'de, haberler Avrupa'nın sömürgelerine yavaş yavaş yayılmaya başlamıştı. Hindistan, dünyadaki gelişmeler hakkında sadece Britanya üzerinden haberdar olabiliyordu. Reuters gibi ajansların haberleri, Londra'daki India House'un (Hindistan Evi) dünya görüşüyle* birlikte geldi. Basında ancak Britanyalı emperyalistlerin bilinmesini istedikleri şeyler yer alabiliyordu. Birkaç yüz okuyucuya sahip küçük yurtsever basın, alternatif bir bakış açısı oluşturmaya çalışıyordu ama dünyadaki gelişmeler hakkında bilgiye ulaşmada sorun yaşıyordu. Rus halkının, çoğunlukla da köylülerin, dünyadaki en güçlü otokrasiyi, Çarlık İmparatorluğu'nu devirdiği haberi giderek yayıldı. Hiç kimse, tırnakları kirli ve bedenleri makineler tarafından örselenmiş erkek ve kadınların bir araya gelebileceğine ve iktidarı ele geçirebileceğine inanmıyordu. Bu nasıl mümkün olmuştu?

Rusların, Çar'a karşı ilk büyük kitle ayaklanmasına kalkıştıkları 1905'ten beri 1917'nin ön uyarıları görülebilirdi. M. K. Gandi, 1905 isyanını Güney Afrika'da hayranlıkla izlemişti. Rus halkı, diye yazıyordu *Young India*'da, Hindistanlılar gibi vatanseverdir ama onlardan farklı olarak onurları için yaşamlarını feda etmeye hazırlar. "Rus işçiler ve diğer tüm çalışanlar genel grev ilan etti ve çalışmayı durdurdu." İşçiler ve diğer çalışanlar iş bırakınca Çar bazı tavizler vermek zorunda kaldı çünkü

---

* India House, o yıllarda Londra'da burslu okuyan Hint öğrencilerinin toplanma merkeziydi; adı Hint devrimci-milliyetçi söylemle birlikte anılıyordu. *-ed.* https://en.wikipedia.org/wiki/India_House

"grevcileri süngü zoruyla geri döndürmeye Rus Çarı'nın bile gücü yetmez... Yönetilenlerin rızası olmadan hiçbir muktedir yönetemez." İşbirliği yapmama dersini Rusya verdi. Bu, bir elitin ya da hatta sadece kentsel bölgelerin izlediği siyaset değildi. Gandi'nin görebildiği kadarıyla, köylülüğün de içinde olduğu halkın izlediği siyasetti bu.

Çar, Duma da dahil, bazı tavizler verdiği halde, 1905 başarısızlıkla sonuçlandı. Hindistan'da, Gandi'nin Rus hareketine çok benzediğini düşündüğü, 1905'in çağdaşı Swadeshi hareketi* neredeyse tamamen bastırılmıştı. Ama merkez üssü Bengal olan Swadeshi hareketi, bazı stratejilerini (Britanya mallarını boykot, Britanya ürünleri bulunduran dükkânların satışlarının engellenmesi ve Britanya otoriterileriyle doğrudan karşı karşıya gelme) devam ettirerek Britanya egemenliğine karşı daha derin ve geniş mücadelelere dönüştüğü için İngiliz şiddetinin bunu durdurmaya gücü yetmedi. 1908'de Bombay'deki işçiler dayanılmaz haldeki çalışma ve yaşam koşullarına karşı greve gitti. Çarlık makamlarından kaçarak önce Finlandiya ve ardından İsviçre'ye giden Lenin, bu grevleri gözlemledi ve Ağustos 1908'de şöyle yazdı:

> Hindistan'da, "uygar" Britanyalı kapitalistlerin yerli köleleri son zamanlarda efendilerinin çok fazla memnuniyetsizlik ve kaygı duymasına neden oluyor. Britanya'nın Hindistan yönetimi olarak adlandırılan şiddetin ve yağmanın sonu yok. Dünyada başka hiçbir yerde kitleler arasında böyle yoksulluk ve halk arasında böyle bitmeyen açlık yok. Özgür Britanya'daki en liberal ve radikal devlet adamları, Hindistan'ın yöneticileri olarak, sorumlulukları altındaki halkı "sindirmek" için, siyasi muhalifleri *kırbaçlamak* da dahil, bütün cezalandırma yöntemlerini uygulayabilecek ger-

* Swadeshi hareketi, Hindistan bağımsızlık mücadelesinin bir parçası olup, Britanya İmparatorluğu'ndan gelen ürünlerin boykot edilmesini ve yerel ürünlerin ve üretim sürecinin desteklenmesini savunan hareket. *-çev.*

çek Cengiz Hanlara dönüşüyor. Hindistan'ın İngilizler tarafından asırlık yağmalanmasının, bu "ileri" Avrupalıların İran ve Hindistan demokrasisine karşı yürüttüğü şimdiki savaşın Asya'nın milyonlarca, on milyonlarca proleterini *sertleştireceğine*, ezenlere karşı verdikleri mücadelede aynı türde bir zafer kazanmaları konusunda onları güçlendireceğine en ufak bir şüphe yoktur. Avrupa'nın sınıf bilincine sahip işçilerinin, şimdi sayıları günbegün, saatbesaat artan Asyalı yoldaşları var.

Lenin'in 1913'te yazdığı gibi, Avrupa, Asya'da, yağma ve kâr amacıyla, "gericilik ve ortaçağcılıkla" ittifak kurarak, en "geri" tarzda davranmıştı. Buradaki gerilik, Avrupa'nın, geleceğin güçleriyle, demokratik kitle hareketleriyle değil, geçmişin güçleriyle, toprak sahipleri ve krallarla ittifak kurmasını ima ediyordu. Avrupa burjuvazisinin geri olmasının nedeni budur, diye yazıyordu Lenin, çünkü kendini "ölmekte olan kapitalist köleliği destekleme"ye adamıştır. Diğer yandan, Hindistan'dan Rusya'ya, Çin'den İran'a, Asya ilerliyordu. Lenin şöyle diyordu: "Asya'da her yerde güçlü bir demokratik hareket gelişiyor, yayılıyor ve güç kazanıyor. Oradaki burjuvazi, gericiliğe karşı şimdilik halkın yanında duruyor. Yüz milyonlarca insan hayata, aydınlığa ve özgürlüğe uyanıyor. Ne sevindiricidir ki, bu dünya hareketi, kolektivizm yolunun demokrasiden geçtiğini bilen sınıf bilincine sahip tüm işçilerin kalbinde uyanıyor. Ne mutlu, tüm dürüst demokratlara ilham olan Genç Asya'ya!"

Lenin, Batı'daki "sınıf bilincine" sahip işçilerin İrlanda'dan Hindistan'a kadar, verilen tüm mücadeleleri desteklediğini söylerken haklıydı. 1913 Dublin Lokavtı sırasında, İngiltere'deki militan sendikacılar, 1911'den 1914'e kadar süren kendi mücadele dalgalarının bir parçası olarak bu hareketi desteklediler. İngiliz işçiler, karşı kıyıda İrlandalı yoldaşları için bağış toplarken Manchaster'da James Larkin'i dinlemeye yirmi bin işçi geldi. Ama bu, Sendika Kongresi'ndeki İngiliz işçi bürokrasisinin gre-

vi desteklemeyi reddetmesinin önüne geçemedi. "Biz, Dublinli kapitalistlerin tecrit edilmesini istedik ve buna yanıt olarak Britanya emek hareketinin liderleri alttan alta Dublin işçi sınıfını tecrit etmeye devam etti," diye yazdı James Connolly. Lenin'in emek hareketi bürokratlarına karşı özellikle "sınıf bilincine sahip işçiler" diye yazarken kastettiği buydu. Dünya devriminin merkezi olmak, emperyalizmden nefes alamayan Avrupa'ya kısmet değilmiş. "En zayıf halka" bulunmalıydı; Lenin ve Bolşevikler bunun Çarlık Rusyası olduğunu gördü. Ama devrimci bir eylemle emperyalizme darbeyi indirmesi umulan sömürgelerde de zayıflık söz konusuydu. "Avrupa'nın sınıf bilincine sahip işçileri"nin ihtiyaç duyduğu "Asyalı yoldaşlar" da zayıftı.

1917 başarılı oldu. Çarlık İmparatorluğu'nun, her ikisi de kırsal bölgeden bir adım uzaktaki işçi ve askerlerden oluşan köylü orduları durdurulamadı. Eğer *mujik*'ler bunu yapabildiyse, *fellah*'lar neden yapamasın, *compesino*'lar neden yapamasın, *kisan*'lar, *nongmin*'ler* neden yapamasın?

Meksika'da, devrimci lider Emiliano Zapata, Rusya'daki işçi ve köylü devriminin, 1911 Meksika Devrimi'yle, kendisi gibi köylü liderlerin öncülük ettiği, büyük ölçüde köylü devrimi olan devrimle ilişkili olduğunu derhal kavradı. 1918'de şöyle yazıyordu: "Eğer Amerika'mızın bütün halkları ve yaşlı Avrupa'nın bütün ulusları Meksika Devrimi'nin davasının, tıpkı hakkını alamamış Rusya'nın davası gibi, insanlık davası olduğunu, ezilenlerin son derece yararına olduğunu ve onları temsil ettiğini anlarsa çok şey kazanacağız, insani adalet çok şey kazanacak." Meksika Devrimi'nin askerî liderlerinden biri, 1919'da bağlantıyı açıkça ortaya koymuştu: "Sosyalizmin ne olduğunu bilmiyorum ama bütün vatansever Meksikalılar gibi ben de Bolşeviğim. Yanki-

* Sırasıyla Rusça, Arapça, İspanyolca, Hintçe ve Çincede köylü sınıfı, çiftçi. -*çev.*

ler Bolşevikleri sevmez, onlar bizim düşmanımız; bu nedenle Bolşevikler bizim dostumuz olmalı ve biz de onların. Hepimiz Bolşeviğiz." Çin'in Sun Yatsen'i de aynı fikirdeydi. 25 Temmuz 1919'da, "Çin halkı özgür olmak istiyorsa, ulusal özgürlük mücadelesindeki tek müttefiki ve kardeşi Kızıl Ordu'nun Rus işçileri ve köylüleridir." diyordu. Çinli liberal yazar Hu Şi, dehşet içinde şöyle yazıyordu: "Şimdi Konfüçyüs'ün ve Çu Hsi'nin köleleri sayıca azalıyor, onların yerini Marx ve Kropotkin'in köleleri alıyor." Çinli anarşistler ve her türden devrimciler, Marx ve Lenin okumaya koyuldu ve 1921'de Çin Komünist Partisi'nin kurulmasıyla da partinin etkisine girmeye başladı.

Hint gazeteci K. P. Khadilkar, Rusya'daki olaylardan Aralık 1917'de haberdar olmuştu. "Kasım'da Petrograd iktidarı Lenin'in önderlik ettiği ve Almanya ile ayrı bir barış anlaşması isteyen sosyalistlerin eline geçmişti." diye yazdı *Chitramaya-Jagat*'da. Khadilkar, Lenin'in partisinin askerlerin desteğini nasıl aldığını ve Kerenski ile kabinesinin nasıl yalnızlaştırıldığını aktardı. Ama sonra, Britanya İmparatorluğu vatandaşı olan Khadilkar, bu bakış açısından hareketle en önemli noktaya yoğunlaştı: "Lenin ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ilan eden bir kararname yayımladı ve Baltık devletlerine ve Polonya halkına bu hakkı kullanma özgürlüğü verildi." Kendi kaderini tayin hakkının ilanı sömürgelerde etkili oldu. Bu hak, devrimi belirledi.

Devrimci Tamil şair Subramania Bharati, "Yeni Rusya" için bir övgü şiiri yazdı:

> Halkın kendi düzenlediği hayat.
> Sıradan insanın yaşamını düzeltecek bir yasa.
> Artık kölelik bağları kalmadı.
> Artık köle yok.

Fransız imparatorluğunun bayrağı altında savaşan bazı Senegalli askerler, Sovyet Kızıl Ordusu'nun dünya sahnesine çık-

tığını işittikleri anda ona katılmak için firar etti. Sovyet şairi Boris Kornilov, "Afrikalı kapitalistlere ve Afrika burjuvazisine darbe indirmek için" Voronej yakınlarında Beyazlara karşı Kızıllara öncülük ederken ölen Senegalli bir askerin anısına *Moia Afrika*'yı yazdı. Ekim Devrimi'nin haberi Afrika kıtasına ulaştığında, Güney Afrika İşçi Partili, Enternasyonal Sosyalist Birlik üyesi Ivon Jones, *The International*'da şöyle yazıyordu: "Rus Devrimi'nin ilkeleri doğrultusunda halkı eğitmeliyiz." Jones, daha sonra Güney Afrika Komünist Partisi'nin kurucularından biri olacaktı. 1922'de Komintern'in Dördüncü Kongresi'ne katılan Jamaikalı şair Claude McKay, *The Crisis*'in 1923 Aralık sayısına "Sovyet Rusya ve Zenci" başlıklı bir makale kaleme aldı. McKay bu makalede Sovyet Rusya'nın Afrika kökenli halkların özgürleşmesi bakımından ne anlam ifade ettiğini yazıyordu:

> Batı Avrupa'nın dünya meselelerinde Zenciler konusunda oldukça cahil ve duyarsız olduğu söylenebilirse de, bütün uluslararası sorunlarda olduğu gibi bu konuda da akıllıca düşünen, Avrupa'da bir kolu olan tek bir büyük devlet var. Rus işçiler, 1917'de kötü şöhretli hükümetlerini devirdiklerinde, yeni hükümet başkanı Lenin'in ilk işi, tüm dünyadaki ezilen ulusları selamlamak, uluslararası ortak ezen olan kapitalizme karşı örgütlenmeyi ve birleşmeyi öğütlemek oldu. Lenin daha sonra Moskova'da, Amerikan Zencileri sorunu ile bizzat uğraştı ve Üçüncü Enternasyonal'in İkinci Kongresi huzurunda konu hakkında bir konuşma yaptı. Amerikalı gazeteci John Reed ile fikir alışverişinde bulundu ve Güneyli Zenciler arasında acilen propaganda ve örgütlenme faaliyeti yürütme gerekliliği üzerinde durdu. Meselenin gündemden düşmesine izin verilmedi. 1921'de Birleşik Devletler'den Rusya'ya giden kıdemli devrimci, Japon Sen Katayama, Amerikalı Zenci sorununu gündeminin ilk sırasına yerleştirdi. Ve o günden beri, sömürülen Amerikan Zencileri davasını Rusya Sovyetleri arasında tanıtmak için durup dinlenmeden ve fedakârca çalışıyor.

McKay, siyah işçileri ve köylüleri örgütlemek gerekliliği ve ırkçılığa karşı savaşmanın önemini savunduğu Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde Lenin'in gündeminin takipçisi oldu. O muhteşem şiirinde, *If We Must Die*'da (Ölmemiz Gerekiyorsa), McKay insanlara vahşice saldırma yollarını arayan "kudurmuş aç köpekler" tarafından kuşatılmış olmayı yazmıştı. Ama bu "köşeye sıkıştık, ölüyoruz" hali, hikâyenin sonu değildi. Son basitti: "direnmek!" McKay iyimserliğini ifade etmek için Ekim Devrimi'nden, Lenin'in bütün ezilen insanların özgür olması talebini ileri sürdüğü samimi yoldan ve Batı'da yaşayan Afrikalı nesillerin savaşçı ruhundan ilham aldı. Avrupa'nın sömürgeleştirdiği halklar, Ekim Devrimi olmasaydı böyle ayağa kalkar mıydı? Mısır'da Saad Zağlûl Paşa önderliğinde başlayan ayaklanmadan Kore'deki 1 Mart Hareketi'ne, Çin'deki 4 Mayıs Hareketi'ne; ertesi yıl Irak'ta Britanya egemenliğine karşı başkaldırı ve üç yıl sonra dünyadaki ikinci sosyalist devleti kuran 1921 Moğol Devrimi'ne kadar; 1919 yılı, sömürgelerin emperyal efendilerine karşı ayaklanmalarıyla anıldığı bir yıl olur muydu? Sahip oldukları güveni Ekim Devrimi sayesinde kazanmadılar mı? SSCB'den gelen sınıfsal talepler olmasaydı Hindistan Ulusal Kongresi 1919'da köylülüğün taleplerini asla kabul etmezdi. Gandi'nin Hint siyasetine Champaran Satyagraha (1917) ve Kheda Satyagraha (1919) ile birlikte doğrudan girmesi, aynı zamanda Rowlatt Yasasına karşı direnmesi ve 1919 Jallainwalla Bagh katliamının, Aralık 1919'da Amritsar'da toplanan Hindistan Ulusal Kongresi'ni çelikleştirdiği kesinlikle doğrudur. Ama Kongre toplantısında, İngiltere kralı, sempatik görünen bir açıklama yayımlayınca temsilciler tereddüde düştü. Genç Cevahirlal Nehru da dahil olmak üzere, Kongre'deki radikaller, toprağın tapusunun toprağı işleyen köylülere verilmesi ve köylülerin kira değil sadece vergi ödemesi için bastırdı. Nehru,

Soviet Russia (1927) kitabında o günleri anlatırken, "Gandi'ye bağlı olmamıza rağmen başka bir yol izledik, Lenin örneğinden etkilenmiştik," diye yazdı.

Claude McKay Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde (1922).

Hindistan'daki İlerici Yazarlar Birliği üyesi, komünist Gulam Rabbani Taban, kolejdeyken Nehru'nun *Soviet Russia* (1927) kitabını ve Rabindranat Tagore'un Rusya'dan yazdığı mektupları okuduğunu hatırlıyordu. Bu metinlerin "bir peri masalı dünyasına göz atmak" gibi olduğunu söylüyordu. Şöyle yazıyordu: "1920'lerin sonlarında, hâlâ öğrenciyken, zaman zaman Rusya ile ilgili sömürge sansüründen sızan bazı hikâyeler duyardık. Rus Devrimi'nin haberi ve kazanımları bizi çok heyecanlandırmıştı. Devrimin ne olduğuna ilişkin hiçbir fikrim yoktu ama bu sözcük, ülkenin dört bir yanında avaz avaz haykırılan *Yaşasın Devrim* çığlıkları nedeniyle tanıdık geliyordu." Taban, Muhammed İkbal'in Lenin üzerine yazdığı şiirleri, özellikle de, "*uttho meri dunya ke gharibon ko jaga do*" (Ayağa kalk, dünyamın fa-

kirlerini uyandır) diye başlayan o etkileyici "Farman-i Khuda"yı (Tanrı Fermanı) duymuştu.

Jis khet se dehqaan ko muyassir nahein rozi,
Uss khet ke har khosha-i-gandam ko jalla do.

Köylülerin günlük ekmeğini çıkaramadığı tarlayı bul,
Ve tarladaki her bir buğday tanesini yak!

Devrimin temposu, olduğu haliyle dünyaya duyulan öfke, isyan ateşlerinin devleti yıkıp yeni bir düzen yaratması umudu, işte burada. Bu, dünyayı sarsmaya istekli küçük çiftçinin, topraksız köylünün, kır yoksullarının sesi. Ve İkbal'in şiiri şöyle bitiyor: "*Adaab-i-junoon Shairi-Mashriq ko sikha do*" (Doğu şairine ilham almayı öğretin!) –yoksulların başkaldırısından sanatçıların öğrenebileceği ne çok yeni dil var!

Çin'de, genç Mao, Rus deneyimine özlemle bakacaktı. İmparatoru ve hanedanını deviren 1911 ayaklanmasından sonra harekete katılacaktı. Rusya'nın esinlediği şeyi Mao, komünistleri iktidara taşıyan uzun bir savaştan sonra 1949'da şöyle aktaracaktı. "Çin'deki pek çok şey, Ekim Devrimi'nden önceki Rusya'nın tıpkısı ya da çok benzeriydi. Aynı feodal baskı vardı. Benzer bir ekonomik ve kültürel gerilik söz konusuydu. Her iki ülke de geriydi, Çin çok daha geri. Her iki ülkede de, ulusal yeniden doğuş uğruna, ilericiler, devrimci hakikat arayışlarında sert ve keskin mücadelelere cüret ettiler... Ekim Devrimi, bir ulusun kaderini incelemenin, kendi sorunları üzerine yeniden düşünmenin bir aracı olarak proleter dünya görüşünü benimsemesi konusunda tüm dünyada olduğu gibi, Çin'deki ilericilere de yardım etti. Rusların yolundan gidin – vardıkları sonuç buydu."

RUSYA'NIN CİĞERLERİ

Manuel Maples Arce'nin Urbe*'si için Jean Charlot tarafından tasarlanan kapak (1922).*

Meksikalı Manuel Maples Arce ve grubu *Estridentistas,** Avrupa modernizmini ve onun klasik geleneklerini taklit etmeye çalışan yazar arkadaşlarına aldırış etmiyordu. Onlar başka bir yere, 1911'de başlayıp Sovyetler Birliği'ne dek uzanan Meksika devrimci geleneğinin özüne bakıyorlardı. 1924'te Maples görkemli ve karmaşık bir şiir yazdı, *Urbe: SuperPoema Bolchevique en Cinco Cantos* (Şehir: Beş Kıtalık Bolşevik Süper-Şiir). Burada dil eski biçimleri anlatırken tekliyor; yaratılmak istenen dünyayı ifade etmek için yeni terimler, yeni deyimler, yeni yollar arıyordu.

Los pulmones de Rusia
soplan hacia nosotros
el viento de la revolución social.

Rusya'nın ciğerleri
Üfle bize doğru
sosyal devrim rüzgârını.

"Meksikalı işçiler"e adanmış olan bu şiir, aynı şekilde, feodal kültüre bulanmış eski dilin devrimci çağa uygun olmadığını düşünen Vladimir Mayakovski'nin sabırsız tarzını yansıtıyordu. Eski Ruslar, tıpkı sistem hiyerarşisinin diz çöktürdüğü, çöküк omuzlar, eğik başlarla dolu bedenler yaratması gibi, örtük feodal anlamlarla yüklüydüler. Ama yeni Rusya'nın yeni bir yaklaşı-

* "Stredentism": 1921 yılında Meksika'da kübizm, dadaizm, fütürizm ve ultraizmden etkilenen, Meksika devrimini temel alan politik *avant-garde* akım. Burada bu akımın üyelerinden bahsediliyor. *-çev.*

mı vardı. Krupskaya, bir toplantıda kadın işçiler ve köylülerden duyduğu "başkalaşmış dili" aktarıyordu. "Konuşmacılar", diyordu, "her şey hakkında açık yüreklilikle ve cesurca konuşuyordu." Şimdi şair, artist, aktör, tasarımcı olarak nasıl cesurca konuşulacak? Mayakovski gibi insanlar -Lenin onlara sevgiyle "holigan komünistler" diyordu- özgün işler, yaratıcı işler, radikal demokrasi atmosferinde kendini bulmaya çalışan işler ürettiler.

Meksiko City'de Maples Arce ve Çin'de Ding Ling, Lu Xun, Hu Yepin ve Shen Kongwen gibi bir grup olağanüstü insana cazip gelen şey budur. 1904-05 Rus-Japon Savaşı sırasında, Lu Xun, başında Japon birliklerinin olduğu Çinli mahkûmların bir resmini gördü. "Fiziksel olarak herkesin olmak isteyeceği kadar güçlü ve sağlıklıydılar ama ifadeleri, ruhsal olarak nasır bağladıklarını ve duygusuzlaştıklarını bütün açıklığıyla ele veriyordu," diye yazmıştı. Onu yazmaya iten, bu duygusuzluğu kırmaktı.

Bengalli komünist şair Nazrul İslam'a Aralık 1921'de zafer şarkısı *Bidrohi*'yi (İsyan) yazdıran da, bu hissizliği kırma isteğiydi. Muzaffer Ahmet, Abdül Halim ve diğerleriyle birlikte Nazrul İslam, bugüne öfkeli, geleceği yaratmaya hevesli, Halim'in ifadesiyle, "bilinmez bir yol"a girmişti. Tarihçi Suchetana Chattopadhyay'in ilk komünistler dediği bu sanatçıların çevresi, taşıdıkları isimlerle yeni bir başlangıç arzusunu kışkırtan edebiyat dergileriyle doluydu: *Bijali* (Şimşek) ve *Dhumketu* (Kuyrukluyıldız). *Dhumketu*'yu okuyan polis, oldukça doğru bir tarif veriyordu: "Dilin kışkırtıcı karakteri ve stilinin kasırga enerjisi, derginin son derece rağbet gördüğü henüz olgunlaşmayıp dengesini bulmamış zihinlerde büyük ve tedirgin edici bir etki yarattı." Dergi, başında Nazrul İslam'ın olduğu komünistler tarafından çıkarılıyordu. *Bidrohi* isimli şiiri, devrimci enerji yüklü şairlerin, Mayakovski ve Maples Arce'nin sabırsızlığını taşır:

Bir elimde narin bir flüt var
Öbüründe bir savaş borusu!
Ben bedeviyim, Cengiz'im ben,
Kimseyi selamlamam kendimden başka!
...
Yoğun bir hazla çıldırmış halde ileri atıldım,
Ben çılgınım! Ben çılgınım!
Birden kendimi tanımaya başladım,
Bütün sahte engeller yıkıldı bugün!
...
Ben ebedi asiyim,
Bu dünyanın ötesine kaldırıyorum başımı,
Yükseğe, hiç olmadığı kadar dik ve yalnız!

Çin'den Şili'ye kadar, Sovyetler'in sol kanat fütürizmine ayak uyduracak yeni bir dil bulmaya hevesli bütün yazarları çeken, bu sağırlığa karşı yazma arzusuydu. Bu duyulan, elbette Nazrul İslam'ın sesidir ama aynı zamanda Şilili şair Pablo Neruda'nın dolup taşan imgeleminin, Kübalı film yapımcısı Santiago Alvarez'in "nervous montage"* sinemasının ya da Iraklı komünist yazar Hayfa Zangana'nın rüyaya benzer hatıralarının da sesidir.

Maples Arce, Meksika tarihinin özellikle heyecan verici bir zamanında yazdı. 1920'den 1924'e kadar, güçlü köylü ve işçi mücadeleleri, Meksika hükümetini devrimci bağlılığını derinleştirmeye zorladı. Hükümet, tıpkı Álvaro Obregón'un hükümeti (1920-24) gibi, devrimci bir gündemle reformcu bir gündem arasında bocaladığında, örgütlü işçi sınıfı ve köylülük, toprak reformlarını yürütmek ve kitlelerin yararına olan kültür ve eğitim politikalarını gerçekleştirmeye çalışmak için

* "Nervous montage": Santiago Alvarez'in kullandığı bir kurgu yöntemi. Esas olarak, durumu içselleştirmeyi sağlayacak şekilde fotoğraflar, klipler, karikatürler ve benzerlerine dayalı, değişik müzik ve seslerin kullanıldığı, bazen hızlı bazen gereğinden yavaş kurgulanmış sahneler içeren bir anlatım tarzı. Modern video kliplerin önceli olarak değerlendiriliyor. *-çev.*

hükümete karşı mücadele etti. Nüfusun yüzde 90'ının okuma yazma bilmediği Meksika'da, devrimin değerlerini aktarmak için görsel sanatlardan ve tiyatrodan yararlanmak zorunluluktu. Eğitimcilerin eğitim vermek için kırsal bölgelere gittiği ve toprak reformunun kırsal bölgelerde saygınlığın maddi temelini oluşturduğu bu dönem, sanatçıların Meksika'daki kamusal alanları boyamaya, oyuncuların tiyatrolarını sokaklara taşımaya başladığı 1920'lerin başıydı. Bütün bunlar, ortaya çıkan liderliğin tereddüdüne rağmen 1911 Meksika Devrimi'nin değerlerini desteklemek içindi. Diego Rivera, David Alfaro Siqueiros ve José Clemente Orozco'nun duvar resimleri, Frida Kahlo'nun resimleri ve Tina Modotti ile Manuel Álvarez Bravo'nun fotoğrafları bu sırada geldi. Bu sanatçıların çoğu Meksika Komünist Partisi ile, manifestosunda Meksika sanatı "halktan dalgalar halinde yayıldığı, kolektif olduğu" için muhteşemdir diyen Teknik İşçiler, Ressamlar ve Heykeltraşlar Sendikası'nın üyesiydiler. Sanat, hiyerarşileri kıracak, sırtları dikleştirecek, dilleri çözecekti. Maples Arce içinde yaşadığı dönemin öneminin farkındaydı:

La muchedumbre sonora
hoy rebasa las plazas comunales
y los hurras triunfales del obregonismo
reverberan al sol de las fachadas.

Bugün haykıran kalabalık
meydanlara akıyor
ve zafer çığlıkları
Obregon'culuğun
camlardan güneşi yansıtıyor.

Meydanlardaki kalabalık esas olarak köylülerdi. Bu ilk yıllarda, o büyük devrimci Meksika sanatının ve Meksika devlet politikasının konusu bu köylüler olacaktı.

Yirmi yıl sonra Mayıs 1942'de, Mao, Yenan Forumu'nda Edebiyat ve Sanat üzerine* bir dizi konferans verdi. Mao, Lenin'in 1905'ten çıkardığı derslere dayanan, yeni devrimci edebiyatın "ülkenin çiçeği, gücü ve geleceği olan milyonlarca ve on milyonlarca emekçi insana" hizmet edebileceği yönündeki tavsiyesini çok iyi kavramıştı. Rusya ve Meksika gibi, Çin'in de okuma-yazma bilmeyen bir ülke olduğu gerçeğiyle ilgili aynı duygulara sahipti. Mao, devrimci hareketin iki ordusunun olduğu konusunda netti: biri, Yenan bölgesini korumak için mücadele etmiş olan silahlı ordu; diğeri, işçi sınıfı ve köylülüğe bir başka tür cephane sağlaması gereken kalem ordusu. Mao, yazar ve sanatçıların, halkı anlamak için, kendi hayal güçlerini aşan kurgusal bir toplum tahayyül etmek yerine halka gitmeleri gerektiğini söylüyordu. "Çin'in devrimci yazar ve sanatçıları, umut vadeden yazar ve sanatçıları, kitlelerin arasına girmek zorundadır. Her türden farklı insanı, tüm sınıfları, tüm yığınları, yaşamın ve mücadelenin tüm canlı örüntülerini, edebiyat ve sanatın tüm hammaddelerini gözlemlemek, deneyimlemek, incelemek ve analiz etmek için koşulsuzca ve yürekten, işçi, köylü ve asker kalabaklılarının arasına karışmalı, mücadelenin sıcağına girmeli, kaynağa, en geniş ve en zengin kaynağa inmelidir." Sanatçılar ve yazarların, halkın arasında öğrenecekleri tek şey, sadece kitlelerin kalbindeki toplumsal çelişkiler değildir, aynı zamanda kitlelerin imgelemini de burada öğrenirler, böylece ona uygun sanat üretebilirler.

* Mayıs 1942'de Çin'in komünistlerin kontrolündeki Yenan bölgesinde toplanan forum. Forumda üzerinde durulan başlıca iki konu şuydu: 1) bütün sanat dalları işçi sınıfının yaşamını yansıtmalı ve hedef kitlesi işçi sınıfı olmalıdır, 2) sanat siyasete ve özellikle sosyalizmin ilerlemesine hizmet etmelidir. *–çev.*

Frida Kahlo, Marksizm Hastayı İyileştirecek (1954).

Devrimci entelektüellerin görevi, "bu kitle halindeki siyasetçinin" (yani halkın) "görüşlerini derlemek, gözden geçirip işlemek ve bunları alıp hayata geçirecek olan kitlelere yeniden iletmektir." Yaklaşık olarak aynı dönemlerde İtalyan komünist Antonio Gramsci'nin hapishane hücresinde *olgunlaştırma* olarak adlandırdığı şey buydu; kitlelerin görüşlerini ortak duyu

olarak alıp felsefe düzeyine gelinceye kadar olgunlaştırmak. Entelektüeller, duvar gazeteleri ve broşürler aracılığıyla, devrimci grupların tiyatro oyunları ve şarkıları aracılığıyla, popüler felsefeyi kitlelere geri taşıyacaktı. Mao, "yazarlar ve sanatçılar böylesi günlük olguları toplar, bunların içindeki çelişkileri ve çekişmeleri örnekler ve kitleleri uyandıran, coşkulandıran ve birleşip çevrelerini dönüştürmeleri için harekete geçiren işler üretir," diye yazıyordu. Belki de Mao'nun aklında Tian Jian'ın Yenan'da çoktan beri pek beğenilen "Eğer Savaşmasaydık" (1938) isimli şiiri vardı:

> Eğer savaşmasaydık,
> Elinde süngüsüyle düşman,
> Bizi öldürürdü,
> Ve kemiklerimizi gösterip derdi ki:
> "Bakın,
> Bunlar köledir."

Tian Jian ve yoldaşları, "sokak şiiri" şenliklerine öncülük ettiler; buralarda şairler sokaklarda toplanıp şiirleri ile meydanları canlandırırdı. Tian Jian, He Qifang, Guo Xiaochuan, Ke Lan, Li Ji ve Ai Qing, halkın morali bozuk olduğunda, kitlelerin ruh halini yükseltmeyi sanatçıların görevi sayıyordu. Şiirlerinde köy deyişleri, insanlara tanıdık gelen ritimler vardı ama şimdi belli bir siyasi amaç taşıyan daha gelişkin şiirler haline dönüşmüştü. "Keçiler sürü başındaki keçiyi takip eder", diyordu Li Ji. "Kuzey Shannxi boyunca yayılır komünistler."

1917'den sonra Rusya'da, 1940'larda Çin ya da 1959'dan sonra Küba'da edebiyat, devrimlerin potasında gerçekliğin tellerine dokunarak yeni şeyler söylemek için yeni yollar arayan devrimci sanatçılarla büyük bir dönüşüm yaşadı. Sanatçı ve yazarlar,

devrimci değişimin ve anlayışın alevlerini harlamaya çalıştı. İzleyicileri eski aristokratlar ya da burjuvazi değil, kendi devrimlerinin fon müziğini, sokaklardaki kendi eylemlerinin romanını ve hikâyesini isteyen işçiler ve köylülerdi.

KÖYLÜ SOVYETLERİ

Moskova, Kızıl Meydan'da gösteri yapan Rus köylüler (1917).

Lenin, Avrupalı Marksist ortodoksinin sınırlarını anlamıştı. Bu ortodoksi, katı bir Marx okumasından vardığı çıkarımla, tarihin failinin proletarya olması gerektiğini varsayıyor ve dar bir bakış açısıyla, sendikalardaki sanayi işçisini proletarya olarak görüyordu. Bazı sosyalistlere sendika kurmaya yoğunlaşmak yeterli geliyordu. Lenin bunu *ekonomizm* olarak adlandırdı. Onun daha geniş bir bakış açısı vardı. Tüm işçi sınıfı ve tarım proletaryası, sadece sendikalar aracılığıyla değil başka yollarla da mücadeleye çekilmeliydi. Sendikalar esastır ama aynı zamanda işçileri, ücretlerini artırma ve çalışma koşullarını iyileştirme mücadelesiyle sınırlandırarak bakış açılarını da daraltabilir. Yapılması gereken, mücadeleyi insanlığın bütünü uğruna verilen bir mücadele olarak görmeleri için işçilerin ve tarım proletaryasının bilincini geliştirmekti. İşçiler, diye yazıyordu Lenin, kapitalizmin sınırlı kapsamı içinde daha iyi bir iş sözleşmesi yapmak için değil, daha geniş bir komünizm ufku içinde daha iyi bir dünya inşa etmek için mücadele etmelidir.

Marx, kendi siyasi değişim anlayışının sadece sendikalara ve sendikal mücadelelere dayanmadığını yazılarında ve konuşmalarında değişik kereler belirtmişti. Marx, 1865'te, ekonomi politik anlayışının temel başlıklarını ortaya koyduğu bir konuşmada, doğrudan sendikalara, sınıf mücadelesinin hayati önem taşıyan siperlerine sesleniyordu. Sendikalar, diyordu, "sebeplerle değil sonuçlarla mücadele ettiklerini unutmamalıdır... Bu nedenle, sermayenin aralıksız tecavüzlerinden kaynaklanan bu kaçınılmaz gerilla savaşlarının içinde boğulup gitmemelidirler." Marx, sendikaların yapması gerekenin siyaset topraklarında

mücadele etmek, yeni bir düzen için ücret sistemini ortadan kaldırmak olduğunu söylüyordu. Ama bu noktaya ulaşabilmek için, işçi sınıfı açısından bir okul işlevi gören grevler ve mücadeleler, işçileri ve köylüleri egemenliği altına alan işleyiş hakkında bilgilenmenin ve güven kazanmanın alanıydı.

Siyasi değişim reformlarla sınırlı kalmamalı, devrimci bir ufka doğru, yani *siyasete* doğru genişletilmeliydi. Marx'ın sık sık yazacağı üzere, büyük çoğunluk mevcut dünya düzeninin zincirlerini kırmak için ayaklanmalıydı. Proletarya, yani emek güçlerini satan işçiler, sosyalist devrimde çok hayati bir rol oynayacaktı. Seçimlerin seçkinlerin yararına olacak şekilde sınırlandırılabildiği kapitalizm koşullarında dar siyasi demokrasi mümkündü. Ama sosyal ve ekonomik demokrasiyi de içeren daha geniş demokrasi mümkün değildi. Böylesine geniş kapsamlı demokrasiyse, demokratik bir şekilde işçilerin taleplerini karşılamak ve geçim kaynaklarını geliştirmek yerine, kendi özel mülklerini çoğaltmak için işçi istihdam eden küçük bir azınlığın dar bir bakış açısıyla ve bencilce kontrol ettiği mülkiyeti tehdit ederdi. Bu bariyer, proletaryanın mücadelelerini sosyalist devrimin merkezine yerleştirdi. Burjuvazi, yani sermaye sahipleri, demokrasiyi genişletmek istemezdi, onu zincirleriyle birlikte tercih ederdi.

Lenin'e göre köylülüğün rolü çok önemliydi. İlk büyük çalışması, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* (1899) köylü sorununu ele alıyordu. Rusya, o günlerde hep söyledikleri gibi, bir köylü toplumuydu. Küçük köylülüğün rolünü ve köylülüğün proleterleşmesini görmezden gelmek kırsal bölgelerde uyku halinde olan devrimci potansiyeli kaçırmak anlamına gelecekti. 1905'te, *Novaya Zizn*'de yer alan önemli bir yazısında Lenin, köylülerin "toprak ve özgürlük" istediğine işaret ediyordu. Bu talep, diyordu Lenin, tamamen karşılanmalıdır ama sosyalizm talebine doğru genişletilmelidir. Bütün köylüler, sermayenin egemenli-

ğine karşı dolaysız bir mücadele yürüten işçilerin yanında yer almaz. Partinin görevi, diyordu, küçük köylüleri sosyalizm hedefiyle, işçilerle aktif bir ittifak içine çekmektir.

Kırsal bölgelerde çekilen ıstırabı görmek zor değildi. Lenin'in dostu Maksim Gorki, köylülerin yaptıkları işe, Rusça *stradat* sözcüğünden türeyen *strada* yani *cefa çekmek* dediklerini söylüyordu. Ama cefa çekmeyi örgütlemek yeterli değildi. 1905'teki köylü ayaklanması kapasitelerini ortaya koydu. Gorki şöyle yazacaktı: "Köylülerin ülkenin sosyal ve siyasi hayatında aktif bir rol alamadığını düşünenler, köylüleri tanımıyor."

1920'de Lenin Doğu'ya bakıp dedi ki: "Orada sovyetler mümkün. Bunlar işçi sovyeti değil köylü sovyeti ya da emekçi sovyetleri olacak." Aynı yılın 17 Şubat'ında, Mahendra Pratap Singh, Abdül Hafız Muhammed Barakatullah ve Maulana Ubeydullah Sindhi gibi Rusya'daki göçmenlerden oluşan Hindistan Devrimci Birliği Lenin'e bir not gönderdi. Birlik şu kararı almıştı: "Hint devrimciler, tüm ezilen sınıfların ve halkların özgürleşmesi ve özellikle Hindistan'ın özgürleşmesi için Sovyet Rusya'nın yürüttüğü büyük mücadeleye duydukları hayranlığı ve derin şükranlarını ifade eder." Lenin buna, 10 Mayıs'ta şöyle bir yanıt verdi:

> İşçi ve Köylü Cumhuriyeti tarafından ilan edilen, ezilen ulusların yerli ve yabancı kapitalistlerin sömürüsünden kurtuluşu ve kendi kaderini tayin ilkelerinin, kahramanca bir özgürlük mücadelesi yürüten ilerici Hindistanlılar arasında böylesi hızlı bir karşılık bulmasından memnuniyet duydum. Rus emekçi kitleleri, Hint işçilerin ve köylülerin uyanışını büyük bir dikkatle takip ediyor. Emekçi halkın örgütlülüğü ve disiplini, dünya emekçi dayanışması ve ısrarı, nihai başarının teminatıdır. Müslüman ve Müslüman olmayan unsurların samimi ittifakını hoşnutlukla karşılıyoruz. Bu ittifakın Doğu'nun tüm emekçilerine doğru genişlemesini samimiyetle istiyoruz. Sadece Hint, Çinli, Koreli, Japon, İranlı ve Türk işçi ve köylüler bir araya gelip ortak kurtuluş uğruna bir-

likte yürüdüğünde – ancak o zaman sömürücüler üzerinde kesin bir zafer sağlanacak. Yaşasın özgür Asya!

Bu mesajın ön planında ve SSCB'nin sömürgecilik karşıtı hareketlere sağladığı kılavuzlukta işçi ve köylülerin birliği meselesi vardı. Nüfuslarının geniş bir kesimini, yani köylülüğü görmezden gelseler bile, onların "köylü toplumları"nda bir hareketlilik söz konusu olabilirdi. Diğer "köylü toplumları"ndan, Hindistan ve Çin'den ya da Meksika ve Mısır'dan gelenler, Rus devrimini ve dramatik bir insani gelişimin ilk on yılını, kendi özlemlerinin yansıması olarak gördüler.

Hindistan'ın Cevahirlal Nehru'su, Kongre Partisi'nin lideri, devrimin onuncu yılını kutlamak üzere SSCB'ye gitti. Bu "köylü toplumu"nun sefaletten kardeşliğe, açlıktan bolluğa bu kadar hızlıca geçebilmesi karşısında şaşkınlığa düştü. Rusya, Nehru'yla ilgileniyordu çünkü hem Hindistan hem de SSCB, yoksulluk ve cehaletin halkın özgürlüğünün önündeki engeller olarak durduğu köylü toplumlarıydı. 1927'de onu şaşırtan şey, ülkede onun tahmin ettiğinden daha az yoksulluk olması ve önderliğin işçi ve köylüler arasından gelmesiydi. Nehru'nun tanıştığı Mihail Kalinin köylü bir aileden geliyordu ve o dönem SSCB devlet başkanıydı. Hükümet başkanı Josef Stalin kunduracı ve hizmetçi bir anne-babanın çocuğuydu. Bunlar, şu an olağanüstü büyüklükte bir ülkeyi yöneten sıradan insanlardı. Nehru, ziyareti hakkında şöyle yazmıştı: "Dolayısıyla, Rusya bizi ilgilendiriyor çünkü bugün dünyanın karşı karşıya olduğu ciddi sorunlara çözüm bulmamıza yardımcı olabilir. Rusya bizi özel olarak ilgilendiriyor çünkü oradaki koşullar Hindistan'dakilerden çok farklı değildi ve hatta şimdi bile farklı değil. Her ikisi de sanayileşme sürecinin henüz başında olan büyük tarım toplumlarıdır ve her ikisi de sefalet ve cehaletle karşı karşıyadır. Eğer Rusya bunlara tatmin edici bir çözüm bulursa, Hindistan'da işimiz kolaylaşır."

Nitekim Nehru, SSCB'nin açlık ve sefalete karşı ve köylülüğün gücünü ve saygınlığını artırma konusunda büyük kazanımlar elde ettiğini görmüştü. Büyük bir yoksulluk ve yoksunluktan gelen SSCB Büyük Savaş'tan çekildi, kapitalist güçlerin işgaline karşı dövüştü, ülkenin sınai ve zirai kapasitesini kurmak için mücadele etti. SSCB, on yıl içinde son derece geri bir noktadan ekonomik ve sosyal istikrarın sağlandığı bir duruma geçmeyi başardı. Nehru, tıbbi bakıma erişim, yaşam süresi, bebek ölümleri ve endüstriyel büyümeye ilişkin istatistikleri dikkatle incelemişti. Bunlar gelişmeyi ortaya koyuyordu. Ama belirleyici olan bunlar değildi. Bu meraklı gözlemcinin ilgisini çeken şey, köylülerin sahip olduğu çok daha zengin bir sosyal yaşamın işaretleriydi. "Gazeteleri, fuarları, akademileri, hastaneleri, kütüphaneleri, okuma odaları ve kadın kulüpleri var. Cehaletin Ortadan Kaldırılması Topluluğu ve Karşılıklı Yardım Dernekleri her yerde karşınıza çıkıyor. Ve aynı şekilde gençlik örgütlenmeleri; Öncüler ve Komsomollar – Tüm Birleşik Öncü Örgütleri ve Genç Komünistler Birliği. Bu zenginlik, bu bolluk ilerlemenin en iyi ölçüsüdür."

Lenin, okuryazarlık olmadan "siyaset olamaz; [okuryazarlık] olmadan söylentiler, dedikodular, peri masalları ve önyargılar olur." diye yazmıştı. 1897 yılında yapılan son Çarlık nüfus sayımına göre, Rusların üçte birinden daha azı okuma yazma biliyordu (kadınlarınsa sadece yüzde 13'ü). 1917'de, erkeklerin üçte biri ve kadınların beşte birinden daha azı okuryazardı. SSCB'deki toplumsal fazlanın büyük bir kısmı eğitim ve sağlığa, toplumun temel ihtiyaçlarına yönlendirildi. 1926 yılı itibarıyla, Likbez programları sayesinde, nüfusun yarısı okuyup yazabiliyordu. 1937'de devrimin yirminci yılında, okuryazarlık oranı erkeklerde yüzde 86'ya, kadınlarda yüzde 65'e yükseldi. Bu olağanüstü bir başarıydı. SSCB'nin yerelleşme (*korenizatsiya*), yani bölgesel dilleri teşvik politikaları izlediğini belirtmek gerekir;

böylece insanlar bilgi ve becerilerini sadece Rusça değil kendi anadillerinde de geliştirebilecekti. Böylesi bir ilerleme bir "köylü toplumu"nda gerçekleşti. Karşılaştırmak gerekirse, iki yüzyıllık Britanya sömürge yönetiminin sonlarında Hindistan'ın okuryazarlık oranı, yüzde 12 idi.

'Okuma yazmayı öğren kızım! – Ah, anne! Sen bilseydin bana yardım edebilirdin!' *Elizaveta Kruglikova tarafından tasarlanan Likbez Posteri (1923). "Cehaletin ortadan kaldırılması" anlamına gelen "likvidatsiya bezgramotnosti"nin kısaltması olan Likbez, okuryazarlığın yaygınlaşması konusunda muazzam başarı sağlamış bir Sovyet programıydı.*

SOVYET ASYA

Khazir minda azad! Artık ben de özgürüm! (1918-1920)
British Library'ye teşekkürler.

Hiç kuşku yok ki, Ekim Devrimi St. Petersburg ile Moskova'da başladı. Bununla birlikte, Haziran 1916'da Kazak steplerinde ve Türkistan'da Çar'ın Orta Asya halklarını kendi anlamsız Avrupa savaşına zorla asker etme girişimlerine karşı bir huzursuzluk baş göstermişti. Fergana Vadisi ile Kazak ve Kırgız bölgelerinde, insanlar Rus yerleşimcilere saldırdı ve ardından topluca Çin'in Sincan bölgesine kaçtı. Monarşi karşıtı görüşlere sahip Çinli gizli gruplar Orta Asya'ya sızmıştı. Bu tür gruplardan biri, Zuo Zongtang'ın Hunan ordusu tarafından Sincan'a getirilen Gelaohui idi. Mao'nun baş komutanı Zhu De, Gelaohui üyesiydi. Kendisine Bolşevizm ve Bolşevizmin Çin Komünist Partisi örgütlenmesi üzerindeki etkisi sorulduğunda, Zhu De, Amerikalı komünist Agnes Smedley'e "hücre sistemi, Çinli gizli gruplar kadar eskidir" demişti. O bilirdi. Komünist oluncaya kadar Siçuan'daki Gelaohui gizli örgütünün atasıydı. Çar'ın devrilmesi gerektiği fikrini telkin eden Gelaohui ve Kızıl Mızraklar, Orta Asya ve Çin arasında bir yere yerleşti. Demek ki, Ekim Devrimi'nin kökeni sadece St. Petersburg'da değil aynı zamanda Karagöl'de (Kazakistan) idi.

Bölgedeki ayaklanmalardan tedirgin olan pek çok Rus yerleşimcisi Ekim Devrimi'ni bastırmak için Beyaz Ordu'ya katıldı. Sovyetler, Türkistan'daki durumu araştırmak için bir Komisyon gönderdi. Eski Çarlık bürokratlarının bölgeden uzaklaştırılmasını, Rus yerleşimciler arasındaki sömürgeci tutumların ortadan kaldırılmasını ve Orta Asyalılar arasındaki eski feodal ve ata-

erkil yaklaşımlarla mücadele edilmesini tavsiye etti. Türkistan ve Moskova arasındaki ilişkiler gerilimliydi. Taşkent'teki Turar Riskulov, Mirsad Sultan Galiyev ve daha sonra Zeki Velidi Togan gibi komünistler, kendi bölgelerinin Moskova'dan özerkliği ve Türkmen seçkinlere karşı daha az düşmanca bir tavır sergilenmesi için mücadele ettiler. Moskova buna pek istekli değildi. Aralarında tek bir Türkmen'in bile olmadığı komisyon temsilcileri, bu bölgeyi SSCB'ye entegre etmek ve çok daha sert bir sınıf mücadelesi siyasetine yöneltmek istiyordu. Lenin yerel-deki komünistlerin, zemini Moskova'daki yoldaşlarından daha iyi anladıkları kanısındaydı. "Türkistanlı Komünistlere" başlıklı mektubunda şöyle diyordu:

> Sovyet İşçi ve Köylü Cumhuriyetinin zayıf, bugüne dek ezilmiş uluslara yönelik tavrı, bütün Asya ve dünyanın tüm sömürgeleri için, milyarlarca insan için çok pratik bir öneme sahiptir. Bu meseleyle yakından ilgilenmenizi, Türkistan halklarıyla yoldaşça ilişkiler kurulması konusunda etkili bir örnek oluşturmak için gerekli her tür çabayı göstermenizi ve bu halklara, başını Britanya emperyalizminin çektiği dünya emperyalizmine karşı amansız bir mücadele verme, Büyük Rus emperyalizminin tüm izlerini silme arzumuz konusunda samimi olduğumuzu eylemlerinizle göstermenizi sizden ısrarla rica ediyorum.

"Büyük Rus emperyalizmi" fikri eski Çarlık İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü topraklar açısından çok önemliydi. Orta Asya, sömürge sonrası dünya için bir model olmalıydı. Sovyet birlikleri, yerlerine Harezm Halk Sovyet Cumhuriyeti ve Buhara Halk Sovyet Cumhuriyetini getirerek (bu ikisi daha sonra Özbek ve Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri adı altında birleşti) Hive ve Buhara'nın yerel hükümdarlarını tahttan indirdi. Kendi kaderini tayin ilkesine dayalı bu cumhuriyetlerin özerkliklerini titizlikle koruması gerekiyordu.

Huzursuzluk Orta Asya bölgesinin kalbinde hüküm sürme ye devam etti. Din özgürlüğü ve küçük mülk sahiplerinin hak ları meseleleri, Sovyet projesinin yakasını bırakmadı. Abdülrauf Fıtrat, Feyzullah Hocayev ve Ekmel İkramov gibi genç Buharalılar ve genç Hiveliler, toplumlarının yapısını ve kültürünü değiştirmek için sabırsızlanıyorlardı. Onlara göre, Sovyet vaatleri, feodalizme batmış toplumlarının zorlayarak da olsa eşitlikçi düzene girebileceği anlamına geliyordu. Hintli yazar L.G. Ardnihcas yirmi yıl sonra Orta Asya'yı gezdi ve "ilk dönem Bolşeviklerinin pek çok siyaset ve usul hatası yaptı"ğını gördü. "Davaları için neredeyse ölümcül" bir üstünlük duygusuna kapılmışlardı. 1920'de Bakü'de toplanan Doğu Emekçileri Kongresi'nde Grigori Zinovyev, Orta Asya'daki sorunun temeline indi. En önemli konu, toprak reformudur, diyordu. Zinovyev, Orta Asya köylülüğünün harekete geçmek konusunda çok ihtiyatlı olduğu kanısındaydı. Delegelere hitaben yaptığı konuşmada, "Avrupalıların baskısı altında kölelikle geçen yüzlerce yıl"ın sonucunda ortaya çıkan "durgunluk yüzyılları"nın köylüleri hareketsizleştirdiğini iddia ediyordu. "Doğu'daki toprak sorununun çözümü, kısmen de olsa, ezenleri tarafından hırpalanan ve sindirilen köylülerin, kararlı devrimci eylemlere cesaret edememelerinden kaynaklanan büyük güçlüklerle kuşatılmıştır," diyordu. Bolşeviklerin harekete geçmesi gereken yer burasıydı.

> Örneğin, şimdi Sovyet sisteminin yürürlükte olduğu Azerbaycan Cumhuriyeti'nde, hâlâ, burjuvazinin ve toprak sahiplerinin intikamından korktuğu için toprağı kendi üstlerine geçirmek konusunda çekingen davranan köylüler vardır. Aynı zorlukla, Çarlık ve burjuvazinin özellikle yerlilere baskı yapması için gönderdikleri Rusların hâlâ mevcut olduğu Türkistan'da da karşılaşılıyor. Yerleşik halkın ayrıcalıklarından vazgeçmek istemeyen bu kısmı, sık sık sovyet ve komünist sloganlarının arkasına gizlense de eskisi gibi davranmaya devam ediyor. Tüm hakiki sovyet temsilcilerinin karşı karşıya oldu-

> ğu sorun, bu seçkinleri kınamak, yerli halklara Sovyet Rusya'nın, soygunculuktan ibaret eski sömürge politikasını hoşgörmeyeceğini, aksine, kelimenin en iyi anlamıyla kültür ve uygarlığın taşıyıcısı olduğunu göstermektir. Bunu eski sömürgecilerin tarzıyla değil ışık ve kültür getiren ağabeylermişiz gibi yaparız.

Bu "ağabeyler" Rus şovenistler değil, yüzünü komünizme dönen Orta Asyalılardı. Sovyetler, yereldeki erkek ve kadınların Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde eğitim görmesini sağladı. Bu erkek ve kadınlar evlerine döndüler ve imkân bulabildikleri ölçüde bir Orta Asya komünizmi geliştirdiler. Ardnihcas, *The Soviet East*'te, Komünist Partisi, "yerli et ve kandan oluşan eller edinmeye ve ulusal cumhuriyetlere dışarıdan uzatılan ellerden kurtulmaya karar verdi," diye yazıyordu.

Bu cumhuriyetlerden biri SSCB ile Çin arasında yaşayan Kırgız halkınınkiydi. 1924'te Kara-Kırgız Özerk Bölgesi kurulduğunda, Kırgız halkının kendi diline ait alfabesi yoktu (bazıları Arap harflerini, o da nadiren kullanıyordu). Yeni Sovyetler, birkaç yıl içinde, Latin alfabesi tabanlı bir alfabe kullanmaya başladı. Raymond Steiger ve Andrew Daives'in 1942'de, *Soviet Asia* adlı kitaplarında belirttikleri gibi, "Birkaç yıl öncesine kadar, Kırgızcada alfabe yoktu; halkın büyük çoğunluğu okuma yazma bilmiyordu. Bugün Kırgızların bir alfabesi var ve 1939 itibarıyla, cumhuriyetin, 1500 ilkokul, 119 lise ve üç üniversitede toplam 20.000 öğrencisi var. 20.000'den fazla öğretmen, anadilde, yeni alfabeyle basılmış kitaplardan ders verdi". Ardnihcas ise şöyle yazıyordu: "Büyük dönüşümün başarısında başı çeken, bu sıradan halktır, köylüdür, işçidir ve göçebe çobandır."

Büyük ölçekli olağanüstü başarılar Sovyet Asya halklarının yaşamını iyileştirdi. Trans-Sibirya demiryolu hattı ile bağlan-

mak üzere Taşkent'den (Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) itibaren 1500 kilometrelik Türkistan-Sibirya (Türksib) demiryolu döşendi. Bu muazzam proje, SSCB'nin ilk beş yıllık planının bir parçası olarak 1926'dan 1931'e kadar beş yıl içinde tamamlandı. Bu inşaatın, Viktor Turin tarafından yapılan ve 1929 yılında *Türksib* adıyla gösterilen belgeseli, yörenin göçebe halklarının karşılaştığı sorunların ve demiryolunun bu insanların yüklerini kısmen nasıl hafifleteceğinin mükemmel bir araştırmasıdır. Daha sonra Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ulusal şairi ilan edilen Gafur Gulam, bu tren projesinin gerçekleşme aşamalarını izlemiş ve bunun önemine dair bir övgü şiiri yazmıştır (Bu şiir, 1933 yılında Afrika-Amerikalı komünist şair Langston Hughes ve komşusu Gürcü heykeltraş Nina Zorokovitz tarafından tercüme edilmiştir). "Lokomotifin beş köşeli bronz kalbinin ezdiği, çok şey görmüş geçirmiş bu kadim yollar" şimdi Asya proletaryasına çıkıyor. Artık "çelik bir vagon içinde birlikte dayanışarak yolculuk edecekler".

> Bu kadim yollar ölümsüzlüğümüzdür.
> Ve bu yollardan
> Özgürlük fırtınası geçecek,
> Kan kokusu geçmeyecek.

Turin'in belgeseli ve Gulam'ın şiiri, şimdi sadece kendi yararına projeler üreten Orta Asya halkının muazzam sosyal emeğini kutluyordu. Ama tek büyük proje bu tren değildi. 300 kilometrelik Büyük Fergana Kanalı (1939'da tamamlandı), Sir-i Derya Nehri'nden Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin doğusundaki Fergana Vadisinin pamuk tarlalarına su taşınmasını sağladı. Orta Asya'dan çiftçileri bereketli vadiye çekerek bu bölgede tarımın gelişmesinin önünü açacaktı.

Farklı cumhuriyetler SSCB çatısı altında bir araya gelmeseydi, bu devasa projelerin hiçbiri başarılamazdı. Geçmişe dönülüp bakıldığında, Aral Gölü yakınlarındaki Sovyet dönemi gübre endüstrisinin ve Fergana Vadisinde toprakta endüstriyel kimyasalların kullanılmasının çevre sorunlarına yol açtığına dair çok sayıda eleştiri vardır. Bu elbette doğrudur ama sadece komünist deneyime özgü bir sorun değildir.

Kızıl Kervan (1939), fotoğraf; Max Penson (1893-1959).

Orta Asya'nın sıradan insanları için ilham kaynağı, sömürgelerin duvarlarında yankılanan ve başlıkları yeterince açıklayıcı olan Sovyet kararnameleriydi:

> Rusya ve Doğu'daki tüm Müslüman İşçilere (Kasım 1917).
> Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi (Aralık 1917).
> İşçilerin ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi (Ocak 1918).

Aralık 1917 tarihli bildirge en güçlü olanıydı. Sadece "Rusya halklarının eşitliği ve egemenliği" değil, aynı zamanda "Rusya halklarının, ayrılma ve kendi bağımsız devletini kurmaya kadar uzanan kendi kaderini tayin hakkı"nı öngörüyordu. Bu, sömürgelerde hayal edilemez bir şeydi. ABD Başkanı Woodrow Wilson, ilhaksız barış fikrini ve kendi kaderini tayin hakkını kendine mal etmeye çalıştığında Hint yurtsever gazeteci K.P. Khandilkar, *Chitramaya-Jagat*'ta "Lenin bunu iki yıldan uzun bir süre önce yaptı" diye yazdı.

1919 sonu itibariyle, Wilson'a inananlar ya da Wilson'ın sözlerini kullananlar hayal kırıklığına uğradılar. O zamanlar genç bir adam olan Çin'in Mao'su, Avrupalı liderleri "kendi kaderini tayin hakkını, küçümseyerek destekleyen bir grup soyguncu" olarak görüyordu. Lenin'in SSCB'si, bu dönemde, Wilson'un ABD'siyle aynı tür kurumsal sınırlamalara sahip değildi. Wilson, Paris'te yapılan Milletler Cemiyeti toplantısında yüz yüze geldigi sınavı, Milletler Cemiyeti Sözleşmesinin merkezine Irk Eşitliğine ilişkin bir madde konulmasını talep eden Japon önergesinin reddedilmesine katkı sağladığından geçemedi. Wilson'ın özel temsilcileri, Wilson'ın kendi kaderini tayin hakkı önerisinin evrenselliğini bir kenara atarak Milletler Cemiyeti'ni lekeledi; bu önergeyi toprağa gömdüler. Irkçılık, insanlarını ve doğasını fazlasıyla sömürdükleri sömürgelerini ve yarı-sömürgelerini korumak için ırk üstünlüğü fikrine dayanan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinin kapitalist politikaları açısından çok önemliydi. Buraların özgürlüğünü tanımak söz konusu değildi. Wilson 1914 yılında Nikaragua'yı, 1915'te Haiti'yi ve 1916'da Dominik Cumhuriyeti'ni işgal etmek için Birleşik Devletler ordusunu gönderdi. 1913-14'te Meksika devrimini zayıflatmak için Meksika'ya askerî müdahalede bulundu. Wilson'ın emperyalist askerî eylemlerinin uygunsuzluğu, Dışiş-

leri Bakanı Robert Lansing'i kızdırdı; 1916'da başkanına, "bana öyle geliyor ki *müdahale* kelimesini kullanmaktan kaçınmamız ve Meksika istilasının, müdahale amacıyla yapıldığını inkâr etmemiz gerekiyor." diye yazdı. Wilson'ın danışmanı George Louis Beer, kendi kaderini tayin hakkının Afrika ülkeleri için geçerli olduğuna ilişkin söylemini kullanmamasını tavsiye ediyordu. Beer "Zenci ırk, bugüne kadar, diğer halkların vesayeti altında olmak dışında herhangi bir ilerici kalkınma kapasitesi göstermemiştir" diye yazıyordu. Bu diğer halklar listesinde, deneyim sahibi İngilizler ve Fransızların yanı sıra temiz bir üne sahip İskandinavlar da vardı. Ancak Asya ve Afrika halkları, "modern dünyanın zorlu koşullarında henüz kendilerini savunabilecek durumda değillerdi." Wilson Bolşeviklerin çağdaşıydı. Onların dünyası Wilson'ınkine yabancıydı.

Komünist Enternasyonal, ilk kez Mart 1919'da toplandı; Versailles ve Wilson'ın ağzının payını verdi. Onların bu işle ilgisi yoktu. Enternasyonal, Doğu Emekçileri Bakü Konferansı'yla (1920) sonuçlanan farklı bir rota çizdi. Tiflis'teki (Gürcistan) Bolşevik heyeti konferansı şöyle aktarıyordu:

> Konferansın ilk oturumu, Zinovyev'in konferansın amaçlarını açıklayan konuşmasına ayrılmıştı. Zinovyev'in konuşmasının Doğu halklarını kutsal bir savaşa davet ettiği bölümü, kendilerinden geçmiş halde koltuklarından fırlayıp kınlarından çıkardıkları kılıçlarını havada sallayan delegelerin gösterileriyle kesildi. Salon, tüm dillerde yapılan tezahüratlarla doldu. Dakikalarca *Enternasyonal* marşını söyleyen Konferans, işçi sınıfının davasına sadık kalmaya yemin etti. Oturum çok coşkuluydu ve sık sık tezahüratlarla kesintiye uğradı.
>
> Akşamları Bakü'de bir tatil beldesi havası vardı. Sokakları sanat eseri gibi zafer takları ve güzel süslemeler doldurmuştu. Delegeler bütün gün sokaklarda dolaştı. Tüm dikkatleri Yoldaş Zinovyev çekiyordu. Sokaklarda onu her gören alkışlarla etrafını sarıyordu.

1922'de Sovyet Dışişleri Bakanlığı, Sovyetler'in, diplomatik yaratıcılıkları sayesinde Doğu'daki etkilerinin "sürekli arttığını" teyit etti (1921 Sovyet-Türk Anlaşması ve 1921 Sovyet-İran Anlaşması bunun örnekleriydi).

Komünist Enternasyonal, Avrupalı üyelerinin ihtiyaçları ile Avrupa'nın sömürgeleştirdiği ülkelerden gelen üyelerin ihtiyaçlarını dengelemek için çok uğraştı. İlki, sömürgeci ülkeleri temsil ediyordu. Kendi ülkelerinde, işçi sınıfı ve diğer müttefik sınıfların örgütlerini kurmak için mücadele ederlerken sömürgecilik karşıtı olmakla suçlanıyorlardı. Komintern'in bunları bir Sömürge Konferansı toplamaları için bir araya getirme çabaları gürültüye geldi. Sömürgelere giden boru hattı gibi görülen bu Avrupalı komünistlerin, kendi ülkelerindeki ve sömürgelerdeki işçiler arasında ittifaklar kurmak için hangi fiilî çalışmayı yaptıklarını anlamak zordu. Bu Avrupalı komünistler, kendi ülkelerinde genellikle emperyalizm yanlısı bir işçi aristokrasisi tarafından yönetilen işçiler arasında çalışmakta zorlanıyordu. Hem Avrupalı işçilerin hem de sömürgelerdeki işçi ve köylülerin hakları için çifte gündem oluşturmak kolay değildi. Hindiçin'den Afrika'nın Altın Sahillerine uzanan sömürgelerde böylesi bir zorluk yoktu. Ama sömürgelerde de komünistleri başka zorluklar bekliyordu. Onlar da sömürge yönetiminden nefret eden ama kapitalizmle hiçbir sorunu olmayan burjuva milliyetçilerle birlikte çalışmak üzere belirli bir çerçeve çizmekte zorlanıyorlardı. Bu çelişkiler Komintern'in çalışmalarını sekteye uğrattı. Yine de, dünyanın bir ucundan gelen sendikacılar ve devrimci yurtseverlerin, dünyanın öbür ucundaki emsallerinin çalışmaları hakkında bilgi edinmeleri Komintern aracılığıyla mümkün oluyordu. Küresel komünizmin altyapısı, sosyalistlerle, anarşistlerle, sendikalistlerle, her türden isyancıyla buluşmak ve onları komünist hareket ile birleşmeye teşvik etmek için Çin'in bir

ucundan, Meksika'nın öbür ucuna mekik dokuyan Komintern aktivistleri tarafından yaratıldı.

The Negro Worker gibi gazeteler, bütün kıtalara yayılmış sendikacıların birbirlerinden haberdar olmalarına ve çalışmalarını duyurmalarını sağlayıp birlik duygusunu tatmalarına olanak sundu. Trinidadlı Marksist entelektüel C. L. R. James, Trinidadlı arkadaşı ve Uluslararası Zenci İşçiler Sendikası komite başkanı George Padmore'un çalışmalarını gözlemledi. James şöyle yazıyordu: "Mombasa'da, Lagos'ta, Feyzabad'da, Port-au-Prince'te, Dakar'da, çoğu zaman yasadışı koşullar ve ağır zulüm altında bir sendika veya siyasi örgüt kurmak için mücadele eden, Moskova'daki saygın ve güvenilir merkezden gelen talimatları özel bir ilgiyle takip edip okuyan insanlar unutulmamalıdır." Bu, "güvenilir merkez" Komintern'di. Dünyanın bir ucundan gelen işçilerin diğer ucundakilerle temas kurmasını sağlamak için gerekli örgütlenmeyi oluşturdu. Padmore, "yüzbinlerce aktif Zencinin ve onların temsil ettiği milyonların" dünyaya erişimini sağlayan *The Negro Worker*'ı çıkardı, diye yazıyordu James. Onları "komünizm teorisi ve ezilenlerin yanında saf tutan büyük bir güç olarak somut Rusya hakkında bilgilendirdi." James, SSCB'yi eleştirirken bile, "*The Negro Worker*'ın Batı Hindistan'da, Nijerya'da, Güney Afrika'da, dünyanın her tarafında ter döken ve mücadele eden binlerce kişiye verdiği şey buydu," diyordu.

Başlangıçta, SSCB sınırları içinde yürütülen açlıkla mücadeleye dikkat çekmek için ortaya çıkan Internationale Arbeiterhilfe (İşçiler İçin Uluslararası Yardım-IAH) gibi platformlar, Avrupalıların esas olarak kıtlığı önlemek için para toplayabilmesini sağladı. Fakat IAH'ın çalışmaları, sonunda, Japonya'dan Meksika'ya, Arjantin'den Avustralya'ya dayanışma kampanyaları inşa ederek dışa doğru genişleyecekti. IAH Almanya merkezli bir yapıydı ancak enerjisini dünyanın "ezilen ve sömürülen"

halklarına doğru genişletti. Komünistlerin ve müttefiklerinin kıtalar arasında bağlantı kurmalarına ve radikallerin kendi ülkelerinde ilişkilerini derinleştirmelerine zemin sundu. "Dayanışma" gibi kelimelerin somut bir anlam kazanmasını sağladı. Moskova'nın desteği olmadan bu mümkün olmazdı.

Mihail Borodin gibi Komintern temsilcileri, devrimlerin gerçekleşmesine en iyi nasıl yardım edilir diye, gezegenin bir ucundan diğerine talimatlar ve yöntemler taşıdı. Onların yanı sıra, sömürgelerden Moskova'ya giderek devrimci teoriyle donanan kadın ve erkekler vardı; sonra tüm olanaksızlıklara rağmen komünist partiler kurmak üzere ülkelerinin yolunu tuttular. Bu insanlar, fabrika kapısından matbaaya, hapishaneden sürgüne, hareketli, tehlikeli bir hayat yaşadı. Yolculuklarının sonu tahmin edilemezdi; Hint devrimci M. N. Roy, Meksika Komünist Partisi'nin kurucusu olurken Şilili sosyalist Luis Emilio Recabarren, Arjantin Komünist Partisi'ni kurdu. Dada Emir Haydar Han (1900-89), Rawalpindi'nin ücra bir köşesindeki köyünü denizci olmak için terk etti, Amerikan Komünist Partisi aktivisti oldu, eğitim için SSCB'ye Doğu Emekçileri Üniversitesi'ne gitti; daha sonra Hindistan'a geri gönderildi. Fahd olarak bilinen Yusuf Salman Yusuf (1901-49), Doğu Emekçileri Üniversitesi'ne gitmesine yardımcı olan Komintern temsilcisi Piyotr Vasili ile tanıştı. Piyotr Vasili onu, Avrupa'da bir süre kaldıktan sonra Irak'a geri gönderdi. Hollanda'da öğrenim görmek için Hollanda Doğu Hint Adaları'nı terk eden Tan Malaka (1897-1949), halk eğitimcisi ve komünist olmak için geri döndü, kendisini önce sürgünde, ardından Komintern'in Dördüncü Dünya Kongresi için Moskova'da buldu. Bu arada Ho Şi Min (1890-1969), Fransa ve ABD'deki otellerde ve Atlantik Okyanusu'ndaki gemilerde çalışmaktaydı. Fransız Komünist Partisi'nin kurucularından biri oldu, Doğu Emekçileri Üniversitesi'nde öğrenim görmek

için SSCB'ye gitti ve daha sonra ülkesini devrime götürmek için Hindiçin'e geri döndü. Hepsi de 1900'e yakın yıllarda doğdu ve hepsi de gençliklerinde gerçekleşen Ekim Devrimi'nin damga vurduğu renkli bir yaşam sürdü. Bu insanlar, Komintern'in bütün devreleri boyunca yaşadı, kendi görüşlerini geliştirmek, kendi devrimci teorilerini ve ağlarını kurmak için SSCB'yi hayatî önemde bir bağlantı noktası olarak gördü.

1917 yılının Haziran ayında, Tüm Rusya Müslüman Şûrası'nın sekreteri olan Başkurdistanlı Mirsad Sultan Galiyev, neden Bolşevik Parti'ye katıldığını açıkladı:

> Sadece onlar ulusların kaderlerini ulusların ellerine teslim etmeye çalışıyordu. Sadece onlar dünya savaşını kimin başlattığını gözler önüne serdi. Beni onlara ne götürmüyor ki? Ayrıca Hindistan, Mısır, Afganistan, İran ve Arabistan'ı baskı altında tutan İngiliz emperyalizmine karşı savaş ilan ettiler. Aynı zamanda, Fas'ı, Cezayir'i ve Afrika'nın diğer Arap devletlerini köleleştiren Fransız emperyalizmine karşı silah doğrultanlar da onlardı. Nasıl onlarla birlikte yürümem? Görüyorsunuz, Rus devletinin tarihinde daha önce hiç dile getirilmemiş sözler ediyorlar. Rusya'nın ve Doğu'nun tüm Müslümanlarına seslenirken İstanbul'un Müslümanlarda kalması gerektiğini açıkladılar.

Sultan Galiyev'in sözleri sadece kendi memleketi olan Başkurdistan'dan Özbek topraklarının dış sınırlarına değil, on binlerce Hint muhacirin Osmanlı İmparatorluğu'nun halifesini savunmak için İstanbul'a doğru yola çıktığı Hindistan'da da yankılandı. Bu Panislamcılar, SSCB'nin beklenmedik haberiyle karşılaştılar. Kabil'de Abdurrahman Peşavari onlara, "Rusya'da bir devrim gerçekleşti ve eğer oraya gidersek birçok şeyi görüp öğrenebiliriz" dedi. Grup, Tirmiz'e (bugünkü Özbekistan) ulaştığında onları "karşılamak için bir bandoyla birlikte Kızıl Ordu askerleri ve subayları geldi." Kasabadaki kalenin komu-

tanı, onlara "devrimden sonra Sovyet ülkesinin nasıl değiştiğini" görmelerini söyledi. Panislamizm için savaşmaya gelen bu adamlar Taşkent'te, "kendilerine komünist derdi." Komünist lider Muzaffer Ahmed, "bu genç muhacirlerden birkaçı, Türkiye yerine devrim ülkesi Sovyetler Birliği'ne gitmeye karar verdi" diye yazar. On yedi öğrenci Moskova'daki Doğu Emekçileri Üniversitesi'ne giderken diğerleri, Taşkent'te Hint Askerî Okulu'nda okudu (içlerinden biri uçak kullanmayı öğrendi). "Ülkemizi bir kez terk etmiştik" diye yazıyordu Ahmed. "Ama Komünist Partisi'ne katıldıktan sonra yurda dönmek için yine çok hevesliydik." Ülkelerine, İran üzerinden ikili gruplar halinde geri döndüler.

Komünizm ve Panislamizm arasındaki bağ bu dönemde çok önemli bir rol oynadı. 1922'de Endonezyalı Tan Malaka bu noktayı açıkça ortaya koymuştu:

> Sovyetler'in yıldızı, hilalin yanında, Sahra, Arabistan, Hindistan ve bizim Hint Adaları'ndan yaklaşık 250 milyon Müslümanın büyük savaş amblemi olacak. Şunun farkında olalım ki, milyonlarca müslüman proleteri, Batı emperyalizminin çekmediği gibi emperyalist bir Panislamizm de çekmiyor.

Bunlar Eylül ayında yazıldı. Bir sonraki ay, Tan Malaka Komintern'in Dördüncü Kongresi hazırlıklarıyla meşguldü. Komintern'in Panislamizm ve komünizm arasında daha yakın bir işbirliği meselesini ele almasını önerdi. Önerisi reddedildi. Oldukça bariz nedenlerle, özellikle de Müslüman din adamlarının, kendi toplumlarındaki gerici güçlerle sınıf ittifakı kurmasıyla sonuçlanan fazlasıyla muhafazakâr dili nedeniyle tedirginlik söz konusuydu. Kendileri de feodal toplumsal örüntülere meraklı olmayan daha dirençli bir antiemperyalist din adamları sınıfını dikkate alacak bir tartışma zemini hiç olmadı. Bunlar, 19. yüzyılın antiemperyalist eylem müdavimi Cemaled-

din Afgani'nin canlandırdığı eski ağlar olacaktı. Tan Malaka, bu insanlardan ve bir süre için Endonezya Komünist Partisi ile önemli bir ittifak kuracak olan Hollandalı Doğu Hint Adaları'ndaki İslamcılar Sendikası'ndan haberdardı.

Bu devrimciler için, Hindistan'dan Hive'ye, sömürgecilik alçakça bir şeydi. Emekçilerin ve köylülerin kendi kaderlerine hükmedecekleri bir özgürlük dünyasının özlemini duyuyorlardı. Sultan Galiyev, yeni SSCB'yi "Avrupa toplumunun bir sınıfının yerine onun karşıtının, yani aynı toplumun bir başka sınıfının diktatörlüğünü koymaması" konusunda uyardı. Böyle bir değiş tokuş "insanlığın ezilen kısmının durumunda önemli bir değişiklik yaratmaz"dı. SSCB, adına uygun, sömürgecilik ve ırkçılık karşıtı bir gelecek yaratmak zorundaydı. Aksi halde eski sömürgecilik alışkanlıklarına saplanıp kalırdı. "Doğu emekçilerinin ezilmesinin önüne geçmek için," diyordu Sultan Galiyev 1918'de, "Müslüman kitleleri bize ait ve özerk olacak bir komünist harekette birleştirmeliyiz." Bu, birçok Rus'un öğrenemediği bir dersti. Lenin'in korktuğu şey buydu. Sovyet Asya ve Sovyet Avrupa başkentleri arasında on yıllar süren mücadelenin temeli bu oldu.

EMPERYALİZMİN DÜŞMANI

Moğolistan'daki Kızıl Ordu süvari birliği (1919).

Ekim Devrimi ve komünist hareket, halkın gönlünü kazanmıştı çünkü Komintern'in 1928'de belirttiği gibi, "komünistleri emperyalizmin en kararlı düşmanı olarak görüyorlar"dı. Fakat Komintern'in endişelendiği gibi, komünist hareket sadece sömürgeci tahakküme son vermekten ibaret değildir. Bu hareket, emperyalizmi sona erdirmek zorundaydı; bu da zorunlu olarak, sömürgelerdeki halklar üzerinde hem Avrupa burjuvazisinin hem de tropikal bölge burjuvazinin sınıf tahhakkümüne son vermek anlamına geliyordu.

Lenin ve Bolşevikler bu kararsızlığı anladı. İşçilerin ve köylülerin Şubat Devrimi, Çar rejimini alaşağı etmişti. Bunu takip eden Aleksandr Kerenski hükümeti, Rus kapitalizminin kolları tarafından ve onun aracılığıyla da emperyalizm tarafından sarmalanmıştı. Rus kapitalistleri, emperyalizm karşısında aşağı bir durumdaydı. Lev Troçki, *Rus Devriminin Tarihi* kitabında, hem Rus otokrasisinin ve hem de Rus burjuvazisinin "kompradorluk özellikleri taşıdığını ve giderek daha belirgin hale geldiğini" yazdı. "Yabancı emperyalizmle olan bağlantıları sayesinde hayat buldular, semirdiler, emperyalizme hizmet ettiler ve onların desteği olmadan hayatta kalamadılar." Troçki o dönemde radikal çevrelerde yaygın olan bir kelimeyi kullanmıştı; kompradorluk. Bu sözcük, Portekiz'in Asya limanlarına hâkim olduğu günlerden gelir. "Komprador", Asya toplumundan gelen ve limanda yaşayan alıcı idi. Portekizliler için onların lehine olacak koşullarda mal alır ve Portekiz gemileri gelip alıncaya kadar bu malları elinde tutardı. Asya'daki Marksistler, bu sözcüğü aldı ve

sadece kendi çıkarları için değil, *en nihayetinde* emperyalizmin çıkarları için çalışan asalak yerli burjuvaziyi ifade etmek üzere kullandı. Rus burjuvazisi de, sömürge ve yarı-sömürge dünyadaki diğer burjuva oluşumlar gibi, emperyalizmin çıkarlarına belki de kendi çıkarlarından daha fazla hassasiyet göstermiştir.

Rus burjuvazisi, Avrupa emperyalizmine Rusya'da ev sahipliği yapıyordu ama aynı zamanda Mançurya, Moğolistan ve İran üzerinde kendi emperyal planları da vardı. Kerenski ve hükümeti, Rus burjuvazisiyle karşı karşıya gelemeyeceği ve Batı emperyalizmine teslim olmaya gönüllü olduğu için sonunda devrime ihanet etti. Bu ihanet, Ekim 1917'de Kerenski hükümetinin neden devrilmesi gerektiğini açıklıyordu. Bu olay aynı zamanda, Bolşeviklerin sömürgecilik karşıtı mücadeleye girdiklerinde nereden ders aldıklarını da gösterir. Sömürgelerin ulusal burjuvazisi içgüdüsel olarak sömürgeci yönetime karşıydı ama emperyalizme karşı değildi. Sınıfsal ihanetlerine ulusal hareketler içinde karşılık verilmeliydi.

Yurtsever anti-sömürgeci hareketlerin önderlikleri, aynı rotayı izlemek istemeyebilirdi. Komintern "Devrimci mücadele sürecinde, Parti taraftarlarının çoğu proleter sınıf bakış açısına ulaşacaktır ama bir diğer kesim kendisini, küçük burjuvazinin ruh halinden, yalpalamalarından ve gevşek ideolojisinden tam anlamıyla kurtarmakta biraz daha zorlanacaktır," diyordu. Milliyetçi burjuvazi, Kerenski hükümeti gibi tereddüt eder, bağımsız bir ulus olarak biraz haysiyet ister ama aynı zamanda güçlü emperyalist bloğa karşı tam bir özgürlük için mücadele etmek istemezdi.

Komintern'de, ulusal burjuvaziye karşı tutum, İranlı komünist Avetis Sultan Zade tarafından sert bir şekilde dile getirildi. Sultan Zade, St. Petersburg'da öğrenci olarak bulunduğu 1912'de Bolşevik Parti'ye katılmıştı, devrimden sonra İran'a gidip, kuzey

bölgesinde bir komünist hareket yaratmak için çalıştı; sonra Orta Asya'ya gidip İranlı göçmen işçiler arasında çalıştı. Sonunda, İran Komünist Partisi haline gelecek olan, Marksizm etkisindeki Adalet Partisi'ne katıldı. Sultan Zade, partisinin içinde bile, toprak reformunu derhal başlatmak konusunda tereddüt eden insanlar olduğunu ve bunların, ilan edilmiş ve iyi geliştirilmiş hiçbir sosyal programı olmayan milliyetçilerle işbirliği yapmaya hevesli olduklarını gördü. Belirli bir nüfuza sahip olduğu Komintern'de, bağımsız komünist partilerin milliyetçi eğilim içinde erimesi tehlikesine karşı uyarıda bulundu. Komünistler merkezî olarak milliyetçi harekete dahil olmalı ancak örgütsel bağımsızlıklarını da korumalıydılar. Kasım 1920'de Sultan Zade şöyle diyordu: "Sınıf mücadelesinin evrimi, yakın gelecekte, sömürge ülkelerde bile burjuvaziyi tüm devrimci fikirlerden vazgeçmeye zorlayacaktır."

Sultan Zade, deneyimden hareketle konuşuyordu. Komintern Yürütme Kurulu'nda çalışmak üzere gittiği Moskova'da, Mısır'dan Türkiye'ye ve İran'a kadar, komünistlerin tepesine çöküp onları hapse veya darağacına gönderen milliyetçi liderleri gözledi. Sömürgecilik karşıtı mücadeledeki ulusal burjuvaziden kendisi gibi şüphe eden bir müttefiki vardı; M. N. Roy. 1924 yılında Saad Zağlûl Paşa Mısır Başbakanı oldu ve 1919 ayaklanmasında İngiliz emperyalizmine karşı Zağlûl'un Wafd Partisi'yle birlikte savaşan Mısır Komünist Partisi'nin tüm merkez komitesini tutukladı. Rıza Han, 1925 yılında İran'da iktidara geldiğinde İran partisinin komünist liderliğini tutukladı ve partiyi yok etti. Türkiye'de Kemal Atatürk, Sovyet yardımından ve komünistlerin desteğinden yararlandı ancak 1922'de iktidarını sağlamlaştırdığında eski komünist müttefiklerini bastırdı.

Yine de hiçbir şey milliyetçi Komintang'ın (KMT) 1927'de komünistleri katlettiği Çin'deki kadar dramatik değildi.

Komintern'e kabul edilmesi konusunda yalvarması için temsilcisi Hu Hanmin'i hevesle gönderen KMT, Moskova ile yakın ilişkiler kurmak istiyordu. Hu Hanmin kurnazca davranarak "Komintang'ın devrimci kanadından geldiğini" ve gericileri zapt etmek için Komintern'in yardımına ihtiyaçları olduğunu söyledi. Moskova'ya, Çin Komünist Partisi'nin gerekli olmadığını söyledi. Komintern sadece KMT'nin sol kanadını güçlendirmeliydi. SSCB, KMT kendi güçlerini oluştururken ona önemli ölçüde destek vermesine rağmen, Komintern bunu yapmayı reddetti. Komünist Partisi, Komintern'in bütün enerjisini harekete geçiremeyecek kadar küçüktü. Eylül 1926'da KMT, 1910'larda Chen Duxiu ile Marksizmi inceleyen bir gazeteci olan Çin Komünist Partisi'nin kurucusu Shao Lizi'yi gönderdi. Shao Lizi de Moskova'ya yaranmaya çalıştı ama o da başarısız oldu. SSCB, KMT'ye yardım edecekti ancak Komünist Partisi'nin dağılması çağrısı yapmayacaktı. KMT ile Komintern arasındaki işbirliğini bitiren, Nisan 1927'de KMT'nin komünistlere ihaneti oldu.

Komintern, 1921'de Çin Komünist Partisi'nin kurulmasından sonra Çinli komünistlere KMT'den uzak durmaları yönünde talimat mı vermeliydi? Lenin, tüm milliyetçi kesimlerin emperyalizme karşı birleşik eyleminin dayandığı temeli, 1916'da şöyle ortaya koymuştu: "Emperyalist güçlerin, emperyalist burjuvazinin ve sosyal-emperyalistlerin oluşturduğu kol kola birleşik cepheye karşı, sosyalist devrimin amaçları doğrultusunda *bugün* en önemli şey, emperyalizm karşıtı *tüm* milliyetçi hareketlerden yararlanmaktır." "Toplumsal devrim" hedefi aynen duruyordu ancak işçi sınıfının zayıflığı, ulusal mücadelede yer alan bütün sınıflarla ittifak kurmayı zorunlu kılıyordu. Sovyetler, emperyalizmin gücünü tam olarak kavramıştı. Ekim Devrimi'nden hemen sonra, Birleşik Krallık'tan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar *her* emperyalist güç, Beyaz Ordula-

ra işçi devletini devirmesi için silah, teçhizat ve cesaret verdi. Emperyalist yardım olmaksızın ne Amiral Aleksandr Kolçak'ın komuta ettiği Beyaz kuvvetler savaşmaya devam edebilirdi ne de General Anton Denikin. Şimdi Sovyetler'in toprak dağıttığı hiçbir köylü, aristokratları tekrar iktidara getirmek için bedava savaşmak istemiyordu. İngiliz hükümetinde etkili bir isim olan Winston Churchill, "Bolşevikleri tanıyan, sodomiyi de meşrulaştırmış demektir" diyordu. Kendisi fanatik bir komünizm düşmanıydı. Diğerleri de ona bütünüyle karşı değillerdi. Onları durduran şey, Büyük Savaşın Britanya ve diğer emperyalist güçlerin hazinesini boşaltmış olmasıydı. SSCB'nin emperyalistlerce işgali, bir diyalog biçimi veya demokrasi ihracı değildi. Yeni hükümete karşı silahlı bir eylemdi. Emperyalist vahşet tüm kıtalar boyunca, Kongo'da Belçika barbarlığından, 1911'de İtalya'nın Libyalılara sert muamelesine ve İngiltere, Hollanda ve Fransa'nın Karayipler'den Güney-Doğu Asya'ya kadar her yerde yaptıklarıyla kendini gösteriyordu. Lenin işte bu güce karşı tüm ulusal sınıfların birliği çağrısı yapıyordu.

Lenin, komünistlerin kitlelerin güvenini kazanamasının halkın emperyalist müdahaleye karşı birliğini zayıflatacağı uyarısında bulunuyordu. Sömürgecilik karşıtı mücadelelerde, komünistler bütün halkla birlikte olmalıydı. En önemlisi buydu. Fakat halkla birlikte olmak, popülist bir siyaset benimsemek, halk hangi görüşe sahipse onu kukla gibi tekrarlamak anlamına gelmiyordu. Komünistler hem kendi değerlerine sahip olmalı hem de bu değerlerin halkın sağduyusundan çok uzak olmasına izin vermemeliydi. Bu zor bir işti, hüner ve beceri gerektiriyordu. Lenin'in, Kasım 1921'de, ismini Komünist Partisi olarak değiştirmek isteyen Moğol Halk Partisi'ni uyarmasının nedeni buydu. Parti, diyordu, halkın genel bilinç düzeyinin ilerisinde olmamalıdır. Proletarya kendine güvenini geliştirip halk hare-

ketini şekillendirmeye başladığında, Halk Partisi ancak o zaman komünist partisi haline gelmeliydi. Lenin, Moğol heyete, "Sırf tabeladan ibaret bir değişiklik zararlı ve tehlikelidir," diyordu. Moğollar zaten o yılın Temmuz ayında devrimlerini yapmışlardı. Üç yıl sonra, yeni ismiyle Moğol Devrimci Halk Partisi, 1924 yılında Komintern'e katılacaktı. *Komünist* sözcüğünün yerini *devrimci* sözcüğü almıştı.

Moğollar kendi devrimci teorilerini ve politikalarını oluşturmak için alan istiyordu. Fakat maddi yardım konusunda Sovyetler'e bel bağlamış olmaları, kendi gelişimleri konusunda Sovyet politikasına bel bağlamış olmalarıyla iç içe geçmişti – bütün bunlar (1921'de Baron Roman von Ungern-Sternberg tarafından işgalin gösterdiği gibi) hiç de temelsiz olmayan, emperyalizmin müdahalesine maruz kalma korkusundan ileri geliyordu. Ulanbatur'un Kremlin'e bağımlılığı, devrimci hareketini kendi tarihi üzerine inşa etme ve sosyalist teori ve pratiği oluşturmak için kendi kapasitesini inşa etme yeteneğini ciddi biçimde zayıflattı. Gelişme konusundaki dar görüşler, pastoral ekonomide çobanların hayvanların bakımıyla meşgul olma kabiliyetini zayıflatan bir bozulmaya yol açtı. Çin'e toplu göçün yanı sıra 1931-32'de yaşanan ayaklanma da bu bozulmanın bariz bir sonucuydu. Bir diğeri de egemenliğin, liderliğini Moğol tarihinden değil Moskova'dan alan Horlogiyn Çoybalsan altında merkezileşmiş olmasıydı.

Moğolların Lenin'i görmeye gelmesinden sadece birkaç yıl sonra, Tan Malaka, Komintern'in, Çin ve Hollanda Doğu Hint Adaları'ndaki devrimci siyaset üzerindeki demir yumruğundan çok sert bir dille bahsediyordu:

> Moskova'nın liderliği sadece Rusya için iyidir. Almanya, İtalya ve Bulgaristan'da yaşanan örnekler, Moskova liderliğinin diğer ülkelerde başarısız olduğunu gösterdi. Tüm Üçüncü Enternasyo-

> nal (Komintern), Rus çıkarları üzerine inşa edilmiş durumda ve özellikle de, Doğulu genç liderler, Rus halkından farklı dürtülere sahip olan kendi kitleleriyle bağ kuramadıklarından dolayı kör tapınmaya ya da bağımsızlığını kaybetmeye eğilimli olacaktır.

Moskova'ya yönelik eleştirisinin onu ve Endonezyalı komünistleri Lev Troçki'nin Dördüncü Enternasyonal'ine yaklaştırıp Josef Stalin'e karşı bir mücadelenin tam ortasına atıp atmayacağı sorulduğunda Tan Malaka şöyle yanıt verdi: "Hint Adaları halkının Stalin ile Troçki arasındaki kavganın sonucunu bekleyemeyecek kadar çok işi var."

Sömürgecilik karşıtı ülkelerin çoğunun yaklaşımı buydu. İnsanlar, Ekim Devrimi'ndeki rolünden ve Kızıl Ordu'yu kurmuş olmasından dolayı Troçki'ye kesinlikle hayranlık duyuyor ve hatta bazıları Troçki'nin, SSCB'nin bürokrasiye kaydığına dair eleştirilerini kabul ediyordu. Ancak bu, kendi hareketleri için büyük bir ilham veren ve gerekli kaynakları sağlayan SSCB ile bağları koparmak için yeterli değildi. Troçkizmin, Sri Lanka, Bolivya ve Arjantin ile az sayıda entelektüel dışında Üçüncü Dünya üzerinde çok az etkisi oldu. Troçkizmin, sömürgecilik karşıtı ulusal devletleri (Bağlantısızlar Hareketi'ni oluşturanları) ve sonra da Küba Devrimi'ni suçlaması onu Üçüncü Dünya'daki komünistlerden uzaklaştırdı.

Sömürgecilik karşıtı milliyetçilik kolayca yadsınamazdı. Lenin, sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğin sığ sularında gezinmenin "zor bir iş" olduğunu kabul ediyordu. Bu tür bir meseleye dikkatle ele alınmalıydı. Sömürgecilik karşıtı hareketlerdeki radikallerin ihtiyaç duyduğu yanıtları içeren bir "komünist kitapçık" yoktu. Kendilerini mücadelenin kollarına atmaları ve aradıkları yanıtları orada bulmaları gerekiyordu. Bazen böyle yaptılar da. Bazen de imkânsız formüller aradılar.

DOĞU MARKSİZMİ

José Carlos Mariátegui (1894-1930).

Karl Marx, Avrupa kıyılarından bir tek hayatının sonlarına doğru ayrıldı ve sömürge hâkimiyeti altındaki bir ülkeye seyahat etti. Bu, 1882'de Cezayir'e gittiği zamandı. Marx, kızı Laura Lafargue'a "Müslümanlar için, boyun eğme diye bir şey yoktur" diye yazıyordu. Eşitsizlik, "gerçek bir Müslüman" için menfur bir şeydir, ancak bu duygular, diyordu Marx, "devrimci bir hareket olmazsa harabeye dönecektir". Eşitsizliğe karşı bu kültürel duyguların mevcut olduğu yerde devrimci bir anlayış üzerine kurulu bir hareket kolayca büyüyebilirdi. Marx, Cezayir ve İslam hakkında daha fazla yazmadı. Bunlar bir babanın kızıyla paylaştığı gözlemlerdi. Ama bize Marx'ın duyarlılığı hakkında çok şey anlatıyor.

Marksizmde, bazı insanların ırksal ya da sosyal bakımından altta oldukları için yönetilmesi gerektiği fikrine yer yoktu. Aslında, Marksizm, Marx'ın ilk yazılarından beri, insan özgürlüğünü daima evrensel bir amaç olarak anlıyordu. Kölelik ve insanın ücretli kölelik düzeyine indirgenmesi Marx'ta peygamberlere özgü bir öfke uyandırmıştı. Marx'ın *Kapital*'deki en ünlü pasajlarından biri, "kapitalist üretim çağının pembe şafağının" mikroplardan arındırılmış bir bankada ya da fabrikada bulunamayacağını söyler. Kapitalizmin kökeni, diğer süreçlerin yanı sıra, "yerli halkın madenlerde kökünün kazınması, köleleştirilmesi ve bu madenlerin halka mezar olması; Doğu Hint Adaları'nın fethine ve yağmalanmasına başlanması; Afrika'nın, siyah derili-

lerin ticari amaçlarla avlandığı bir avlağa çevrilmesi"nde aranmalıydı. Kapitalizm, insanlığın yozlaşmasıyla gelişti ve ayakta kaldı. O halde, anti-sömürgeciliğin Marksist harekette bu kadar önemli bir rol oynaması şaşırtıcı değildir.

Marksizm, Marx'ın teoriyi ilk geliştirdiği alanın dışına çıktığında, Lenin'in "Marksizmde en önemli şey, Marksizmin yaşayan ruhu, somut koşulların somut analizi" dediği şeyle yakından ilgilenmek zorunda kaldı. Bu formül, Doğu Hint Adaları'ndan And Dağları'na kadar her yerde geçerliydi.

And Dağları'nda (Güney Amerika'da), en büyük (ve en az bilinen) Marksist düşünürlerden biri, José Carlos Mariátegui (1894-1930), 1928'de "Amerika'daki sosyalizmin bir taklit ya da kopya olmasını istemiyoruz. Kahramanca bir yaratım olmalı. Kendi gerçekliğimizle, kendi dilimizde, Amerikan yerlilerinin sosyalizmini hayata geçirmeliyiz." Peki, Mariátegui ne yaptı? Kendi Marx'ını, kendi Lenin'ini yeniden okudu ve And Dağları'nın toplumsal gerçekliğini derinlemesine inceledi. Lenin'in işçi köylü ittifakı teorisi, Mariátegui'nin Marksizm'ine temel bir katkı sağlamıştır. "1920'lerde, Peru gibi genelde tarım ülkesi olan bir ülkede, sosyalist devrim," diye yazıyordu, "eski ekonomik sömürü biçimlerini canlı tutmakla sorumlu olan büyük toprak sahiplerinin (*latifundistas*) gücüne meydan okuyan yerli kırsal toplulukların isyancı hareketini göz önünde bulundurmadan kolayca anlaşılamazdı." Peru'da üretici sınıflar arasındaki değişimin temsilcisi, nüfusu esas olarak Kızılderili olan yerli kırsal toplulukları içermeliydi. Tek başına Lima'nın küçük sanayi sektörü içinden isyancılar çıkarmaya çalışmak, sermayeye karşı bir eli arkadan bağlanmış halde savaşa girmek demekti. Bu, Lenin'in işçi ve köylülere yaptığı birlik çağrısının bir yankısıydı ama şimdi çerçeve içinde yer alan yerli topluluklarla birlikte.

Yerli kırsal topluluklar sosyalist bir hareket oluşturabilir miydi? Mariátegui'nin bunları yazdığı 1920'lerde, kırsal topluluklarla ilgili hâkim entelektüel moda, *indigenismo** ya da Kızılderili kültürel formlarını canlandıran ve kutsayan ancak dönüştürücü potansiyellerini keşfetmeye çalışmayan bir kültürel hareket anlamına gelen *İndianness*'ti. İndigenismo, Kızılderilileri etkisizleştirdi ve onları tarih üreticileri olarak değil romantik bir biçimde kültür üreticileri olarak gördü. Mariátegui, geriye, İnka uygarlığının ilkel sosyalizmine ve sosyal dönüşüm için gerekli kaynaklar olan *latifundistas*'a karşı yürütülen mevcut mücadelelere bakarak, tarihlerini daha canlı bir şekilde yeniden yorumladı. "Komünist İnka geleneği tezi", diye yazıyordu, "eski İnka komünal yaşam biçimi ile geleceğin Peru komünist toplumu arasındaki tarihsel sürekliliğin savunulmasıdır." Mariátegui'nin And sosyalizmi, hiçbir zaman geçmişin, yani eski İnka dünyasının ilkel komünizminin yenilenmesi değildi. 1928'de "İnka uygarlığından günümüze kalanlara, yitip gidenlere göre daha çok ilgi duyduğumuz açıktır" diye yazmıştı. "Peru'nun geçmişi, bizi, Peru'nun bugününü açıklayabildiği ölçüde ilgilendiriyor. Yaratıcı kuşaklar geçmişe bir başlangıç noktası olarak yaklaşırlar, hiçbir zaman bir program olarak değil." Başka bir deyişle, geçmiş bir varış noktası değil, bir kaynaktır; bize neyin mümkün olduğunu hatırlatır ve izleri, o eski toplumcu unsurların, şu andaki sömürgeci özel mülkiyet ilişkilerine karşı mücadelede kullanılabileceğini göstermektedir. Marksizm Üçüncü Dünya'ya geldiğinde, esnek ve açık olmalıydı; o dünya bağlamından bir şeyler öğrenmeli, kapitalizmin yeni bir ortamda nasıl dönüştüğünü anlamalı, tarihin ilerlemesi için gerekli toplumsal dönüşümün yollarını araştırmalıydı.

---

* Güney Amerika'da Kızılderili halkın ülkelerinde toplumsal ve siyasal yaşamda belirleyici bir konuma gelmesini savunan hareket.–*çev.*

Komintern esnek olmaya çalıştı ancak dünyaya ilişkin bilgisi sınırlıydı; bu nedenle yararlı olabilmekten çok dogmatik kaldı. 1920'lerin sonunda, Komintern, Amerika Birleşik Devletleri'nin güney bölgesinde bir Kara Kuşak, Güney Afrika'da Yerli Cumhuriyetler, Güney Amerika'nın And bölgesi boyunca bir Kızılderili Cumhuriyeti oluşturulmasını önerdi. Moskova'dan bakınca, milliyetler teorisi, bu uzak topraklara kolaylıkla taşınabilirmiş gibi görünüyordu. Bu teori Güney Amerika açısından, Haziran 1929'da Buenos Aires'te düzenlenen Birinci Latin Amerika Komünist Konferansı'nda tartışıldı. Mariátegui taraftarları Komintern'in tercih ettiği pozisyona karşı çıktığı için şiddetli tartışmalar patlak verdi. Mariátegui, "Kızılderili ırkından özerk bir devlet inşası, ne Kızılderili proletaryasının diktatörlüğüne ne de sınıfsız bir Kızılderili Devletinin oluşumuna öncülük edecektir," diye yazıyordu. "Ortaya çıkacak olan şey, diğer burjuva devletlerindeki bütün iç ve dış çelişkileri taşıyan bir 'Kızılderili burjuva devleti'dir". Tercih edilen seçenek, "ırklarının gerçek özgürleşmesine giden yolu açmaları" için "sömürülen yerli kitlelerden oluşmuş devrimci sınıf hareketi" olmalıydı. Hedefler ve strateji konusundaki tartışmalar o kadar şiddetliydi ki, düzenlenen tek Latin Amerika Komünist Konferansı bu oldu. Mariátegui, "Yerli proletarya kendi Lenin'ini bekliyor" diye yazdı. Aslında Lenin gibi birini değil, geçmişin ve günümüzün katı yapılarına karşı onlara önderlik edecek hareketlerden doğabilecek bir teoriyi kastediyordu.

Her zaman alınan ders bu değildi. Ama şimdi aldığımız ders bu oldu.

E. M. S. Namboodiripad (1909-98), Mariátegui'den on yıl sonra doğdu ve ondan çok daha uzun yaşadı. Sadece yenilikçi bir Marksist değil, aynı zamanda Hindistan'daki komünist hareketin de lideriydi. Malabar Kira Tetkik Komisyonuna sundu-

ğu 1939 tarihli raporundan 1970'te kaleme aldığı kast ve sınıf üzerine makalesine kadar, Hindistan toplumunu ve tarihini yorumlarken hep Marksist yöntemi kullandı. Marx'ın ortaya koyduğu tarih anlatısı olan tarihsel materyalizme göre toplum, biri kölelikten feodalizme, öbürü de, gelecek adımın kapitalizmden sosyalizme geçiş olması beklentisiyle, feodalizmden kapitalizme olmak üzere iki aşamadan geçti. Hindistan'da böyle birşey olmadı. "Hindistan, halkın ezici çoğunluğunun ezilen ve geri kalmış kastlara dahil olduğu aynı eski düzene bağlı kaldı." diye yazıyordu EMS. "Marx'ın, daha yüksek seviyelerdeki savaşların ve karışıklıkların köye dokunmadığı *değişmeyen* Hindistan toplumu olarak adlandırdığı şeyin özüdür bu." Kast toplumu ve Brahmanizm hegemonyasının Hindistan toplumu üzerindeki etkisi son derece zararlıydı. Kast sistemi ezilen kitleleri yalnızca kölelik düzeni içinde tutmakla kalmadı, Brahmanizm'in ideolojik hegemonyası eninde sonunda bilim ve teknolojide, dolayısıyla üretici güçlerde de sürekli bir durgunluğa neden oldu. Bu süreç Hindistan'ı zayıflatıp kapıları Avrupa sömürgeciliğine ardına kadar açtı. EMS'nin de belirttiği gibi, "Brahman derebeylerince ezilen kastların yenilgisi, materyalizmin idealizm karşısındaki yenilgisi, Hindistan uygarlığı ve kültürünün çöküşünü başlattı; en sonunda ulusal bağımsızlığın kaybıyla sonuçlandı."

Hindistan tarihinin 8. yüzyıldaki Adi Shankara döneminden sonraki durgunluğu, kast tabanlı feodal toplumda özetlenmişti. Bu kast düzeni, dinsel gerekçelendirmelerle, içindeki çelişkileri taşıyabildi. Bu durum, Hint tarihi boyunca kast sistemine karşı başkaldırılarla itirazlar görülmesine rağmen, bu isyanların hiçbirinin kast sistemine cepheden saldıramadığı ve kast hiyerarşisini ciddi ölçüde sarsamadığı anlamına geliyordu. Sömürge sonrası devlette kastı parçalamaya ne Britanya sömürgeciliğinin ne de Hint burjuvazisinin gerçekten niyeti

vardı. Feodal toprak sahiplerinin kapitalist toprak sahiplerine, yarıcıların tarım proletaryasına dönüştürülmesi, feodalizmin belini kıramadı. Bu dönüşümler, yalnızca kapitalist sosyal ilişkilerle kast tabanlı feodal düzenin üstüne oturmuş oldu. EMS "Hindistan'da kapitalizm öncesi sistemin sömürü biçimlerinin pek çoğu, bazıları özgün haliyle, bazıları değişmiş olarak devam ediyor. Bütün bunların yanında, kapitalist gelişimin ürünü olan yeni bir sömürü sistemi de var," diye yazıyordu. Tarım proletaryası, eski feodal ilişkiler nedeniyle sert bir yoksullaşma yaşadı, zaten yoksul olanlar daha da fakirleşti; eski feodal gelenekler, toprak sahiplerinin ekip biçmenin bütün yükünü işçilerine yıkıp kârın tamamını kendilerinin almasına izin verdiğinden tarımı herhangi bir şekilde modernize etmek için pek az yatırım yapıldı.

Sömürgeciliğin ve ulusal burjuvazinin geliştirdiği prekapitalist sosyal oluşumların, bağımsız Hindistan halk hareketlerince sistematik olarak zayıflatılması gerekiyordu. EMS, Hint toplumundaki potansiyellerin izini sürüp sosyal ilerleme için gerekli olanakları ve engelleri ortaya koydu. Hint toplumunda kast sisteminin ve dinî çoğunlukçuluğun özel baskısını bilen EMS, insanların tam da bu çizgilere dayanan örgütlenmesine karşı savaştı; hiç kimse kast sınırları içinde kalarak kast baskısıyla savaşamazdı. Tersine, kast sisteminin baskısıyla mücadele etmek için insanları, Hint toplumundaki kast sisteminin özel rolünü anlayıp vurgulayan sınıf birliği örgütlerinde toplamak gerekiyordu. Kast sistemi ve sınıflar üzerine yazdığı yazısında belirttiği gibi;

> O zamanlar iki cephede birden savaşmak durumundaydık, hâlâ da öyleyiz. Bir yanda ezilen kastlar ve dinî azınlıklar gibi "mezhepsel" nedenleri ileri sürdüğümüz için bizi "milliyetçilik ve sosyalizm ilkelerinden ayrılmak"la suçlayanlar var. Diğer yanda,

ezilen kast kitlelerini savunmak adına, aslında onları kast, cemaatler vb.den bağımsız biçimde emekçi halkın birleştiği anaakım mücadelesinden dışlayanlar var.

Fakat birlik çağrısı, diğer hiyerarşilerin yanı sıra sınıf hiyerarşisinin de uyguladığı şiddetle ezilen kastların, kadınların, *Adivasi*'lerin (kabilelerin) maruz kaldığı toplumsal aşağılanma sorununu çözmeye yetmiyordu. Bu sorunlar masaya yatırılmalıydı. Bütün sömürülenlerin birleşmesi gereği ile toplumsal bölünme çizgileri boyunca belirli tür baskılara özel vurgu yapma gereği arasındaki dengeyle mücadele etmek Hindistan'daki komünist hareketin onlarca yılını aldı. Hint komünizmi tarafından önerilen ilk örgütlenme rotası, kast baskısına, dinî çoğunlukçuluğa ve feodal erkek şovenizmine açıkça saldırmak için sınıf örgütleri platformundan yararlanmaktı. Ama kısa süre sonra bunun yeterli olmadığı ortaya çıktı.

İşçi sınıfı, işçilerin pürüpak bedenlerinden oluşmaz. Toplumsal hiyerarşileri ve aşağılanmayı yaşayan, bu hiyerarşilerle savaşmaya özel vurgu yapılmasını isteyen insanlardan oluşur. İşte bu sebeple, Hint komünizmi sonunda, Tüm Hindistan Demokratik Kadın Derneği (AIDWA) ve Tamil Nadu Dokunulmazlığı Yok Etme Cephesi gibi, Sol'un sınıfsal taleplerinin yanı sıra mücadele edilmesi gereken belirli hiyerarşilere dikkat çekecek örgütsel platformlar geliştirdi. Bu husus, Hindistan Komünist Partisi (M) lideri ve eski AIDWA Başkanı olan Brinda Karat tarafından açıkça ortaya konulmuştur.

> Mekanik sınıf anlayışı çoğu zaman sorunludur. Marx, dünya işçileri birleşin, dediğinde erkek işçilerden bahsetmiyordu. İşçi kadınların karşı karşıya kaldığı çifte yükün çeşitli biçimlerini, mücadelemize ayrılmaz bir parça olarak ekleyemiyoruz. Bütün başarılı devrimler, işçi kadınların devrimdeki yaşamsal rolünü ortaya koymuştur. Rusya'daki Şubat devriminin kadın işçilerin

muazzam sokak gösterileriyle başladığını biliyoruz. Hindistan'daki tecrübelerimizle sabittir ki çalışan sınıflar içinde, cinsiyet dışında, kast temelinde fazladan baskıya ve ayrımcılığa maruz kalan kesimler vardır; bu kesimler, yani sosyal merdivenin en alt basamağındaki Dalitler olarak adlandırılan dokunulmazlar, kalabalık bir bölümdür. Kast sistemi, Dalitlerin ürettiği artı-değerin çıkarılmasının yoğunlaştırılmasında araç işlevi görür. Buna benzer bir başkası da *Adivasi* (kabile) topluluklarının haklarına saldırıyla toprağının, ormanlarının topluca gasp edilmesi, tarihlerinin, kültürlerinin, dillerinin ve yaşam biçimlerinin tahrip edilmesidir. Hindistan'da hiçbir sınıf mücadelesi, aynı zamanda, Dalitler aleyhine işleyen doğuma dayalı hiyerarşik kast sistemine ya da *Adivasi* emekçilerinin karşı karşıya kaldığı özel meselelere meydan okumadan başarılı olamaz. Bunun, ırk ve din temelli ayrımcılıkla, hatta başka ülkelerdeki göçmenlere karşı ayrımcılıkla eşit derecede ilintili olduğunu düşünüyorum. Bu hususlar geçen yüzyılda artmıştır; bunları görmezden gelen işçi sınıfı mücadeleleri, ırkçı ve kastçı olma suçlamalarını meşrulaştırarak kendilerine zarar verip zayıfladılar. Dolayısıyla sınıf bilinci, işçilerin kast veya ırksal köken ya da cinsiyetlerinden dolayı karşılaşabilecekleri özel sömürünün bilincini mutlaka içermelidir.

ŞAFAĞI GÖRMEK

Naciye Hanım, Baku'deki Doğu Emekçileri Kongresi'nde (1920).
La Chaux-de-Fonds Métropole Horlogère (İsviçre)'ye teşekkürler.

İstanbullu öğretmen, Türk komünist Naciye Hanımın 1920 yılında Doğu Halkları Kongresi'nde kürsüye çıkması kolay olmamıştı. Toplantı, Taşkent'le birlikte, Doğu komünizminin iki merkezinden birini oluşturan Bakü'deydi. Naciye Hanım, Komintern liderliğinin tüm teşviklerine rağmen Kongre'ye katılan çok az sayıda kadından biriydi. 2000 delege arasında sadece 55 kadın vardı. Yine de, Komintern iki erkekle birlikte iki kadının eş başkan olmasını, üç kadının da başkanlık heyetine seçilmesini sağladı. Komintern temsilcileri, delegelere, kadınların sermayenin despotizminden başka bir de "erkeklerin despotizmi"nin üstesinden gelmesi gerektiğini söyledi. Bu, bütünüyle aynı fikirde olmayan bir salon dolusu insana verilmiş sert bir mesajdı.

Naciye Hanım, delegeleri, "çabalarınız ne kadar samimi, ne kadar güçlü olursa olsun, kadınları faaliyetlerinizde gerçekten yardımcı olmak üzere davet etmediğiniz sürece, sonuçsuz kalacaktır" diye uyardı. Görüşlerini yumuşatmadı. "Kadınların çalışması fikriyle, yük hayvanı kıtlığından dolayı barışan insanlar, kadınlar için eşit haklar davasına katkı sunmuş sayılmazlar ve dikkatimize layık değillerdir." Salondaki pek çok insan, eğer dinleme zahmetine katlansaydı, Naciye Hanımın yorumlarını iğneleyici bulurdu.

Toplantıyı örgütleyenler Naciye Hanımın konuşmasını son güne koymuştu. Vakit geç olmuştu. İnsanlar yorgundu, eve gitmek için can atıyordu. "Pek çok sert konuşma yapıldı," diye yazıyordu İngiliz muhabir, "fakat birçok örnekte genel hava, çok sayıda Müslüman temsilcinin namaz kılmak için dışarı çık-

masıyla bozuluyordu." Bir delege, Naciye Hanımın uyarısının verdiği dürtüyle, "tüm geleneklerimizi ve yaşam koşullarımızı komünist çerçeveye hemen oturtamayız" itirazında bulundu. Doğu "tamamen farklıdır, çıkarları Batı'dan tamamen farklıdır" dedi. Bolşevik lider Aleksandra Kollontay'ın, kadınların kurtuluşunun önemine dair yazdığı pek çok yazıda ortaya koyduğu gibi, Batı o kadar da farklı değildi. Ancak, Naciye Hanımın da açıkça belirttiği gibi, Doğu hiçbir şekilde cennet değildi.

Naciye Hanımın talepler listesi dikkate değerdir, zira bugün bile bazılarına çok radikal bir liste gibi gelebilir:

> Tam hak eşitliği.
>
> Kadınların erkekler için kurulmuş eğitim ve meslek kurumlarına koşulsuz erişiminin sağlanması.
>
> Evlilikte her iki tarafın hak eşitliği.
>
> Çok eşliliğin koşulsuz olarak kaldırılması.
>
> Kadınların yasama organı ve idari kurumlarda istihdam edilmek üzere kayıtsız şartsız kabulü.
>
> Kadınların korunması ve hakları için her yerde, şehirlerde, kasabalarda, köylerde komitelerin kurulması.

Naciye Hanım idealist değildi. Hayatı mücadeleyle geçmiş, hayattan hep daha fazlasını istemişti. Sözlerini şiirsel bir dille bitiriyordu: "Doğru, sonu görünmeyen bir karanlık yolda sendeleyebiliriz, bizi yutmaya hazır derin bir uçurumunun kenarında olabiliriz ama korkmuyoruz çünkü şafak vaktini görmek için karanlık geceden geçmek gerektiğini biliyoruz."

Naciye Hanımın Moskova'da, özellikle Jenotdel'de (kadınlar bölümü) müttefikleri vardı. 1920'deki Bakü Konferansı'ndan bir yıl sonra, o dönem Jenotdel'in başkanı olan Aleksandra Kollontay, Naciye Hanımınkine benzer talepleri Sovyet politikasının masasına koymak için bir Doğulu Kadınlar Kongresi

toplamak istedi. Moskova'da 9-14 Haziran 1921 tarihlerinde düzenlenen İkinci Uluslararası Komünist Kadınlar Konferansında "Doğulu kadınlar" tartışması canlıydı. Konferansın nihai kararı, Partiye ve Doğulu Sovyetler'deki devlet kurumlarına "kadınları baskılayan tüm önyargılara, ahlaki ve dinî geleneklere karşı mücadele başlatıp, bu çabayı erkekler arasında da aynı şekilde göstermek" çağrısında bulundu. "Halkın kültürel düzeyini" yükseltecek başlıca araç, kadın sendikaları ("kulüplerin kültürel aydınlanma merkezleri olduğu "kadın işçi kulüpleri"), kadınların kendi kurtuluşları için kendi girişimleriyle neler elde edebileceklerini deneyimlerle gösteren kurumlar (kulüplerin himayesinde bebek bakımevleri, anaokulları, okuryazarlık okulları vb. örgütlemeler) kurmak için mücadele etmekti. Doğulu Sovyetler'de, proleter kadınlar, Sovyet mevzuatında yer alan eşit hakların uygulanması için mücadele etmenin verdiği cesaretle sendikalarda ve ev kadınları birliklerinde örgütlenmeliydi. Kararda "Doğu halklarının günlük yaşamının özelliklerine saygı duyulmalıdır" diye belirtildi. Bu, söz konusu mücadelelerin ırkçı ve tepeden bakan bir şekilde yürütülmemesi gerektiği, kendi kültürel dünyalarında devrim yapmaları için Doğulu kadınları mücadelenin ön saflarına koymak gerektiği anlamına geliyordu.

Jenotdel'in başı olarak Kollontay, Lenin ve Aleksandr Şlyapnikov ile birlikte, İkinci Komünist Kadınlar Konferansı'nın sonuçlarının özel bir Doğulu Kadınlar Kongresi gerektirdiğini düşünüyordu. 1921 yılı Ağustosundaki sert tartışmalara sahne olan politbüro toplantısından sonra (Doğulu Kadınlar Kongresi konusunun gündeme getirilmesi ancak daha sonra vazgeçilmesi üzerine), Kollontay, hükümetin dağınıklığı ve bunun Jenotdel üzerinde yarattığı olumsuz etki konusunda Lenin'i kınamıştı. Kollontay hayal kırıklığını şöyle dile getirdi: "Kışın fikir birliği

içinde üç kez Doğu[lu Kadınlar] Kongresi yapmayı planladık, bu [Örgütleme Bürosu ile] anlaşmalı olarak üç kez iptal edildi; ne ben bilgilendirildim ne Jenotdel iptalden haberdar edildi!" Kollontay, Sovyet liderliğinin, bazı üyelerin taşıdığı muhafazakâr görüşlerle kuşatıldığını hissediyordu. Stalin özellikle kabaydı. Bir Doğulu Kadınlar Kongresi yapılması gerektiği söylendiğinde Stalin şunu dedi: "Ne için? Neden peçeli kadınları buraya sürüklüyorsun? İlgilenmemiz gereken çok fazla mesele olacak. Kocalar protesto eder. Çok erken. İlişkilerinin sorgulanmasını kim ister ki?"

Doğu Sovyetler'den kadınlar tarafından çevrelenmiş Aleksandra Kollontay. (1921)

Doğulu Kadınlar Konferansı yine de yapıldı. Temelde Doğulu Sovyetler'deki kadınlarla ilgiliydi. Konferansın anlayışı "bugüne kadar Türki kadınlar arasında yapılan çalışmaların yeterince geliştirilmemiş" olduğuydu. Yerel parti komitelerin-

den "dikkatlerini" kadınlar arasında çalışmaya yoğunlaştırmaları istendi. Konferans, Doğulu kadınların sendikalarda ve çeşitli kulüplerde örgütlenmesi gerektiğini öne sürdü. Kollontay, Hanifi Burnaşev (Fergana Partisi'nin o dönemki sekreteri olan Tatar lider) ve Mirsad Sultan Galiyev tarafından ileri sürülen başlıca husus halk arasında dikkatlice çalışmaktı.

> Komünizm fikrinin her türlü ajitasyon ve propagandasını yapıp sovyet yapısına kadınların pratik katılımını sağlayarak kadın kitlelerinin komünist eğitimi: Doğu halklarının bizzat çalışan kesimlerinin temsilcilerinin, fiilî çalışmaya katılması sağlanırsa bütün bu faaliyetler başarılı bir şekilde yürütülebilir. Kadın bölümleri, Doğu halklarının komünistleri arasındaki genç görevlilerin çalışmalarına rehberlik ederken aynı zamanda çevreye ilişkin deneyim ve bilgi temelinde getirdikleri tüm pratik önerileri dinlemenin yanı sıra bunların uygulanmasına yardım etmelidir.

Sonuç olarak Orta Asya'da, yerel Bolşevikler, Buhara (1923) ve Hive'de (1924) Jenotdel'in yerel şubelerini kurmanın yanı sıra Fergana'da (1925) kadın kulüpleri kurdular. 1925 yılının Şubat ayında, SSCB Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığı, "Doğulu Sovyet Kadınlarının haklarını" onayladı. Doğulu Sovyetler'de, Jenotdel liderliği, çokeşlilik ve kadınların ayrıştırılması [haremlik-selamlık, *women's seclusion*] gibi geleneksel baskı biçimlerine karşı sıkı bir gündem oluşturdu. Mücadele kolay değildi. Çoğunlukla Orta Asyalılardan oluşan yerel partiler ve radikaller, dinî fanatikleri ve aynı zamanda kökleşmiş gelenekleri kınamak ile gelenekçilerin yürüttüğü Sovyet politikasına karşı bir isyanla yüzleşmek arasında sıkışmıştı.

Jenotdel lideri Serafima Liyubimova, 19 Mayıs 1926'da, başlık parası, reşit olmayanla evlilik ve haremlik-selamlık gibi çeşitli geleneksel formların yasaklanması gerektiğini belirtti. "Şimdiye kadar korunmuş olan yaşam biçimi, kadınların köleli-

gidir; bu, ekonomiye aykırıdır ve ekonomik bağımsızlığa doğru yönelmiş geniş kadın kitleleri arasındaki hareketi engelliyor." Liyubimova, çeşitli Orta Asya cumhuriyetlerinin bu uygulamaları yasaklayan yasalar çıkarmasını istedi. Ama sonunda çıkarılan kanunlar yeterli değildi. Toplumsal normlar, yeni yasalarla bütünüyle kırılamayacaktı. Ayrıca, Jenotdel birimlerinin bulguladığı gibi, kadınlar bu geleneksel yolları bazen ev içinde rahata ve güce kavuşmanın bir yolu olarak benimsemişlerdi. Mollalar ve yenilikçiler (elit reformcular) arasındaki çatışmalar aile hayatının eski biçimlerinin yeni ortaya çıkan biçimlere geçişini kolaylaştırmadı. Sovyetler, ilk on yılda, bölgede yaygın bir isyan korkusu nedeniyle Orta Asya kültürüne doğrudan karşı çıkmak konusunda ikircikliydi.

8 Mart 1927'de Uluslararası Kadınlar Günü'nde, Jenotdel eylemcileri başlıca Özbek şehirlerinin sokaklarında boy gösterdi. Kadınlar, sokaklardan kadın özgürlüğüne ilişkin militan sloganlar taşıyan kızıl pankartlarla süslenmiş şehir meydanlarına doğru yürüdüler. Müzisyenler kadınları selamladılar ve daha sonra kadınlar, liderlerinin eski gelenekleri yerden yere vuran konuşmalarını dinleyip önlerinde açılan komünizm yolunu kutlamak üzere halılara oturdular. Bazı peçeli kadınlar peçlerini yırtıp yaktı. Yeni bir proje *-hücum-* Orta Asya'nın hiyerarşik geleneklerine karşı yürütülecek doğrudan mücadele içindeki Jenotdel aktivistleri tarafından yönetilecekti. Bu sert bir saldırıydı; aktivistler, kadın kurumları (kulüpler, okullar) inşa etmenin yanında doğrudan eylemler için *-K nastupleniu!* (saldır!)- diyordu. Jenotdel aktivistleri artık, eski biçimlerin dayattığı toplumsal suskunluktan faydalanan din adamları ve toprak sahipleri ile doğrudan çatışma içindeydi.

Hücum'a tepki şiddetli ama kişiseldi. Yaşmak* ve okuma yazma bilmemek pek az kamusal protestoya konu oldu. "Protestolar", yeni normları benimsemeye çalışan kadınlara karşı veya ne düşündüğünü açıkça söyleyen kadınlara karşıydı. 1920'lerin sonları boyunca, Özbek Yüksek Mahkemesi, önlerine gelen yetmiş bir davanın, çeşitli talepleri dolayısıyla kadınlara öfkelenen erkekler tarafından getirildiğini açıkladı. Mahkeme, 127 kişiye kadınlara yönelik saldırıdan ceza verdi. Taşkent mahkemesi, bu türden otuz sekiz vakayı ele aldı; bunlardan on üçünde erkekler kadınları öldürmüştü. 1928 yılında, 270 Özbek kadın örtülerini çıkardıkları için öldürüldü. Jenotdel eylemcileri ısrarlıydı. *Hücum* kolay bir kavga değildi, göçebe Kazak, Kırgız ve Türkmen ailelerinin kültür dünyalarını tamamen değiştirmeyi de başaramadı. Bu fikirlerin nesiller arasında kök salması onlarca yıl sürecekti.

Kadınların eğitimi için mücadele de eşit derecede zordu. 1931'de Sovyetler Surkan-Darya Bölgesi'ndeki okulları inceledi. Bir köyde, çoğunlukla olduğu gibi, okulda hiç kız bulamadılar. Yeni bir kültürel gündemi harekete geçirmek eğitimden geçecek idiyse, kızların okula gelmesi gerekiyordu, aksi durumda bu pek işe yaramazdı. Devrimden önce Orta Asya'da kadınlar için okuryazarlık oranı neredeyse sıfırdı. 1970'te yüzde 99'a çıktı. 1917 ve 1970 arasında alınan yol dikkat çekiciydi. Yerel Jenotdel aktivistleri, yerel Komünist Partisi çalışanları ve Sovyet devleti bu gündemi kabul ettirmek için büyük çaba sarf etti. Okuryazarlık oranlarındaki gelişme aynı zamanda sağlık göstergelerinde iyileşme anlamına geliyordu. Sabır gerekliydi ama daha çok azim. Eski yöntemlerle uzlaşmak mümkün değildi. Bu yöntemlerin parçalanıp atılması gerekiyordu. 1964 yılında Özbek Sov-

* Özgün metinde *yashmak*. *-çev.*

yet Sosyalist Cumhuriyeti'nin 40. yıldönümü kutlamalarında Fatıma Kasımova hayatını anlatmak için sahneye çıktı. Hikâyesi bize Naciye Hanımın umutlarını hatırlatıyor:

> Hayatımı, Semerkant bölgesinde, yirmi yıl boyunca Engels kolektif çiftliğinin yöneticisi, kendi altı çocuğunu yetiştirmenin yanı sıra II. Dünya Savaşı sırasında farklı milletlerden on çocuğu evlat edinen bir anne, Semerkant Tarım Enstitüsü'nden mezun olup şu anda yeni, çok değişik tatlarda Sultani üzüm türlerinin seçimi üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan biri olarak mı anlatmalıyım?... Biyografim, sıradan bir Özbek kadının biyografisi, Sovyet iktidarının Doğulu kadınlara ne verdiğinin canlı bir örneği olacaktır.

Sovyetlerin ve mücadelelerinin ulaştığı düzey, SSCB dışındaki komünist kadınlara büyük bir ilham kaynağı oldu. 1930'larda, kadınların kadın sorunlarıyla ilgili verdiği mücadeleyi geliştirmek için, komünist partilerinde kadın cepheleri yaratmak dünya genelinde sıradan hale gelmişti. Dünyaya kök salmış komünist partilerin önüne getirilecek meseleleri, tüm sektörlerdeki kadınları kendine çeken bu örgütler ve mücadeleler şekillendirdi ama komünist partiler bunları kolayca benimsemeyecekti. Irak Komünist Partisi'nden Emine Rahhal ve Nezihe Cevdet Dulaymi gibi kadınlar ve Kadın Haklarını Savunma Birliği'nin yanı sıra Venezuelalı komünist Argelia Laya ve Ekvadorlu komünist Tránsito Amaguaña ("Mama Tránsito"), komünist kadınların aktivizm dünyasını şekillendirdi. Bu kadınların çoğu, 1945'te Paris'te kurulan Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun (WIDF) bir parçası olacak örgütler kuracaktı.

SÖMÜRGECİ FAŞİZM

"Beyaz ve Siyahların Birliği İnsanlığı Özgürleştirecek!"
Emperyalizm ve Sömürge Hâkimiyetine Karşı Birlik (1927).
Uluslararası Toplumsal Tarih Enstitüsü'ne (Amsterdam) teşekkürler.

20. yüzyılın en berrak seslerinden biri olan Martinikli komünist Aimé Césaire, 1950'de geriye dönüp sona ermekte olan sömürgeciliğin uzun tarihine tekrar baktı. Avrupa'daki masumları şaşırtan ancak Avrupa'nın sömürgecilik deneyiminde yavaş yavaş büyüyen bir ideoloji olan Nazizmin küllerinden sömürgeciliği yargılamak istedi. Ne de olsa, Nazizmin kullandığı araçlar olan ırk üstünlüğünün yanı sıra vahşi soykırım şiddeti, Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın sömürge dünyalarında geliştirilmişti. Coşkulu bir şair olan komünist Césaire'in, kültürler arasındaki çatışmayla hiç sorunu olmadı. Avrupa kültürünün, Afrika ve Asya kültürü ile karışması, Akdeniz boyunca insanlık tarihinin en iyi örneklerini yaratmıştı. Fakat sömürgecilik kültürel ilişki biçimi değildi. Vahşetti.

> Sömürgecilik ile uygarlık arasında sonsuz bir mesafe vardır; yürütülen hiçbir sömürgeci seferden, kaleme alınan hiçbir sömürge nizamnamesinden, herhangi bir bakanlığın gönderdiği hiçbir muhtıradan tek bir insanî değer çıkamazdı.

Césaire kararlıydı: Sömürgecilik, tarih boyunca saygı duyulabilecek hiçbir şey üretmemişti. Yıl 1950'ydi, birkaç ulusun, sömürgeciliğin açtığı yaraları yeni yeni iyileştirdiği, birçok toplumun sömürge iktidarından kurtulmak için büyük kavgalar verdiği zamandı. Avrupa'da Nazi deneyimi vasıtasıyla faşizmi tanımlamak için kullanılanlar (uzun çizmeler ve gaz odaları) sömürgelerde zaten biliniyordu. Césaire, *Sömürgecilik Üzerine Konuşma*'da bu sömürgeci faşizmin vurgulanması gerektiğini ileri sürüyordu. Bu dönemde, Vietnam'dan Cezayir'e, Kenya'dan Malaya'ya, imparatorluklarını canlandıran sömürgecillik kendi-

ni savunduğu iddiasındaydı. Önce kendisini, o sıralarda kötü gözle bakılan faşizmden farklı göstermeye çalıştı, ardından onun aslında kötülük olduğunu kabul edip kendisini iyi huylu, babacan biçimde yeniden canlandırıyormuş gibi davrandı. Césaire'in bunlara karnı toktu. Sömürgecilik ile faşizm, etki düzeyi bakımından kurbanlarının gözünde çok fazla ortaklığa sahipti. Marksist olan Césaire'e göre, demokrasinin kapitalizm için bir tehdit olarak görüldüğü dönemlerde, faşizmin politik bir burjuva egemenlik biçimi olduğu açıktı; sömürgecilik de, kaynaklarını vermek istemeyen insanlardan bunları zorla almak için ırkçılığın meşrulaştırdığı çıplak güçtü. Biçimleri farklı ama hareket tarzları aynıydı.

Sovyetler Birliği, Komünist Enternasyonal'in ve Emperyalizme Karşı Birlik'in sömürgecilik karşıtı mücadelelerinden İspanya'daki antifaşist mücadeleye ve daha sonra Nazi savaş makinesine karşı verilen mücadeleye kadar, hepsinden alnının akıyla çıktı. Sovyetler, Césaire gibi, sömürgecilik ve faşizm arasındaki bağlantıları görmüştü; ikisi birbirine ırkçılık vasıtasıyla ayrılmaz bir şekilde bağlıydı. Faşizmle savaşmak ama sömürgecilikle işbirliği yapmak mümkün değildi. İkisi de, komünist lider R. P. Dutt'un *kapitalist çürüme* olarak adlandırdığı aynı kökten türemişti. Dutt, *Fascism and Social Decay* (Faşizm ve Toplumsal Çürüme) adlı kitabında, "bilime karşı ayaklanma"nın "tüm şarlatanlar ve üçkağıtçılar, şovenizm, ırk teorileri, antisemitizm, Aryan büyükanneler, mistik gamalı haçlar, kutsal misyonlar, güçlü kurtarıcılar ve tek başına kapitalizmin günümüzde etkisini biraz daha sürdürmesine yarayan öbür bütün saçmalıklar" için zemin hazırladığına işaret etti. Hem sömürgeciliğin ve hem de faşizmin kökü olan ırkçılık, "delilik" değildi, diye yazıyordu Dutt, "tamamen rasyonel ve hesaplıydı." Kapitalizm, kendisine, toplumsal eşitsizliği yarattığı ve sürdürdüğü hareket tarzına "rasyonel bir savunma" getiremez.

Bu nedenle, "fikirler yerine fantastik semboller ve boyalı şeyler sunarak bir bilgisizlik taraftarlığı dalgasına" sığınır.

1917'de Sovyetler, emperyalist güçlerin gizli anlaşmalarını ortaya çıkardı. Dışişleri Halk Komiseri Lev Troçki bu belgeleri yayınladığında, "Gizli diplomasi, kendi çıkarlarına hizmet etmesini sağlamak için çoğunluğu aldatmaya mecbur olan mülk sahibi azınlığın elindeki bir silahtır. Emperyalizm, dünya çapında ilhak planları, her türlü ittifakları ve entrikalarıyla, gizli diplomasi sistemini son derece geliştirdi." Komintern o ya da bu ülkede sağlam bir çizgi oluşturmak için mücadele ederken bile sömürgecilik karşısındaki Sovyet kayıtları açıktı. Sovyetler'in, sömürge hâkimiyetini katlanmaya değer gördüğü tek bir örnek yoktu. Aynısı Sovyetler'in, insanlığın baş belası olarak gördüğü faşizm için de geçerliydi. Cumhuriyetçi İspanya'ya yapılan Sovyet yardımı bir testti; bir diğeri de II. Dünya Savaşı'nda faşizme karşı verilen savaşta SSCB'nin muazzam fedakârlığıydı.

1931'de İspanyol Solu seçimleri kazandı ve İkinci İspanyol Cumhuriyeti'ni kurdu. 1936'da daha radikal bir Halk Cephesi hükümeti iktidara geldi. Sadece iki ülke, devrimlerin kurduğu iki köylü cumhuriyeti, Meksika ve SSCB, İspanya Cumhuriyeti'ni destekledi. Toprak sahiplerini, aristokratları ve kapitalistleri zayıflatmaya yönelik ilerici politikalar, Cumhuriyet'i egemen blokla karşı karşıya getirdi. Bu blok, faşist hareketin yanı sıra, İspanyol sömürgesi Fas'ı bırakıp anakaraya gelen General Francisco Franco ordusuyla teselli bulacaktı. Faşistler, Cumhuriyet'i zorla devirmek amacıyla Kuzey Afrika'dan İber Yarımadası'na geldi. 1935'te faşist İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesiyle faşist saldırının ilk cepheyi açtığı bir savaş başladı. Tüm dünyadan komünist partiler gibi Sovyetler de Cumhuriyet'i destekledi. Birleşik Devletler'den Filipinler'e, Hindistan'dan İrlanda'ya tüm komünistler, Cumhuriyet'in yardımına koştu. Yalnız İtalya ve

Almanya faşist güçlerince değil, aynı zamanda Britanya ve Fransa emperyalist blokunca da desteklenen faşist orduların saldırısına karşı, SSCB'nin desteklediği Uluslararası Tugaylar siper oldu. Anarşistler ve komünistler arasındaki çatlaklar, faşizme karşı mücadelede zorunlu olan birlikteliğin parçalanmasına yol açmıştı; ancak, Sovyetler'den gelen lojistik yardım –*X* Operasyonu– olmasaydı, Cumhuriyet'in derhal ezileceği ve ömrünün 1939'a kadar sürmeyeceği de inkâr edilemez.

Mart 1939'da Cumhuriyet düştüğünde, emperyalist ve faşist bloklar kaynaşmış görünüyordu. Franco Madrid'e girdiğinde, İngiliz Büyükelçisi onu karşılamaya gitti. Bunu duyduğunda, Cumhuriyetçilerin cephelerinde yer almış olan ve Cumhuriyet'e tam destek veren Nehru'nun tüyleri ürperdi. Bu emperyalist ve faşist ittifak insanlığa karşı bir ittifaktı. Franco, 1975 yılındaki ölümüne kadar iktidarda kalacaktı. Avrupa'nın "demokratik" ülkeleri Franco'yu desteklemeye devam etti.

SSCB, 1939 yazında, faşist ve emperyalist güçlerin eli kulağında işgal tehdidiyle karşı karşıya kaldı. 1917'den sonra böylesi bir işgal gerçekleşmişti. İspanya'daki savaşta, *X* Operasyonu yoluyla oraya giden Sovyet silahlarının, Almanlar ve İtalyanlar tarafından üretilenlerle aynı kalitede olmadığı ortaya çıkmıştı. Sovyetler, Alman Messerschmitt Bf 109'dan çok daha yavaş ve daha savunmasız olduğu anlaşılan ağır Tupolev SB bombardıman uçaklarında 772 havacı gönderdi. Sovyet ordusu, İspanya'nın düşüşünden sonra, Nazilerin ve emperyalist blokun istilasının SSCB için felaket olacağından korkuyordu. Naziler, 1938'de Anschluss'la* Avusturya'yı çoktan ele geçirmiş

* 12 Mart 1938'de Avusturya'nın Naziler tarafından ilhakı ve Almanya ile birleşmesi. Hitler, Avusturya başbakanı Kurt Schuschnigg'e bağımsız bir devletin kabul edemeyeceği isteklerde bulundu ve bu isteklerden biri de Anschluss, birleşmeydi. Schuschnigg'in bu birleşmeyi referanduma sunacağı 13 Mart'tan bir gün önce ülke işgal edildi ve hiçbir direnişle karşılaşmadan birleşme sağlanmış oldu. *–çev.*

ve 1939 Mart ayında Litvanya'yı tehdit etmişti. İtalyanlar, Nisan 1939'da Arnavutluk'u ele geçirdi ve iki faşist güç, İtalya ve Almanya, Mayıs 1939'da belirleyici bir anlamı olan Çelik Paktı'nı imzaladılar. 1938 Münih toplantısında İngiltere'nin faşist bloğa verdiği tavizler emperyalist ve faşist blok arasında bir gizli anlaşma anlamına geliyordu. Sovyetler'in, kaçınılmaz bir Nazi saldırısından önce yeterliliğini arttırmak için zaman kazanmayı umduğu Ağustos 1939 Molotov-Ribbentrop Paktı'nın bağlamı buydu. Kuşkusuz faşizmle bir uzlaşma söz konusu olmamalıydı. Ama bu reelpolitik taktiğiydi, yani yaklaşan savaştan önce zaman kazanma yoluydu. Gerçekten de, SSCB, Eylül 1939'da uçak üretmek için dokuz ve uçak motoru üretmek için yedi fabrika açtı. Kızıl Ordu mevcudu 1 milyondan (1938 İlkbaharı) 5 milyona (1941 Haziran) yükseldi.

Ama Stalin'in başka fikirleri de vardı. 10 Mart 1939'da, İspanyol Cumhuriyeti düşmek üzereyken, ona göre, SSCB, "savaş çığırtkanlarının savaş batağını boylamasına" göz yummalı, "onları sessizce teşvik etme"liydi. Eğer Almanya ve İngiltere birbiriyle savaşa tutuşmuş olsa, her ikisi de "zayıflayacak ve tükenecek," bu da "yıpranmış taraflara barış yararına şartlar ileri sürmek için" SSCB'nin sonunda "taze güçlerle" savaşa girmesine fırsat verecekti. Ama bu olmadı. Naziler Fransa'yı kolayca yendi; İngiltere, Avrupa anakarasına asker gönderme yolu bulamadı. Emperyalistler zayıflamadan savaş SSCB'ye sıçradı. Naziler beklendiği gibi SSCB'ye saldırdı. En sonunda Nazi savaş makinesinin tamamen yok edilmesiyle sonuçlanan uzun savaşta 26 milyondan fazla vatandaşını kaybeden Sovyetler, Nazilere yiğitçe karşı koydu.

Dünyayı Nazizmden kurtaran Sovyetler Birliği'ydi. Nazi toplama kamplarının çoğunu özgürleştiren Sovyet ordularıydı, Berlin'e girip savaşı bitiren Sovyet ordularıydı. Avrupa bölgesindeki önde gelen Amerikalı asker General Dwight Eisenhower,

savaşın sona ermesinden sonra Doğu cephesine yaptığı yolculuğu hatırlatarak "1945'te Rusya'ya uçtuğumuzda, ülkenin batı sınırları ile Moskova civarı arasında tek bir ev görmedim. Mareşal Zukov bana, istilaya uğrayan bu bölgede, çok sayıda kadın, çocuk ve yaşlının öldürüldüğünü ve Rus hükümetinin toplam sayıyı asla tahmin edemeyeceğini söyledi," dedi.

Sömürgelerde yaşayanlar açısından faşizmin, sömürgecilik ile pek çok ortak yanı vardı. Bu ortak noktalardan biri elbette ırkçılıktı ama ayrıca vahşet ve ahlaksızlıktı, soykırım ve hapsetmeydi. Aimé Césaire, "faşizm" ve "sömürgeciliği" farklı görmüyordu. Onlar akrabaydı. Fakat 1945'ten sonra Avrupa'da faşizmi yalnızca Avrupa'daki dışavurumuyla, Almanların ve İtalyanların sapkınlığı olarak görmek konusunda güçlü bir eğilim vardı. Faşizmin, sömürgecilikle hiçbir bağlantısı olmayan salt Nazizm olduğunu öne sürmek, Avrupalıların ve Kuzey Amerikalıların, sömürgeci tarihlerini utanmadan yeniden canlandırmasına zemin hazırladı. Fransızlar Hindiçin'den Cezayir'e kadar eski sömürgelerini geri almaya çalışırken, İngilizler ordularının tüm gücünü Kenya'dan Malezya'ya ulusal özlemleri bastırmak için kullandı. Hollanda, ordularını Endonezya'ya gönderirken, Amerikalılar Guatemala'dan Dominik Cumhuriyeti'ne ve dışarıda İran'a kadar pek çok yerde darbeler düzenleyip deniz kuvvetleriyle çıkarmalar yaptı.

1954'te ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, ABD'nin Afrika'ya yönelik politikasına dair önemli bir not hazırladı. ABD'nin başlıca iki çıkarı vardı: "bölgedeki fiilî ve potansiyel ABD askerî üsleri" ve "bölgenin stratejik hammaddelerine erişim ve kullanım". ABD'nin üslerini ve hammaddeleri güvenceye almak için, sömürgeci güçlerin "bölgedeki varlığını", yani sömürgeciliğin sürdürülmesini "desteklemesi" gerekecekti. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, sömürgelerden çekilmenin, yeni

devletlerin komünistlere teslim edilmesi anlamına geleceği ve böylece ABD'nin üslerini ve hammadde alanlarını kaybedeceği endişesini taşıyordu. Sömürgelere bağımsızlık verme "hevesi", diyordu, "sabırla değerlendirilmelidir." Buradaki "sabır", sadece, sömürgelerin bağımsızlığının ertelenmesi anlamına geliyordu. Bu, II. Dünya Savaşı öncesi dile ve mantığa bir geri dönüştü. Burada, antifaşist mücadelenin, sömürgecilik karşıtı mücadeleyle bütünlük göstermesinin, her ikisinin de tiranlığa karşı verilen daha geniş insanî özgürlük mücadelesinin bir parçası olmasının hiçbir anlamı yoktu. Faşizm yenilmişti ancak sömürgecilik savaş sonrası çağda memnuniyetle karşılanacaktı.

ABD 1960 yılında, BM Siyasi Komitesinde Cezayir'e bağımsızlık çağrısında bulunan bir oylamada karşı oy kullandı. Aynı yıl, Afrika'daki Portekiz sömürgelerinin denetlenmesi önergesine de karşı oy verdi. Nihayet, o yıl, BM Genel Kurulu'nda "Sömürgelerin ve Halkların Bağımsızlığını Tanıma Bildirgesi" üzerine yapılan oylamada ABD çekimser kaldı. Bu bildirge, sömürgeleştirilmiş dünya adına SSCB tarafından yükseltilen önemli bir itirazdı. SSCB'den Nikita Kruşçev, 23 Eylül 1960 tarihli Genel Kurul toplantısının on beşinci oturumunda, şimdi "sömürgeci esaret altında çürüyen halkların tam ve nihai kurtuluşunun" zamanı olduğunu söyledi. Halen sömürgelerde yaşayan 100 milyon insanın BM Şartı'na uygun olarak özgür olması gerekiyordu. Beş gün sonra, SSCB'nin desteklediği deklarasyonla ilgili yürütülen tartışma sırasında, SSCB'nin BM temsilcisi Valerian Zorin, bir yıl içinde tüm sömürge bölgeleri için bağımsızlık çağrısında bulundu. Dokuz ülkenin (Belçika, Fransa, Portekiz, İspanya, Birleşik Krallık ve Güney Afrika'nın apartheid devleti gibi sömürgeci güçler de dahil olmak üzere) çekimser kaldığı oylamada 89'a karşı 0 oyla kabul edilen deklarasyon, "kurtuluş sürecine karşı konulamaz ve ondan geri dönülemez" diyordu.

Eski sömürgeci güçlerin ve ABD'nin, sömürgecilik karşıtı mücadeleden hiç hoşlanmamaları, bu mücadelenin Ekim Devrimi'nin mirası ile yakından bağlantılı olduğunu ortaya koyuyordu.

Zorin, Afrika ve Asya'dan 43 ülke ile birlikte Birleşmiş Milletler'de davasını savunurken, Küba, üzerindeki sömürgecilik hâkimiyetini kırıp özgürlüğe dönüştürdü. Sierra Maestra dağlarından ve şehirlerden sel gibi akan halkın gücü, ABD destekli diktatör Fulgencio Batista'nın karşısına dikildi. "Devrim tehlikenin ortasında yapılır" diyen Fidel Castro, köylü-askerlerden oluşan grubunu tepelerden şehirlere indirdiği sırada tehlikenin ortasındaydı. Olağanüstü eşitsizliklere rağmen zafer kazanmışlardı. Devrimciler, tıpkı Sovyetler'de olduğu gibi, kilit önemdeki sınıfları kendi yanlarına çekmek için hızla bir dizi kararname çıkardılar. Kentli Kübalıları kazanmak için kiraları yarı yarıya indirdiler; böylece burjuvaziye farklı bir sınıfsal bakış açısına sahip olduklarını gösteren güçlü bir sinyal gönderdiler. Daha sonra, adaya yönelik hizmetler üzerinde tekel sahibi olan ABD hükümeti ile kapıştılar. Hepsi Amerikalı olan telefon ve elektrik şirketlerine fiyatları hemen düşürmeleri söylendi. Ardından, 17 Mayıs 1959'da Küba hükümeti, devrimci sürecin kilit taşı olan tarım reformunu kabul etti. Hiçbir büyük toprak sahibi araziye hâkim olamasın diye arazi payları kısıtlanacaktı, böylece ABD şeker endüstrisi adanın umutlarını boğamayacaktı. Reformun en radikal kısmı, tek başına, arazi tavan sınırı değildi; tarım reformunun Küba ekonomisinin durgunluğunu ve ABD'ye olan bağımlılığını değiştirecek olan mantığıydı. Yasa sosyalist bir bakış açısıyla, açıkça şunu öngörüyordu:

> Tarım reformunun iki temel amacı vardır: a) hammaddelerin sanayiye kazandırılıp ülkenin gıda ihtiyacını karşılamak, tarım ürünleri ihracını artırmak ve bunun karşılığında, lüzumlu ya-

bancı ürünlerin ithalatının artırılarak yeni ürünlerin ekimini ve yetiştirilmesini kolaylaştırmak; b) Kırsal nüfusun satın alma gücünü artırarak iç pazarı (aile, yerel) geliştirmek. Başka bir deyişle, aşırı sınırlanmış tüketim nedeniyle körelen endüstrileri geliştirmek için ulusal talebi artırmak veya müşteri yokluğundan asla oluşamayacak endüstrileri yaratmak.

Devrimciler, şeker kamışı adasında ürünleri çeşitlendirmek, halkın gıda güvenliğini sağlamak, insanları çaresizlikten kurtarmak, halka çeşitli ürünleri tüketebilme olanağı sağlamak ve ihracat merkezli bir ekonomiden ziyade insan merkezli bir ekonomi tesis etmek istediler. Castro'nun komünizme olan bağlılığını ilan etmesinden çok önce, rejim zaten titizlikle düşünülmüş bir sosyalist program geliştirmişti.

1954'te Guatemala'daki radikal yurtsever hükümeti deviren Amerika Birleşik Devletleri, aynısını 1959'da Küba'da tekrarlamak için sabırsızlanıyordu. Hızla Küba halkına karşı her türlü aşağılamayı mümkün kılan bir ambargo geldi. Küba ekonomisi, üretilen şekerin ABD'li firmalar tarafından satın alınması ve adanın Amerikalı turistlerin oyun alanına dönüştürülmesi suretiyle Washington'a bağımlı kılınmıştı. ABD, şimdi, kıyı şeridinden sadece 90 mil uzaktaki bu küçük adayı sıkıştırmaya karar vermişti. Nisan 1961'de, Domuzlar Körfezi'nde silahlı küçük teknelerle başarısız bir istila girişiminde bulundu. Küba savunmasızdı ancak devriminin derin kökleri tarafından korunuyordu. Fakat bu koruma yeterli olacak mıydı? Küba, ABD'den gelen saldırı karşısında tek başına ayakta kalabilecek miydi?

5 Şubat 1960'da SSCB'li eski Bolşevik lider Anastas Mikoyan, Sovyet bilim, kültür ve teknik sergisinin açılışında Fidel Castro'ya katılmak üzere Havana'ya geldi. Bir hafta sonra Mikoyan ve Castro, SSCB'nin dünya piyasa fiyatında (dolar cinsinden) Küba şekeri satın alması ve Kübalılara, Rus malı satın

almaları için kredi sağlama konusunda bir anlaşma imzaladılar. Rus tüketici pazarı, SSCB'de üretilen şeker pancarıyla çok iyi doyuruluyor olmasına rağmen, SSCB, hemen hemen tüm Küba şeker hasadını satın alacaktı. Fiyatlar dalgalanıyordu ama Kübalılar Amerika'nın yerini alacak düzenli bir alıcı bulabilmişti. Ruslar ayrıca Küba'nın kimya endüstrisinin inşasına yönelik 100 milyon dolarlık kredi sağlamanın yanı sıra Kübalı teknik ve bilim işçilerine de SSCB'de eğitim sundu. Küba ekonomisinin çeşitlendirilmesi, kolay olmayacağı ortaya çıkmış olmasına rağmen hâlâ olanaklıydı. Ağustos 1963'te Castro, çeşitlendirme ile birlikte sanayileşmenin de erteleneceğini duyurdu. Küba, ambargoya karşı ayakta kalmanın araçlarını yaratmak için şeker kamışı hasadına yoğunlaşmalıydı.

24 Şubat 1965'te Che Guevara, Cezayir'in başkenti Cezayir'de Afro-Asya Dayanışmasının İkinci Ekonomi Semineri'nde bir konuşma yaptı. Sömürgecilikten kurtulmuş bir ülkede devrimin ekonomik sorunları hakkında konuşmaya gelmişti. Eski sömürgeciyi devirmek yeterli olmadı, dedi, çünkü yeni devletin gerçekten gelişmesi ve bağımlılıktan kurtulması için emperyalizmden "gerçek bir kopuş" gerekiyordu. Sömürge sonrası devlet, düşmanca bir ekonomik iklime nasıl dayanabilir? Mallarını, esas olarak birincil, işlenmemiş malları, adil bir fiyata kim satın alacak ve gelişmesi için kim adil şartlarda borç verecek? Kapitalist bankalar ve ülkeler, sömürge sonrası devlete, özellikle de sosyalist bir devlete, azgelişmişlik tuzağından kurtulabileceği araçlar sunmazdı. Bankalar, sömürge sonrası devlete, sömürgeci bir devlete verdiğinden daha yüksek faiz oranıyla borç verirdi. Pahalı para, sömürge sonrası devleti daha fazla zora sokar çünkü borcun geri ödenmesi zordur, böylece borç katlanarak kontrolden çıkar. Che, bu durumu önlemek için "sosyalist ülkeler, kurtuluşa giden yolun henüz başında olan ülkelerin gelişmesi

için onların borç ödemesine yardım etmeli," diyordu. Sosyalist ülkeler arasındaki ticaret, kapitalizmin değer yasasına dayalı olarak değil, kardeşlik fiyatlarının yaratılmasıyla gerçekleştirilmeliydi. "Asıl iş, gelişmeye izin verecek fiyatların saptanmasıdır. Uluslararası ilişkilerin düzenini değiştirme, düşüncede büyük değişmeler gerektirir. Dış ticaret politikayı belirlememeli; aksine, halklara yönelik bir kardeşlik politikasına tabi olmalıdır."

Castro şekerkamışı hasadında (1969).

Çin, 1960 yılında, Küba'ya faizsiz ve ne zaman isterse o zaman ödeyebileceği 60 milyon dolarlık kredi teklif etti. Bu kıskanılacak bir rakamdı. Fakat bu, Sovyet yardımı yanında çok küçük kalıyordu. 1964'e gelindiğinde, SSCB'nin Küba'ya yaptığı ekonomik yardımın miktarı 600 milyon dolardan fazlaydı; Doğu Avrupa ülkeleri ise birkaç yüz milyon yardım ve destekte bulunmuştu. SSCB ayrıca, bilimsel tarım ve tarımsal makineleşme konusunda 3.000'den fazla Kübalının yanı sıra 900 Kübalıyı da mühendis ve teknisyen olmak üzere eğitmişti. Che, gerek eğitim gerekse önerilen fiyatlar bakımından Sovyet "kardeşlik politikası"nın değerinin farkındaydı. Bunu, 1961'de, "Açıkçası, sosyalist dünyadan bu miktardaki şekeri ekonomik nedenlere dayalı olarak bu fiyata satın almasını isteyemezdik çünkü dünya ticaretinde böylesi bir ticaretin gerçekten bir açıklaması yok, çok açık ki bu, politik bir jest" diye ifade etti.

ÇOK-MERKEZLİ KOMÜNİZM

Endonezya Komünist Partisi lideri Dipa Nusantara Aidit, 1955'te bir seçim toplantısında konuşuyor. Parti, sonraki on yılda şaşırtıcı bir hızla büyüyecekti.

1956'da Sovyet tankları Macaristan'a girdi. Bu müdahale konusundaki tartışmalar tüm dünya soluna yayıldı. "Polonya ve Macaristan halkı Stalinizm eleştirilerini sokaklara ve meydanlara yazdı" diyordu İngiliz Marksist E.P. Thompson. Sovyet müdahalesi, Nikita Kruşçev'in Stalin'i kınadığı ve SSCB'deki tüm bozuklukların kabahatinin "kişilik kültü" olduğunu söylediği SSCB Komünist Partisi 20. Kongresi'nden birkaç ay sonra geldi. Stalin'e yönelik eleştiriler ve Macaristan'a müdahale, SSCB'nin üçüncü dünyadaki itibarını zedeledi; bu itibarı sadece, bir köylü toplumundan modern, adil bir devlet inşa ettiği için değil aynı zamanda faşizmi yenmek için büyük fedakârlık sonucu ortaya çıkan inanılmaz kahramanlıktan dolayı elde etmişti. İlk Sovyetler'in anti-sömürgeciliği, sonraki neslin antifaşizmine yansımıştı. Bu itibar, 20. Kongre ifşaatları ve Macaristan'ın işgali ile azaldı.

İtalyan Komünist Partisi lideri Palmiro Togliatti, dünya komünist hareketine, Moskova merkezciliğin yeniden gözden geçirilmesi çağrısında bulundu. "Çok-merkezli komünizm"e duyduğu eski arzusunu yinelediği yazısında "sosyalizme giden ulusal yollar" geliştirilmesi gerek, diye yazıyordu Togliatti. Bu, Moskova'yı ve Sovyet dış politikasını merkez almayan bir komünizm olmalıydı. Sovyetler'in Macaristan'a müdahalesi ve Kruşçev'in açıklamaları, 1976'da "Moskova bizim Roma'mızdı ama artık yok. Artık yol gösterici hiçbir merkez, hiçbir uluslararası disiplin tanımıyoruz" diyen İspanya Komünist Partisi'nin lideri Santiago Carrillo'nun ortaya attığı Avrupa komünizmi-

ne giden bir süreci Avrupa'da aşama aşama başlattı. Bu, artık devrime inanmayan, evrimci bir dinamikten oldukça memnun olan bir komünizmdi. Kendi stratejilerini ve taktiklerini geliştirme arzusunda haklı olan Avrupalı partiler, yine de, kendilerini tahrip eden bir yola girdiler. 1991'de SSCB'nin çökmesinin ardından ancak birkaçı ayakta kaldı. Çok-merkezcilik uğruna mücadele ettiler ancak sonunda elde ettikleri tek şey, sosyal demokrasiye geri dönüş oldu.

1956'dan sonra Üçüncü Dünya komünist partileri arasında farklı bir yönelim ortaya çıkmıştı. Batı Avrupalı partiler, SSCB'yi ve katkılarını karalamaya hevesli görünse de, Üçüncü Dünya'daki partiler, SSCB'nin önemini kabul ettiler ancak politik yönelimlerinden biraz uzaklaştılar. Malili Modibo Keïta ve Senegalli Mamadou Dia gibi "Afrika sosyalizmi" taraftarları, 1960'larda Moskova'ya yaptıkları ziyaret sırasında bağlantısız olmanın gerekliliğini ve sosyalist inşa süreçlerinin ulusal olarak geliştirilmiş olmasının önemini açıkladı. Marshal Lin Biao, Çin bağlamında Marksizmin "yaratıcı bir uygulaması" gerekliliğinden bahsetti. Endonezya Komünist Partisi'nin genç lideri Dipa Nusantara Aidit, partisini hem Marksizm-Leninizm hem de Endonezya tarihinin kendine has özellikleri üzerine kurulu sağlam bir temele taşıdı. Aralık 1961'de, Aidit, partisine "çok-merkezliliğin" önemini anlattı. "Bir başkasına bağımlı hiçbir komünist partisi normal olarak gelişemez" diyordu. Hindistan'da, 1964 yılında, Hindistan Komünist Partisi içinden, SSCB'nin rolünü ulusal çizgiler arasında hakem olarak gören bir tartışma sonucunda Hindistan Komünist Partisi (Marksist) ortaya çıktı. HKP(M)'nin liderlerinden biri olan köylü Hare Krişna Konar, "Sovyet ve Çin devrimlerinin deneyimlerinden çok az şey öğrenebileceğimizin farkındayız" diyordu. "Hindistan'ın kendine özgü nesnel gerçekliğinde, devrimimizin strateji ve taktikleri-

ni formüle etmek için kendimize güvenmek zorundayız. Hintli köylü mücadelesi mutlaka ÇKP liderliğindeki Çin köylü mücadelesinden farklı bir yol izlemelidir."

Üçüncü Dünya'da dinamik bir hareket olan komünizme hiç hata yapmayan bir dinmiş gibi yaklaşılmadı. "Sosyalizm genç", diye yazdı Che Guevara 1965'te, "ve hataları var." Sosyalizmi güçlendirmek için durmaksızın eleştirmek gerekir. Soğuk Savaş Avrupa'sında ve Kuzey Amerika'da böyle bir tutum yoktu. Kapitalizmin Soğuk Savaşçıları, komünistlerin özeleştirilerini zayıflıkmış gibi yorumlayınca yoldaşlar trajik biçimde savunmaya geçip hayaller inşasına koyuldu. Perry Anderson, 1979'da, "Bir bütün olarak Batı Marksizminin saklı özelliği, bir *yenilgi* politikası olmasıdır," diye yazmıştı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni, kendi devrimci mücadelelerinin ayar damgası olarak değil müttefik olarak gören Üçüncü Dünya'nın tavrı bu değildi. Kendi hareketlerini teolojik bir şekilde SSCB'ye bağlamamışlardı. 1956'dan sonra komünizm, Sovyetler'in Macaristan'a müdahalesinden dolayı Soğuk Savaşçılar tarafından cezalandırıldı. Bunun, Üçüncü Dünya üzerinde bir miktar etkisi oldu ama belirleyici değildi. Hindistan'da komünistler 1957'de Kerala eyaletinde, iktidar partisi haline geldikleri bir seçim kazandı. 1959'da, Küba devrimi diktatörlüğü devirdi ve Marksizm-Leninizmi genel teorisi olarak kabul etti. Vietnam'da, 1954'ten itibaren komünistler ülkenin kuzeyini ele geçirdiler ve ülkelerinin geri kalanını kurtarmak için kahramanca savaştılar. Bunlar, Macaristan'daki müdahaleye rağmen elde edilen komünist zaferlerdi.

Hindistan Komünist Partisi lideri Ajoy Ghosh, Macaristan'daki gelişmelere tepki olarak, *New Age*'de konu hakkında bir mektup yayımladı. Partinin "SSCB'yi idealize etmek" ve duruma eleştirel yaklaşmamak konusunda hatalı olduğunu itiraf etti. Aralık 1956'da Hindistan Komünist Partisi Merkez

Komitesi'nde Macaristan konusunda şiddetli bir tartışma yaşandı ve kolayca çözülemedi. 1958 yazında komünist lider Imre Nagy'nin idam edilmesi,* sadece, daha fazla Hint komünistin, SSCB'nin girdiği doğrultuya karşı çıkmasına neden oldu. SSCB'de neler oluyordu?

HKP içinde partinin SSCB'ye karşı tutumunun ne olması gerektiğine dair bir çekişme başladı; bir taraf Sovyet bakış açısına daha yakınken, öbürü buna karşı bir pozisyon aldı. Nisan 1957'de, HKP'nin Batı Bengal il komitesindeki bir toplantıda, komünistler SSCB'nin körü körüne takip edilmemesi gerektiği kanaatine vardılar. Komite, Marksizm-Leninizmi kendi koşullarına göre "yorumlamaya ve uygulamaya" karar verdi. O yılın Temmuz ayında, HKP lideri Z.A. Ahmed, "artık SSCB model değildir" dedi. Ekim ayında, Bombay parti komitesinin kapalı bir toplantısında, parti üyeleri hem SBKP'yi hem de HKP'nin SSCB'yi eleştirememesini şiddetle kınadı. Haziran 1958'de, HKP Batı Bengal birimi, parti liderliğine, partinin SSCB'ye bağlılık tutumuna karşı olduklarını bildirdi. Nagy'nin idam edilmesi ve HKP'nin bunu kınamaması, bu komünistleri rahatsız etti; aynı şekilde HKP'nin SSCB'ye uyarak Yugoslavya ile ilişkisini koparmasından da rahatsız oldular. HKP'nin 1964'te bölünmesiyle oluşan yeni parti, Hindistan Komünist Partisi (Marksist), Ekim Devrimi'ne ve Çin Devrimi'ne saygı duyuyordu ama ikisinden de talimat almadı. Lenin'in dediği gibi, "Marksizmde en önemli şey, Marksizmin yaşayan ruhu, somut koşulların somut analizi"ni temel alarak kendi teorisini geliştirecekti.

---

* I. Dünya Savaşı sırasında Sovyet Rusya'ya esir düşüp burada Bolşeviklerden etkilendi. Ülkesi Macaristan'a döndükten sonra komünist partisine katıldı. Devlet yönetiminde çeşitli düzeylerde görev alan Nagy, 1956'da başbakan oldu. SSCB çizgisinden kopup Varşova Paktı'ndan ayrılacağını ilan etmesinin ardından, ülke, SSCB tarafından işgal edildi. İşgale karşı başlayan direniş başarısızlıkla sonuçlandı. Vatana ihanet suçlamasıyla yargılanan Imre Nagy, 1956'da idam edildi. *-çev.*

Çok benzer bir tarih, Endonezya Komünist Partisi'ni (EKP), sadece beş bin üyeye sahip olduğu 1951'den, iki milyon parti üyesine ve kitle örgütlerinde on beş milyon üyeye sahip olduğu (bunların yarısı Endonezya Köylü Cephesindeydi) 1964'e taşıdı. Parti, Orta ve Doğu Java'nın yoğun nüfuslu kesimlerinde derin köklere sahipti fakat 1951'den sonra on yıl içinde, Sumatra gibi dış adalarda da kazanımlar elde etmeye başladı. Azılı antikomünist ordu, partinin büyümesini durduramadı. 1953'teki Parti Merkez Komitesi toplantısından çıkan yeni liderliğin tamamı otuzlu yaşlarındaydı; yeni genel sekreter Aidit sadece otuz bir yaşındaydı. Bu komünistler, kendilerini Endonezya'nın kırsal kesiminde parti tabanı oluşturmaya, kitlesel mücadelelere ve kitlesel kampanyalara adadılar. Her ikisi de EKP'nin kitle örgütleri olan Endonezya Köylü Cephesi ve Plantasyon İşçileri Sendikası, zorla çalıştırmaya (*romusha*) karşı mücadele yürüttü ve arazilere el koyma sürecini (*aksi sepihak*) teşvik etti. Bu kampanyalar giderek daha radikalleşti. Şubat 1965'te, Plantasyon İşçileri Sendikası, Kuzey Sumatra'daki ABD Kauçuk Şirketi tarafından kullanılan araziyi işgal etti. ABD Kauçuk ve Goodyear Lastik şirketleri, bunu Endonezya'daki çıkarları için doğrudan bir tehdit olarak gördü. Böylesi bir küstahlık hoşgörülemezdi. Çokuluslu üç petrol şirketi (Caltex, Stanvac ve Shell) durumu endişeyle izliyordu. ABD'li diplomat George Ball, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı McGeorge Bundy'ye, Endonezya'daki bu toprak işgalleri gibi olaylar "uzun vadede", "Güney Vietnam'dan daha önemli olabilir" diye yazdı. Ball bunu bilirdi. Güney Vietnam'da ABD müttefiki Ngo Dinh Diem'e karşı gerçekleştirilen 1963 darbesini izlemişti. Batı, EKP'nin daha da sertleşmesine sessiz kalamayacağını anladı.

1965'te EKP'nin üç milyon üyesi vardı; buna o yıl içinde bir milyon üye eklenmişti. Parti, antikomünist ordunun engelleme

girişimlerine rağmen Endonezya'da ciddi bir siyasi güç olarak ortaya çıkmıştı. Partinin kitle örgütlerindeki üye sayısı 18 milyona ulaşmıştı. Jakarta'da üç generalin -garip biçimde- öldürülmesi, CIA ve Avustralya istihbaratının yardımıyla, Endonezya'nın komünistlerden temizlemesini sağlayan büyük operasyonu başlattı. Kitle katliamı sıradanlaştı. En berbat cinayetler Doğu Java ve Bali'de işlendi. Mesela Albay Sarwo Edhie'nin kuvvetleri, komünistleri öldürmek üzere milis mangaları yetiştirdi. "Onlara iki-üç günlük eğitim verdik, sonra onları komünistleri öldürmeye gönderdik," diyordu Sarwo Edhie, gazeteci John Hughes'a. Doğu Java'da bir görgü tanığının aktardığına göre, mahkûmlara zorla mezar kazdırıldı sonra "tek tek, bambu sopalarla dövüldüler, boğazları kesildi ve toplu mezara itildiler." Katliamın sonunda, bir milyon Endonezyalı solcu erkek ve kadın bu mezarlara gömülmüştü. Milyonlarcası tecrit edildi, işsiz ve yersiz yurtsuz kaldı. Aidit, Albay Yasir Hadibroto tarafından tutuklandı, Orta Java'da Boyolali'ye getirilip idam edildi. 42 yaşındaydı.

Dünya komünist hareketinin, Endonezyalı yoldaşlarını korumak için elinden hiçbir şey gelmiyordu. SSCB'nin tepkisi umursamazcaydı. Çin bunu "çirkin ve insanlık dışı" bir suç olarak nitelemekle yetindi. Ama ne SSCB ne de Çin bir şey yapabilirdi. BM sessiz kaldı. EKP, silahsız yol alınamayacağına karar verdi. Kadroları kendini savunamamıştı. Orduyla ve komünizm karşıtı çetelerle savaşamamışlardı. Bu bir kan banyosuydu.

1966'da, ulusal kurtuluş hareketleri, Tricontinental* için Havana, Küba'da bir araya geldi. Bu, silahlı yolu savunan hareketlerden oluşan bir platform olacaktı. Onlarınki, tarihin kararını kabul etmeyi reddeden sömürge vahşetine ve Endonezya'daki

* Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları ile Dayanışma Örgütü (İspanyolca kısaltması OSPAAAL), Ocak 1966'da Havana'da kuruldu. 1967'de *Tricontinental* isimli bir dergi yayımlamaya başladı. Dergi halen yayın hayatına devam ediyor. *-çev.*

katliama bir tepkiydi. Che Guevara, Afrika kıtasındaki isyanları bir noktaya odaklamayı umduğu Kongo'ya gitmek için Küba'dan ayrılmıştı. Tricontinental'e Fidel Castro tarafından okunan bir mektup gönderdi. Mektubunda, emperyalizme karşı silahlı eylemin, bir uçta Vietnam'dan diğer uçta Venezüella'ya kadar yayıldığını ifade ediyordu. Bunun tam ortasında "gericilerin egemen olduğu bir ülkede Komünist Partisi yok edilmiş olsa bile, son sözün söylendiğini kabul edemeyeceğimiz Endonezya var" diyordu.

Havana'da Sovyetler Birliği'nden çok az söz edildi. SSCB, 1960'ların ortaları itibariyle, ulusal kurtuluş hareketlerine desteğini azaltmıştı, uluslararası gerginliği yumuşatma ve Batı ile uzlaşma gayretindeydi. Aidit, 1963'te, "Ulusal kurtuluş mücadelesine gerçekten yardım etmeyen sosyalist devletler samimi değildir" diyerek Sovyetler'i ağır biçimde suçlamıştı. EKP gibi partilerin "Stalin"e dayanmalarının nedeni, SSCB'deki tasfiyeleri veya kolektifleştirmeyi savunmak değildi. Asıl neden, militanlık konusundaki tartışmada "Stalin"in, devrimci idealizm ve antifaşist mücadeleden yana olmasıydı. Aidit, Sovyetler'in iç politika açısından Stalin hakkında ("onu eleştirmek, eşyalarını mozoleden kaldırmak, Stalingrad'ın adını değiştirmek" gibi) istediklerini düşünebileceklerini, ama diğer komünist partilerin, onun uluslararası rolünü değerlendirme hakkı olduğunu iddia ediyordu. Aidit 1961'de, Stalin bir "deniz feneri"dir, yaptığı iş de "Doğu ülkelerine hâlâ yararlıdır" diyordu. Bu, Kruşçev döneminin emperyalizmle uzlaşmasına yönelik bir ifadeydi ve Üçüncü Dünya'nın komünist partilerinin pek çoğunun paylaştığı bir görüştü.

Kendilerine yönelik saldırıların acımasızlığıyla ve değişim temposuyla hüsrana uğrayan birçok komünist partisi, Peru'dan Filipinler'e kadar, bu dönemde silahlanacaktı. Endonezya'daki

katliam dünya komünist hareketinin üzerine kâbus gibi çökmüştü. Fakat silaha yönelmenin de sınırları vardı çünkü bu partilerin çoğu silahlı devrim taktiklerini bir şiddet stratejisi gibi görme yanlışına düşecekti. Şiddet, ters yönde en etkili şekilde çalıştı. Gördüğümüz gibi, komünistler Endonezya'da katliama uğradı; Irak ve Sudan'da, Orta Asya ve Güney Amerika'da boğazlandı. Helikopterlerden Şili sahillerine atılan komünistlerin görüntüsü, SSCB hakkındaki klişelerden çok daha az bilinir.

KOMÜNİZM HATIRALARI

1987'den kalma Kapital ciltlerim.

1977'de on yaşımdayken, yerlisi olduğum Batı Bengal'de seçimleri Sol Cephe kazandı. Yaşadığım şehir Kalküta'yı kızıl bayraklar doldurdu, gösteriler ve geçit törenleri sıradanlaştı. HKP (M) lideri Jyoti Basu, başbakan oldu. 22 Haziran'da radyoda devlete ilişkin görüşlerini açıkladı:

> Ülkemizin sıradan insanları, yaşamın temel ihtiyaçlarını karşılamada ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Gıda, giyim, konut, ulaşım, enerji, eğitim, sağlık ve hatta içme suyu tesisleri ile ilgili, yıllardır her alanda problemler birikmiştir. Ülke ekonomisi can çekişiyor ve halkın acıları sınır tanımıyor. Kitlesel işsizlik, kapalı fabrikalar, kemer sıkmalar, yatırım yokluğu, enerji kıtlığı; tüm bu sorunlar korkunç boyutlara ulaştı. Kırsal bölgelerin durumunu anlatmaya sözcükler yetmez. Bu sorunların üstesinden gelmek için ciddi ve samimi çaba göstereceğiz.

Polisin kapitalistlerin yanında yer almayacağını ve devlet bürokrasisinin halk hareketleri aleyhine çalışmayacağını söyledi. Sol Cephe hükümeti derhal toprak reformuna girişecek ve toprakların topraksız kır işçileri adına tescil edilmesi yoluna gidecekti. Bu son derece halkçı önlemler, ülkede ve ülke dışında Sol'un popülarite kazanmasını sağladı.

Dört yıl sonra, 1981'de, Marx'ın -Progress Publishers baskısı -*Kapital*'ini ilk kez aldım; şimdi annemin Kalküta'daki evinde duruyor. Marx'ın akıcı olmayan dilinin karmaşıklığında yolumu bulmaya çalışarak yavaş yavaş okudum. Teyzem zaten komünist hareket içindeydi. Adanmışlığı ve duruşu için ona

uzaktan uzağa hayrandım. *Kapital*'i de John Reed'in *Dünyayı Sarsan On Günü*'nü ve Marx'ın Paris Komünü üzerine yazılarını okuduğum gibi, satır satır okudum. Bu kitaplar, Batı Bengal kırsalında olup bitenlerin yanında, komünizm dünyasına ve SSCB'ye açılan pencerelerimdi. Daha sonra, yavaş yavaş HKP (M) ve kitle örgütlerinin dünyasına girerek, kendimi protesto ve gösterilerde bulacaktım. Yeni yoldaşlarım ve ben, başta Hint siyasetini ve aynı zamanda da, fırsat buldukça, dünya komünist hareketindeki gelişmeleri tartışacaktık. SSCB'nin hayatımıza girişi 1917 ile değil kendi deneyimlerimizle başladı. Moskova'yı ebeveyn gibi değil uzak bir kuzen gibi görüyorduk.

Eski kitap satan kitapçılardan bulabildiğim kitaplardan biri, Lev Troçki'nin başyapıtı, *Rus Devriminin Tarihi* idi. Bunu 1982'de, Kalküta sıcağında puja tatili* sırasında, fazla yüklenme nedeniyle yapılan "elektrik kesinti"lerinde zaman kaybetmemek için lüks lambası ışığında okudum. Eski kopyam işaretlerle dolu; her sayfada bir not var. En sonunda, o dönem beni çok etkilemiş olan ve hâlâ da etkileyen bir cümle var. Bu, herkesin bekleyeceği gibi, burjuvazinin SSCB'ye hiçbir zaman şans vermemiş olmasıyla ilgiliydi. İlk günden itibaren acımasızca saldırılmıştı. Troçki, kitabını 1930'da, SSCB'den sürgüne gönderildiği İstanbul'da yaşarken yazmıştı. Ekim Devrimi'nin üzerinden on üç yıl geçmişti. Artık devrimle alay ediliyordu. Troçki, sonuç bölümünde, "Kapitalizme, bilim ve tekniği yükseklere taşımak ve insanlığı savaş ve kriz cehennemine atmak için yüz yıl gerekti. Dünyada bir cennet yaratması için, düşmanları sosyalizme sadece on beş yıl veriyor. Biz böyle bir yükümlülük üstlenmedik. Bu süreleri kesinlikle biz saptamadık. Bu büyük dönüşüm süreci, uygun bir ölçekle ölçülmelidir," diyordu. Fakat o kadar zamanı olmadı.

* Puja: Güney Asya'da kutlanan bir Hindu bayramı. *-çev.*

SSCB sadece yetmiş yıl sürdü. Bu, dünya tarihi ölçeğinde çok küçük bir zaman dilimi. Başarıları karalandı; çöküşü, kazanımlarına karşı ileri sürülen en büyük argümandı. Ama sadece ortadan kalkmış olması, başarısızsız olduğu anlamına gelmez. Bize, bir işçi ve köylü devletinin var olabileceğine, bu devletin zenginlerden ziyade halkın geniş kitlelerine fayda sağlayacak politikalar üretebileceğine, açlıktan ölmek ve öldürmek yerine iyileştirip eğitebileceğine dair güvence veriyor. Bu, ucundan sağlamca tutulabilecek bir şey.

Lenin 1918'de "Yeni bir Sovyet tipi devlet yaratarak, bu zor sorunun sadece küçük bir kısmını çözdük. Temel zorluk, ekonomik alanda yatıyor," diye yazmıştı. Üretimi toplumsallaştırmak kolay olmayacaktı. Ekim Devrimi'ne karşı olan güçlerin saldırısı (çoğu Batılı güç de bunlar arasındaydı) yeni hükümeti kargaşaya sürükledi. Yeni devleti savunmak için Kızıl Ordu'nun örgütlenmesi gerekiyordu, bu da toplumsal ihtiyaçlara ayrılan kaynakların buraya kaydırılması demekti. Yetmiş yıl boyunca, Sovyetler Birliği'ne yönelik büyük bir dış tehdidin olmadığı tek bir an olmadı. Sosyalist planlamanın tüm mimarisi, güvenlik gerekleriyle sınırlandı.

SSCB, Kızıl Ordu'yu sürdürmek ve nüfusun geçim kaynaklarını geliştirmek üzere yeterli toplumsal zenginlik sağlamak için hızlı ekonomik büyüme yoluna gitmeyi seçti. Bu acele endüstriyel kapasite inşa etme ve kırsal üretkenliği artırma stratejilerine başvurmanın devleti çok fazla merkezileştireceği yönünde sürekli bir endişe vardı. Lenin 1918'de en yakın yoldaşlarından Grigori Sokolnikov'a yazdığı bir mektupta, "Komünistler bürokrat oldular" diye uyarıyordu. "Bizi bir şey yıkacaksa, o da budur." Kuşatmaya karşı sürekli savunma durumunda olan, ülkenin fiziksel altyapısını ve insan kapasitesini inşa etmek için acele eden ve kuşkusuz, muhalif sınıflar tarafından denemelere

zorlanan Sovyetler, demokratik kurumları zayıflatmaya yöneldi. Seçenekleri azdı. Sovyetler Birliği adına yapılan bazı büyük kurumsal hataların nedeni bu seçenek yokluğudur.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi adını alan küçük Bolşevik Parti, 1933 itibariyle üç milyon üyeye sahipti. Kültür, sanat, felsefe, teknik bilimler vb. konularda heyecan verici yeni gelişmeler de dahil olmak üzere, halk sınıflarını yeni faaliyetler için teşvik eden dinamik bir partiydi. Hayal gücündeki büyük ilerlemelerin kaynağı yokmuş gibi görünüyordu ama aslında, devrimin ruhundan ve onun bir aracı olan partiden kaynaklanıyordu. Parti muhalefete karşı çıkmaya başladığında, Sovyet siyasetinin potansiyel zenginliğini dışladı ve kendisini zayıflattı. Parti üyeleri, bürokraside, partinin idari yaşamını siyasal yaşamını aşındırarak sürdüren *aparatçikler* haline geldi. Çar'ın kadroları Avrupa'da sürgündeyken yetenekli her insana idari görev vermek gerekiyordu. Parti üyelerini, işçi sınıfı ve köylülüğün örgütçüsü rolünden alıp zorla bürokrata dönüştürmekten başka çare yoktu. Bu, partiyi kısmen yaşamından kopardı. Aralarında Sokolnikov'un da olduğu ama daha çok dilbilimci Voloşinov, edebiyat araştırmacısı Medvedev, tiyatro yönetmeni Meyerhold, botanikçi Vavilov, piyanist Gayibova gibi pek çok enerjik parti üyesi, Büyük Temizlik sırasında öldürülmekten kurtulamadı. Parti, bu yetenekli insanların devlet işlerinde ya da darağaçlarında kaybedilmesinden büyük zarar gördü.

Bazı engellere rağmen gelişmeler inanılmazdı. Bir mekanizma olarak planlama, kapitalist devlet yöneticilerinin hayranlığını topladı. Planlama, SSCB'nin yetersiz kaynaklarını hızlı endüstriyel büyümeye daha uygun biçimde ayırmasına imkân verdi. SSCB'nin faşizme karşı duvar oluşturmasını sağlayan fiziksel altyapısıdır. Batı liberalizminin II. Dünya Savaşı'nda SSCB'nin gücüyle kurtulduğu konusunda hiç kuşku yoktur. Eğer SSCB,

Savaş Komünizmi, Yeni Ekonomi Politikası ve Stalin'in sanayileşme politikası sonucunda yıkılsaydı, Batı Avrupa faşizm yıllarında paramparça olurdu. Bilindiği gibi, Hitler'in emelleri, SSCB'nin (Nazi Almanyasının silahlı gücü) Wehrmacht'ı yokedecek çelik ve betonun üretildiği fabrika kasabalarında can verdi. II. Dünya Savaşı, gücünü arttırmak için bir savaş komünizmine girmek zorunda kalan SSCB'yi harap etti. Batı kuşatması, 1917'den sonra olduğu gibi, yeniden başladı. Özgürlüğün savunulması yolunda yirmi altı milyonu aşkın insanını kaybetmiş olan Sovyetler Birliği'ne soluk alma zamanı tanınmadı. Genel olarak Sovyet halkının büyük fedakârlıkları için ne söylense azdır. Trajik bir biçimde, verdiği kurbanların meyvesini, komünizm değil liberalizm topladı.

SSCB'nin önündeki en önemli engellerden biri, halkın demokratik taleplerini karşılayamamasıydı. Aslında, demokrasiyi sınırlayarak, sadece biçimsel anlamda demokratik olan Batı'nın demokrasi üzerinde hak iddia etmesine izin vermiştir. Friedrich Engels, Şubat 1848 ayaklanması hakkında "Çağımız, demokrasi çağı, çöküyor" diye yazmıştı. Bir işçinin, elinde bir tabanca ile Fransız Temsilciler Meclisi'ne daldığı sahneyi anlatıyordu. "Artık milletvekili yok" diye bağırdı, "Efendi biziz". 1848'de bu olmamalıydı. Ancak komünizmde önlenemez damar buydu: katılım ve liderlik arzusu. Ekim 1917'de Lenin, bu olasılığı açıkça ele almıştı. "Biz ütopik değiliz," diye yazıyordu. "Kalifiye olmayan bir işçinin ya da bir aşçının devlet idaresi işi ile hemen başa çıkamayacağını biliyoruz." Buradaki anahtar sözcük "hemen"di. Eğitim esastır, diyordu Lenin, bir kez eğitim aldı mı her aşçı devlet yönetebilir. "Eğer kendi kendisinden korkmazsa, devrimimiz tüm iktidarı proletaryaya devrederse yenilmez olacaktır" diye devam ediyordu. Yüksek Sovyet, işçi sınıfı ve köylülüğü herhangi bir liberal demokrasiden daha çok temsil ediyor olma-

sına ve lider kadrosu saf işçi sınıfı (Brejnev) ve köylü (Kruşçev) temelden geliyor olmasına rağmen, bu iktidar devri etkin bir şekilde gerçekleşmedi. Gerçekten de, komünizmin büyük vaadi, SSCB'nin çizdiği sınırlar içinde yerine getirilemezdi.

Etkili bir demokrasinin olmayışı, bürokrasiye ve durgunluğa giden bir eğilim olduğu anlamına geliyordu; bu da muazzam miktarda toplumsal artı-değerin, güvenliğin kurulmasına ayrılmasıyla desteklendi. Kosigin'in 1965, 1973 ve 1979 reformları gibi, sistem reformu çabaları talihsiz girişimler olarak kaldı. Bunlar tepeden inme girişimlerdi. Partinin ve halkın derinliklerinden doğmadı. SSCB'nin tasfiyesine yol açan da, 1980'lerde, Gorbaçov liderliğindeki benzer bir tepeden inme girişimdi. Gorbaçov açıklık (*Glasnost*) ve ekonomik yeniden yapılanmaya (*perestroyka*) giderek, bu Rusça kelimeleri İngilizceye soktu. Bu zaman zarfında Çin'de de benzer politikalar yürütüldü ve girişilen şeylerin çoğu Kosigin'in çeşitli reform çabaları çerçevesinde kalıyordu. Gorbaçov'un yaptığı en çarpıcı şey, çok partili seçimlerde ısrar etmek ve esasen Komünist Partisi'nin SSCB'deki rolüne şiddetle karşı çıkmaktı. Bunun için bir kelime vardı –*demokratizatsiya*, devlet işletmeleri parçalandı; sonra da o zamanlar oportünist parti *aparatçik*lerine ve ilk Rus oligarkları haline gelen işadamlarına –Sovyet halkının yarattığı toplumsal servetle beslenen adamlara– yem edildiler. Devletin hızla parçalanması, (entelektüel kafadarları Anatoli Chubais ve Yegor Gaidar ile birlikte) Boris Yeltsin gibi vicdansız politikacıların SSCB'yi uçurumdan aşağı itmesine imkân verdi. Aslında, bu bağlamda genellikle dile getirilmeyen şey, Yeltsin'in, General Pavel Graçev'in desteğiyle, Ekim 1993'te SSCB'ye *darbe* yaptığıdır. Bu Ekim Karşı-Devrimi'ydi.

Sovyetler Birliği 1991'de çöktü. Ardından, büyük toplumsal servet oligarşiye devredildi. Toplumsal çürüme hızlıydı. İngi-

liz tıp dergisi *The Lancet*, 1991'den 2001'e kadar, on yıl içinde "kitlesel özelleştirmenin getirdiği ekonomik şok ve şok terapisi" nedeniyle bir milyondan fazla Rus'un öldüğü tahmininde bulundu. Rus erkekler için ortalama ömür SSCB'nin son günlerinde 65 idi ancak on yıl sonra 60'a düştü. Eşitsizlik ve keder, SSCB'den kopan yeni cumhuriyetlere geri döndü. Bu yüzden, anketlerin rutin olarak Rus vatandaşlarının yarısından fazlasının SSCB günlerine geri dönmenin hayalini kurduğunu tespit etmesine şaşmamak gerek.

Tüm bunlar, HKP (M) ve diğer Üçüncü Dünya komünist hareketlerinde yer alan bizler için netti. Amílcar Cabral, 1966'da Tricontinental'in kürsüsünden "Parti hayatımızın her alanında devrimci demokrasiyi uygulamalıyız. Halkımızdan hiçbir şey saklamamalı, asla yalan söylememeliyiz. Ne zaman söylenirse söylensin yalanları ortaya çıkarmalıyız. Zorlukları, hataları, yanlışları örtmemeliyiz. Hiçbir kolay zaferi istememeliyiz..." diye uyarmıştı. 1990'da, HKP (M)'nin Merkez Komitesi, SSCB'deki gelişmelerin kısa bir süre sonra çöküşe neden olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. "Proletarya diktatörlüğü kavramı partinin diktatörlüğüne ve bu da, zaman zaman partinin önde gelen zümresinin diktatörlüğüne indirgendi." SSCB'deki demokrasi kötüye gitmekteydi. İşçi sınıfı ve köylülük, ülkedeki nüfuzunu kaybetmişti. Ülke, sosyalist bir yol izlemeyeceği belli olan yeni bir sınıfa teslim edilecekti. SSCB çöktüğünde, bizler, HKP (M)'nin yörüngesindekiler, Sovyet halkı ve dünya siyaseti için kaybının yasını tutmuş olsak bile, şaşırmadık.

SSCB'nin düşüşü, aynı zamanda Hindistan'ın IMF'ye teslim olması ve toplumsal ve siyasi dünyasının dinî çizgilerle birlikte siyasi şiddet tarafından sarsılmasıyla aynı zamana denk geldi. 6 Aralık 1992'de Hindistan'daki faşist güçler 16. yüzyıldan kalma bir camiyi tahrip etti. Sol Cephe, Batı Bengal'de, insanlara Ben-

gal Körfezi'nden Himalaya Dağlarına kadar 700 kilometrelik bir insan zinciri oluşturmaları için bir çağrı yaptı. Kalküta'daki Hazra kavşağında, her iki yönde de sonsuza doğru uzanıyormuş gibi görünen bir çizgi halinde, diğer yoldaşlarla el ele tutuşarak durduğumu hatırlıyorum. Burada faşizme ve kapitalizme karşı, en yüksek insan özgürlüğü için çabalayan bir hareketin parçası olmanın heyecan verici hissi vardı. Çoğumuz yabancıydık ama sadece "başka bir dünya" kurmak üzere değil, sosyalist bir dünya, bir dostluk ve incelik dünyası, Bolşevikleri 1917'de devrimlerine sürükleyen değerlerin dünyasını kurmak üzere birbirimize bağlanmıştık. Şimdi de içimde taşıdığım bir duygu bu.

SSCB'nin düşüşü Küba'yı çok sert vurdu çünkü ekonomisi Doğu Bloku ile ticarete bağlıydı. Küba liderliği, SSCB'nin adadaki birliklerini geri çekmesini, Nikaragua ve Angola'daki taahhütlerinden vazgeçmesini endişeyle izledi. SSCB'de Gorbaçov liderliğindeki yeni hükümet Batı'ya teslim olma beklentisiyle Sovyet iktidarını eski haline getirmeye çalışıyordu. Castro'nun 1991'de dile getirdiği tam olarak buydu. Meksika'nın *Siempre* gazetesine verdiği röportajda Castro, devrimden yetmiş yıl sonra, SSCB'ye neler olduğu hakkındaki düşüncelerini aktardı. SSCB'nin dağılmasının kaçınılmaz olup olmadığı sorulduğunda verdiği cevabın tamamını okumak faydalı olacaktır.

> Bu değişikliklerin tarihsel olarak kaçınılmaz olduğunu düşünmüyorum. Bu şekilde düşünemem. Bu kaderci yaklaşımı benimseyemem çünkü kapitalizme geri dönüşün ve sosyalist alanın ortadan kalkmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmüyorum. Bence bu süreçte öznel faktörler önemli rol oynadı. Her türlü hata vardı, örneğin, kitlelerden kopma. Eğer bu konuyu derinlemesine ele alacaksak, büyük ideolojik zayıflıkların söz konusu olduğunu söyleyebiliriz çünkü kitleler, insanî dayanışmanın öncelikli olduğu sosyalizm ideallerinden uzaklaştı. Sosyalizmin gerçek değerleri ihmal edildi ve maddi sorular zaman geçtikçe daha fazla ilgi

gördü. Bu tür bir sürecin maddi kısmı vurgulanırken ideolojik kısmı ihmal edildi. Açıklamalara, konuşmalara ve belgelere göre, sanki sosyalizmin amacı, sadece her yıl nüfusun yaşam standardını geliştirmeye odaklanmakmış gibi bir şey ortaya çıktı birdenbire: Biraz daha kumaş, biraz daha peynir, biraz daha süt, biraz daha jambon, daha fazla maddi ıvır zıvır. Bana göre, sosyalizm, insanların hayatında genel bir değişim ve bencillik ve bireyciliğe değil, esas olarak insanlar arasındaki dayanışmaya dayalı olması gereken yeni değerlerin ve yeni bir kültürün kurulmasıdır.

Sosyalizm, insanların yaşamında genel bir değişimdir: Bu sadece Castro'nun değil, Küba devrimci deneyiminin de dikkat çektiği en önemli konudur. Şimdiye kadarki sosyalist deney tarihinin en önemli dersinin bu olduğuna inanıyorum. SSCB, monarşiyi yarıp geçmesiyle, köylülüğü ve işçi sınıfını kurtarışıyla, faşizme karşı savaşıyla ve sömürgecilik karşıtı hareketlere desteğiyle hatırlanacak; istenmeyen kişileri ortadan kaldırmaya veya geniş bir meta çeşitliliği üretememesine indirgenemez. Ancak, sosyalist demokrasi ve sosyalist kültür anlayışımızı derinleştiremediğimiz de unutulmamalıdır. Bunlar bizim önümüzdeki zorluklar. Uzak bir geçmiş değil yaşayan bir gelenek olarak sosyalizmin anlamını derinleştirecek yeni fikirler ortaya koymak zorundayız.

SSCB çökmesine rağmen, bugün dünyanın birçok yerinde kızıl bayrak hareketlerimizdeki yerini koruyor. Bu kızıl bayrağı kim taşıyor? Geçen yüzyıl boyunca yapılan hatalar ne olursa olsun, sosyalizm rüyasının canlı ve sağlam kaldığına inanan, kendi çıkarlarından daha büyük bir davaya inanan cesur kadınlar ve erkekler. Bu cesur kadınlar ve erkekler gökyüzüne bakıp kendi dünyalarının üzerindeki kızıl yıldızı görüyorlar.

"Bu kitap Ekim Devrimi'nin Üçüncü Dünya üzerindeki etkisini anlatmak üzere kaleme alındı" diyerek söze başlıyor Vijay Prashad.

Vietnam'dan Küba'ya, Hindistan'dan Endonezya'ya, Çin'den Cezayir ve Moğolistan'a sosyalist hareketlerin ortaya çıkışına, gelişimine, başarı ve başarısızlıklarına dair etkileyici bir özet sunuyor. Bu arada, Sultan Galiyev ve Tüm Rusya Müslüman Şurası'ndan Bakü'deki Doğu Emekçileri Kongresi'ne bizim coğrafyamıza uzanmayı da ihmal etmiyor.

Az sayfaya çok şey sığdıran, "hikâyesi büyük" bir kitap bu. Sovyet Rusya'nın adım adım inşasının yanı sıra onu çöküşe götüren nedenleri, Sovyetlerin Nazizm karşısındaki direnişini, dünyayı faşizm belasından kurtarmak ve "başka bir dünya kurmak" için ödenen bedelleri dokunaklı bir dille anlatıyor.

Aynı zamanda Ekim Devrimi'nde kadınların rolünü, devrimin kadınların hayatını nasıl değiştirdiğini ama her şeye rağmen kadınları özgürleştirmeye yetmediğini, başörtülerini çıkardıkları için kocaları tarafından öldürülen kadınların hikâyeleriyle bir kez daha görüyoruz. "Engels Kolektif Çiftliği"nin yöneticisi ve üzüm uzmanı Fatıma ve İstanbullu komünist öğretmen Naciye Hanım'ın direngenliğiyle karşılaşıyoruz.

Kültürel planda ise *"Çin'den Şili'ye kadar, Sovyetlerin sol kanat fütürizmine ayak uyduracak yeni bir dil bulmaya hevesli bütün yazarları kendisine çeken, sağırlığa karşı yazma arzusu"*yla tanışıyoruz.

Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız bugünkü dünya panoramasında, yükselen barbarlık ortamında, çoğu insan için geri plana düştüğü söylenebilecek "başka bir dünya" inancını yeniden canlandıran kitaplardan. Su içer gibi okuyacağınız ama son sayfayı çevirdiğinizde içinizdeki susuzluk hissini daha da artıracak kitaplardan…

18 TL. KDV'den muaftır

ISBN 978-605-172-353-2

LÂL KİTABEVİ
0 326 216 50 09
@lalkitabevi
zerdustsahaf@hotmail.com
lalkitabevi@hotmail.com

Yordam

YordamKitap Yordamkitap